

eylem

ŞUKRAN KURDAKUL

Yabancı Sermaye Karşısında

ŞERİF HULUSİ

Dünyada Monopoller

CENGİZ YAZOĞLU

Petrol Tekelleri ve Türkiye

R. K. KARANJIA

Nâsır'la Konuşma - Çev: Ahmet SAY

Dr. MEHMEDCAN KOKSAL

Kalkınmada Bağınazhğa Karşı

AYDOS TOROS

Eğitim ve Ekonomi Sorunları

EMİN TÜRK ELİÇİN

Türk Devriminin Niteliği

MUVAFFAK ŞEREF

İşçi Sınıfı, Yoksul Köylüler ve Toplumcu Aydınlar

DOĞAN ÖZGUDEN

1964' ün İşçi Hareketine Getirdikleri

eylem

AYLIK DÜŞÜN VE EYLEM

DERGİSİ

SAYI: II

CİLT: I

I. Ocak. 1965

Sahibi :

ŞÜKRAN KURDAKUL

Yazı işlerini fiilen idare eden :

ÖMÜR CANDAS

Her ayın başında İstanbul'da yayımlanır. Sayısı 250 kuruştur. Altı aylık abonesi 10 lira. Yıllık abonesi 20 lira. Havaleler, Şükran Kurdakul - Ankara caddesi 45/22 adresine gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez

İlan Koşulları :

Tam sahife çift renk: 1250 TL.

Tam sahife tek renk: 1000 TL.

Basıldığı yer :

Gün Matbaası - İstanbul

Kapak baskısı :

Büyük Kervan matbaası

İdris ALBUL
tarafından
TÜSTAV'a
bağışlanmıştır

YABANCI SERMAYE İŞBİRLİKÇİLERİ KARŞISINDA

TÜRK TOPLUMCULARI

Şükran KURDAKUL

İkinci meşrutiyet döneminde, büyük bir rahatlıkla yabancı sermayenin dümensuyuna kapılarak, siyasal iktidarı dahi bir bakıma kiralayan İttihat ve Terakki fırkası, yabancı şirketlere karşı kendi haklarını savunan Türk emekçilerinin yanında değildir. Sermaye, yeni yeni kurulan sendikaların, işçi klüp ve derneklerinin kapatılmasını isteyince kapatmış, devrin sosyalist gazetelerini yasaklıyarak yabancılarla işbirliği yapmıştır.

Gerçekten Osmanlı Sosyalist fırkası, henüz kuramsal anlamda bir bütünlük gösterecek durumda olmadığı halde Islahat Programında «şimendüferlerin, maden ocaklarının, bankaların, şirketlerin v.i. şeylerin milli mal haline ircaı»nı öngörmektedir. Partinin kurucuları olan İstirak, Sosyalist, İnsaniyet, Muahede gazetelerinin sahipleri, gazetelerinde özellikle yabancı şirketlere karşı emekçi halkı birleşmeye çağırıyorlardı. O zaman yabancıların tekellerinde bulunan tramvay ve demiryolu işletmeleri gibi kurumlarda çalışan Türk emekçilerinin birleşmelerini isteyen bildirileri yabancı sermayeye karşı mücadelenin ilk belgelerinden biridir.

«Ey tramvaycılar size birleşmeleriniz, başkaldırmalarınız zarar mı veriyordu? Ey anadolu şimendüferleri memurları bir dikkati çekme işaretiniz HUGENEN'i hemen yumuşatmadı mı? Birleşiniz el-ele veriniz. Artık کافی. Artık çalışan fıkaranın da gülmesi gerekir...» (1)

Kurtuluş savaşı, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığına önolacak eylem gücünü göstermiş ve bu amacı temellendirmek için yabancı sermayenin tekelindeki kurumları millileştirmiştir. Ne var ki, 2. dünya savaşından sonra Türk toplum hayatında etki alanı daha belirgin olmaya başlayan özel sektör, C.H.P.'nin her yönden tartışmaya açık devletçiliğine bile tahammül

BİR

edemiyerek bir yandan Demokrat parti etrafında birleşirken bir yandan da iktidarı yabancı sermaye ile ilişkiler kurma heveslerinde alabildiğine desteklemiştir.

Programının 43. Maddesinde :

«İktisadi hayatta özel teşebbüs ve sermayenin faaliyeti esastır. Onun için hususi teşebbüs ve sermayeye serbestlik ve güvenle çalışmak şartları ve yeni iş sahaları sağlanmalıdır...» diyerek İktidara geçen D.P.'nin daha da sorumsuz bir şekilde buyur ettiği yabancı sermaye yurdumuzu yeniden bir yarı sömürge olma koşullarına doğru sürüklerken kılı bile kıpırdamamıştır.

Bu dönemde de yabancı sermayenin karşısında olan Türk toplumcuları teşkilatlanmışlarsa, parti tüzüklerinde; değilse gazete ve dergilerinde yabancı sermaye komisyoncularının dalavera düzenlerini kamuoyuna duyurmuşlardır.

«Milletin siyasi ve iktisadi bağımsızlığı, halk kitlelerinin içerden ve dışardan istismar edilmemesi, milletlerarası içtimai adaletin ve hakiki demokrasinin temelini teşkil eder.» diye yazan Türkiye Sosyalist Partisi tüzüğü, «bütün halk kitlelerinin emperyalist istismarcı tecavüzlere karşı kendilerini ve milletlerini korumak için örgütlenmeleri gereğini» savunur. Ve Türkiye Sosyalist emekçi ve köylü partisi, ana nizamnamesinde, «Türkiye emekçi ve köylüsü ile onun tabii müttefikleri olan sosyal zümrelerin yerli ve yabancı sermayedarların (kapitalistlerin) istismar ve siyasi tahakkümüne karşı koruma» amacını belirtir. (2)

Toplumcu yazarlar da ulusal kurtuluş savaşımızın sömürgecilğe karşı kazanılmış bir savaş olduğunu belirterek Demokrat Partinin daha 1950 lerde kökü dışarda bir ekonomi anlayışına yeni elbiseler giydirmeye çalıştığından ötürü beliren tehlikeyi duyurmuşlardır.

«Kurtuluş savaşımızın en önemli vasfının sömürgeleşmeye karşı başarılmış bir halk hareketi» olduğunu söyliyerek, «milli bağımsızlığımız bakımından bir dönüm noktası olan bu hareketin arkasından, onun ekonomik ve kültürel temellerinin, sosyal ve siyasi kuvvetlerinin kurulup genişletilmesi gerektiğini» belirten yazılar «emperyalizme karşı kazanılmış olan savaşperçinleyecek ve halkı bu atmosfer içinde refaha, gerçek hürriyete, eşitliğe doğru geliştirecek prensiplerin hiçbirisinin konulmadığını» cesaretle açıklamaktaydılar. (3)

Bu sayımızda okuyacağınız Şerif Hulusi'nin Dünya monopolleri, Cengiz Yazoğlu'nun Petrol Tekelleri ve Türkiye adlı yazılarını değerlendirirken bu gerçeklerin gözönünde bulunmasını istedik. Yabancı sermaye işbirlikçilerinin karşısında eğilmeyen Türk vatanseverlerinin, bugünkü kuşağa kazandırdığı gerçek bağımsızlık bilincini tarih yadsıyamıyacaktır.

(1) Prof. Tarık 2. Tunaya. TÜRKİYEDE SİYASİ PARTİLER.

(2) T.S. Partisi tüzüğü Md: 4 — T.S.E.K. Partisi Ana Nizamnamesi Md: 4.

(3) Yeryüzü Dergisi: Sayı: 2, Yeryüzü imzalı başyazı. 1-Kasım-1951.

DÜNYADA MONOPOLLER

Şerif HULUSİ

Monopol, ticaret mallarının yüksek fiatla satışını sağlamak ve tabii yüksek kazançlar elde etmek maksadı ile, bir ya da birçok sanayi kollarındaki üretimin önemli bir kısmının sürümünü elinde toplayan kapitalistlerin kendi aralarında anlaşmaları, bir araya gelmeleridir. Monopollerin bazan, üretimin özel bir kolunda hakim bir durumu olan çok büyük özel firmalar tarafından kurulduğu da olur.

Satış fiatları üstündeki kısa süreli anlaşmalar monopolün en basit şekilleridir. Bunlara **conventions, corners, rings** v.b. gibi adlar verilir. Monopolün daha gelişmiş şekilleri ise, karteller, sendikalar, tröstler ve konsorsiyomlardır.

KARTEL, monopolcü bir birleşme olup, bunun üyeleri satış şartları, ödeme süreleri üzerinde anlaşır, pazarları kendi aralarında paylaşır, üretilcek malların miktarını tayin eder, fiyatları tespit ederler. Kartele girenlerden her birinin üretme ve satma hakkına sahip oldukları malların miktarına **quote part** denir, kendi **quote-part**'ını gözetmeyen firmadan, kartel kasasına yatırılmak üzere bir para cezası alınır.

SENDİKA adı verilen monopolcü teşkilatta malların satışı, bazan ham maddelerin satın alınması ortak bir ticaret kurumu tarafından sağlanır.

TRÖST denilen monopolde bütün kurumların mülkiyeti birleşmiştir. Sahipleri de ya sermaye paylarına, ya da ellerindeki hisse senetleri miktarına göre kârdan bir kazanç payı alan hissedarlar haline gelmiştir. Tröstün başında bir idare meclisi bulunur. Üretimin tümünü, yapılmış malların sürümünü evvelce bağımsız olan kurumların mali işlerini bir meclis idare eder.

KONSORSİYOM, büyük kapitalistlerin örgütledikleri bir gruba mâli bakımdan ortak olarak bağlı birçok sanayi kurumlarından, ticaret firmalarından, bankalardan, sigorta kunpanyalarından, ulaştırma kunpanyalarından kurulmuş bir gruptur.

Monopoller kapitalist memleketlerin iktisadında kumanda yerlerini ellerinde tutarlar. Ağır sanayii, hafif sanayiinin bir çok kolları, kara ve deniz ulaştırma vasıtaları, sigorta şirketleri, iç ve dış ticaret, bankalar bunların elindedir; tarımı da hakimiyetleri altına almışlardır.

Amerika Birleşik Devletlerinde sekiz monopol bütün ağır maden sanayiine hakimdir. Memleketteki çelik üretiminin %83 ü, 1953 yılında bu monopollerin kontrolü altındaydı. Bunların en büyüklerinden ikisi olan **U.S. Steel Corporation** ve **Bethleem Steel Corporation** memleket üretiminin %49 unu sağlamaktaydı. Amerikanın en eski monopolü **Standart Oil Company**'dir. Otomobil sanayiinde üç büyük firma çok önemli bir rol oynar;

onlar da şunlardır: **General Motors Corporation, Ford, Chrysler.** Kimya sanayii **Dupont de Nemours** konsorsiyomunun, alüminyum sanayi ise **Aluminium Company of America (Mellon)**un kontrolü altındadır.

İngiltere'de monopolcü grupların, özellikle birinci cihan savaşından sonra büyük rol oynamaya başladıkları görülür. Bu memlekette karteller dokuma, kömür, maden sanayiinde ve sanayiın bazı yeni kollarında meydana çıkmıştır. **İmperial Chemical Industries** tröstü İngiltere'deki esaslı kimya ürünlerinin 9/10 unu, boya üretiminin 2/5 sini ve hemen hemen bütün azot üretimini kontrol etmektedir. Bu tröstün İngiliz sanayiinin belli başlı kolları ile, özellikle askeri konsorsiyomlarla çok sıkı münasebetleri vardır.

Almanya'da da karteller 19. yüzyılın sonlarındanberi geniş ölçüde yayılmıştır. İki cihan savaşı arasında memleket iktisadına **Vereinigte Stahlwerke** adlı çelik tröstü hakimdi; 200.000 işçi ve müstahdem çalıştırıyordu. **Interessen Gemeinschaft Farben Industrie** adlı kimya ürünleri tröstünün 100.000 işçisi ve müstahdemi vardı. Bu iki tröst, **Krup** top fabrikaları konsorsiyomu, elektroteknik konsorsiyomları olan **Allgemeine Elektrische Gesellschaft** ve **Siemens** ile birlikte memleketin bütün iktisadını kontrol etmekteydiler. Batı almanya'da (10 milyondan fazla sermayesi olan) anonim şirketler 1952 yılında anonim şirket halinde çalışan kunpanyalar sermayesinin %74 ünü ellerinde toplamışlardı. 1955 de ise bu oran %80 ne yükselmiştir. Büyük kurumlar maden çıkarma sanayiindeki sermayenin %81 ini, petrol sanayiindeki %99 unu toplamışlardır. **I.G Farbenindustries**'yi devr almış olan üç kunpanyanın sermayeleri, Batı almanya'nın bütün öteki kimya kunpanyalarına ait sermayelerden üç misli fazlaydı. Elektroteknik sanayiindeki sekiz büyük kunpanya ile bu alandaki sermayenin %82 sine sahipti. **A.E.G.** ve **Siemens**, kontrol ettikleri firmalarla birlikte, kimya sanayiinde çalışan şirketlere ait hisse senetlerinin %75 ini ellerine geçirmişlerdir. Saydığımız hemen bütün bu alman firmaları ile büyük amerikan tröstleri arasında çok sıkı mâli münasebetler vardır, hele bazılarına ait hisse senetlerinin %40 - %60 ı büyük amerikan mâli kurumlarının ellerindedir.

Fransa'da, bugün bütün alüminyum üretimi bir tek grubun elindedir. Fransız boya sanayiinin %80 ini bir tek grup kontrol eder. Üç büyük şirket çimento sanayiinin %72 sine hakimdir. Otomobil ve bisiklet lastiği sanayiinin %90 ını üç şirket, şeker sanayiinin %65 ini başka üç şirket elinde toplamıştır. Fransız otomobil sanayiini dört şirketin kurumları aralarında paylaşmışlardır. Çelik üretiminin %70-75 ini beş büyük şirket eline aldığı gibi, pamuk sanayiinin %50 si de yine beş başka şirketin kontrolü altındadır.

İtalya'da, Japonya'da hatta Belçika, İsveç, İsviçre gibi küçük memleketlerde monopolcü teşkilatlar sanayiın kumanda yerlerini ellerine geçirmişlerdir. Çarlık Rusya'sında ise büyük monopoller ilk önce ağır sanayiın en önemli kollarına hakim olmuşlardı. 1902 de kurulan (ve maden kurumlarının ürünlerini satmak için bir araya toplanan) **Prodamet** sendikası demir madenlerinin 4/5 ine sürüm alanı sağlıyordu. Vagon yapımını ve satışını hemen tamamıyla kendi monopolü haline getiren **Prod-wagon** sendikası 1904 de kurulmuştu. Buna benzer başka bir sendika lokomotif yapan fabrikaları bir araya toplamıştı. **Danetz** havzasındaki kömür kurumları

DÖRT

tarafından 1904 de kurulmuş olup, Fransız-Belçika sermayesinin malı olan Produgol sendikası bu havzadakikömür üretiminin dörtte üçünü kontrol ediyordu. Bütün bu Sendikalarda Amerikan, İngiliz, Alman, Fransız sermayesinin önemli iştirakleri vardı.

Bütün monopollerin, özellikle ikinci cihan savaşı sırasında ve bu savaştan sonra daha büyük ölçüde geliştikleri görülmektedir. Dünya iktisadını (sosyalist memleketler dışında) tamamiyle kontrolu altına almış olan 80 monopolün (tröst, kartel, sendika v.b.) Amerika'da çıkan Fortune dergisinin Temmuz ve Ağustos 1960 sayılarına göre, adları bağlı oldukları memleketler, ortalama yıllık satışları, ortalama sâfi kazançları, kullandıkları işçi ve müstahdem sayıları aşağıdaki cedvelde gösterilmiştir.

Adı	Memleketi	Satış 1000 (\$)	Safi Kâr (1000 \$)	İşçi
General Motors (1)	A.B.D.	11.233.057	873.100	557.218
Standart Oil (NJ) (2)	A.B.D.	7.910.659	629.778	146.000
Ford Motor (1)	A.B.D.	5.356.871	451.367	159.541
Royal Dutch-Shell (6)	İng. Hollanda	5.343.921	—	250.000
Gen. Electric	A.B.D.	4.349.509	280.242	246.480
Unilever (6)	İng. Hollanda	3.721.088	—	292.243
U. S. Steel (6)	A.B.D.	3.643.040	254.563	200.329
Socony Mobil Oil (6)	A.B.D.	3.092.910	163.952	73.500
Gulf Oil	A.B.D.	2.719.010	290.467	50.700
Texaco	A.B.D.	2.678.029	354.346	53.510
Chrysler (1)	A.B.D.	2.642.980 (za-	5.431	102.318
Swift	A.B.D.	2.475.494 rar)	19.068	60.100
Western Elec. (2)	A.B.D.	2.314.874	102.188	127.913
Dupont de Nemours (6)	A.B.D.	2.114.323	418.696	84.561
Bethleem Steel	A.B.D.	2.055.721	117.236	129.384
Standart Oil (İndiana)	A.B.D.	1.956.812	139.597	44.801
Westing house				
Electric (2)	A.B.D.	1.910.730	85.947	112.737
Armour	A.B.D.	1.869.801	14.067	40.000
General				
Dinamics	A.B.D.	1.811.871	31.056	103.600
Shel Oil	A.B.D.	1.809.953	147.418	38.217
British-Petroleum (6)	İngiltere	1.713.922	—	100.000
Boeing Airplane	A.B.D.	1.612.153	12.436	90.230
National Dairy				
Products	A.B.D.	1.605.725	49.362	48.809
Goodyear Tire				
and Rubber (6)	A.B.D.	1.579.258	79.009	101.040
Standard Oil	A.B.D.	1.564.827	253.590	38.388
Union Carbide	A.B.D.	1.531.344	171.637	58.517
Imperial chemical				
Industries (6)	İngiltere	1.423.825	—	109.596
Radio Corp. America	A.B.D.	1.388.412	40.142	86.000

BEŞ

Procter and Gamble International	A.B.D.	1.768.532	81.698	31.023
Harvester (4) International	A.B.D.	1.363.166	76.416	71.362
Business Machines	A.B.D.	1.309.788	145.633	65.646
Lockheed Aircraft				
Nestlé (5)	İsviçre	1.280.585	—	60.742
Sinclair Oil	A.B.D.	1.232.214	45.526	23.404
Firestone Tire and Rubber (6)	A.B.D.	1.187.784	64.597	84.951
Philips Petroleum	A.B.D.	1.163.033	104.639	24.575
Continental Com.	A.B.D.	1.146.529	40.009	51.817
American Con	A.B.D.	1.107.361	40.891	49.249
Philips Glo.	Hollanda	1.100.526	—	189.000
Gen. Telephon and electric	A.B.D.	1.081.056	72.253	85.901
United Aircraft	A.B.D.	1.080.981	28.638	57.369
Republic Steel	A.B.D.	1.076.832	53.890	64.173
Gen. Foods	A.B.D.	1.052.964	54.145	21.593
North American Aviation	A.B.D.	1.044.900	30.726	64.220
Intr. Paper	A.B.D.	1.030.209	83.611	48.862
Armco Steel	A.B.D.	1.022.429	77.064	40.307
Cities Service	A.B.D.	994.879	42.434	17.000
Sperry Rand	A.B.D.	989.602	27.644	98.250
U. S. Rubber (5)	A.B.D.	976.766	35.580	61.149
Borden	A.B.D.	941.326	25.549	32.165
Eastman Kodak	A.B.D.	914.100	124.680	46.200
Douglas Aircraft	A.B.D.	883.884	39.822 (za-	65.500
American Motors	A.B.D.	969.850	60.342 rar)	25.372
Siemens (2)	B. Almanya	866.190	—	188.000
Aluminium Co. of. American	A.B.D.	858.460	55.571	47.391
Volkswagenwerk (1)	B. Almanya	843.810	—	60.477
Friedrick Krupp (5)	B. Almanya	829.524	—	106.826
Burlington Indus.	A.B.D.	805.450	27.643	58.000
Goodrich B. F. (6)	A.B.D.	771.591	37.580	41.134
J. and L. Steel	A.B.D.	765.672	29.485	35.614
Int. Tel. and Tel.	A.B.D.	765.640	29.036	136.000
Caterpillar Tractor	A.B.D.	742.337	46.518	42.120
British Motor (1)	İngiltere	742.000	—	70.500
British - American Tobacco (3)	İngiltere	740.600	—	100.000
National Steel	A.B.D.	736.979	54.897	26.441
Sun Oil	A.B.D.	735.697	42.844	19.867
Dunlop Rubber (6)	İngiltere	730.000	—	95.100
Hawker Siddeley	İngiltere	728.000	—	75.000
Fiat (1)	İtalya	700.800	—	85.117
Mannesmann (7)	B. Almanya	700.000	—	78.929

ALTI

Ford Motor	İngiltere	652.907	—	47.863
Com. fr. de Petrolés	Fransa	627.912	—	4.000
Gueot Keen and				
Nettelefolds	İngiltere	618.260	—	76.000
Daimler Benz (1)	B. Almanya	588.333	—	63.500
Farbenfabriken Bayer	Almanya	585.476	—	55.084
As. Electrical End.	İngiltere	583.628	—	98.993
Hitaşı	Japonya	579.518	—	80.712
Renault	Fransa	577.851	—	64.000

1 — Bu tröstler Türkiye'nin kamyon, otomobil ve bunların yedek parça fazlasını kontrolleri altında almışlardır.

2 — Bu elektrik törüstleri Türkiye'nin elektrik malzemesi, radyo ve buzdolabı pazarını tamamiyle kontrol etmektedirler. General Electric'in Türkiye İş bankası Siemens'in Türkeli Ltd. adı altında Koç Ticaret Şirketi (Vehbi Koç'un kurumu) ile ortaklıkları vardır.

3 — Bu tröst American Tabaes Co. ile birlikte Türkiye'nin tütün fiyatlarını uzun yıllardanberi kontrol etmekle, Türk köylüsüne dilediği düşük fiyatı kabul ettirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti tekel idaresi bu düşük fiyatlarla satın almalar yaptığına göre, Devlet Türk köylüsünü yabancı bir tröstle birlikte sömürmeğe boyun eğmiş oluyor demektir.

4 — Bu iki traktör tröstü Türkiye'nin traktör ve yedek parçası pazarına (çok yüksek fiyatlarla) tamamiyle hâkimdir.

5 — Bu isviçre tröstü Türkiye'nin kakao ve çukolata pazarına uzun zaman hâkim olmuştur. Golden, Royal v.b. gibi yerli firmaların rekabeti yüzünden çukolata alanında yavaş yavaş gerilemişse de kakao piyasasını hâla kontrol etmektedir.

7 — Bu demir çelik tröstü Türkiye'de sümerbank'la birlikte Türk boru sanayii ortaklığını kurmuştur.

Bu listenin incelenmesinden anlaşıldığına göre, 1960 yılında 7,5 milyona yakın işçi ve müstahdem çalıştıran bu seksen büyük monopolcü sanayii kurumu 1960 yılında yaptığı yıllık 130.627.845.000 dolar satışı ile hem kendi memleketlerinin (Amerika, İngiltere, Almanya v.b.) iktisadi hayatlarını kontrol etmekte, hem de geri kalmış memleketler sanayiini (Hindistan, Pakistan, Güney Amerika, Ortadoğu, Türkiye) sanayiini ciddi ve ağır bir baskı altında tutmak suretiyle bunların gelişmesini önlemekte ve gerek kendi memleketlerinin, gerekse geri kalmış memleketleri emekçilerini sömürerek (normal kazancı %15 kabul edersek) 1960 yılında toptan 19.605.356.750 dolarlık (196.043.567.500 T.l., yani Türkiye Cumhuriyeti yıllık bütçesinin aşağı yukarı Onsekiz misli) bir kâr sağlamıştır.

2 — MONOPOLLERİN REKABET ŞEKİLLERİ

Bugünkü kapitalizmi güleryüzlü göstermek isteyen birçok iktisatçılar, monopollerin yayılması ile kapitalist rejimin rekabet, üretimdeki anarşi, buhran gibi hastalıklara çare bulmuş olacağını iddia etmektedirler. Oysa, emperyalizmin buhranı, üretimdeki anarşiyi, rekabeti ortadan kaldırmak

şöyle dursun aksine, kapitalizmin bütün zıtlıklarını daha da keskin hale getirmektedir.

Emperyalizm kapitalizmi kökünden islah edemez. Monopollerin dünya iktisadına hâkim olmalarına rağmen her kapitalist memlekette birçok küçük ve orta sanayi kurumları gibi, küçük üreticiler, köylüler ve zanaatçılar da hâla yaşamaktadırlar. Sanayiın bazı kollarında doğan monopol, kapitalist iktisadın tümünü bir anafora doğru sürüklemektedir. Monopoller içinden doğdukları serbest rekabeti ortadan kaldıramazlar, bu rekabetin üstünde ve yanı başında her zaman vardır. Böylelikle anlaşmazlıkları, çatışmaları, en keskin ve şiddetli zıtlıkları doğurmağa son derece müsaittirler. Zaten, monopollerin ortaya çıkması ile bu serbest rekabet yeni bir takım şekiller almıştır. O şekiller de şunlardır:

1 — Monopollerin içindeki rekabet şeklinde, sendikaların ve kartellerin üyeleri olan sanayi kurumları kendileri için en elverişli olan pazarları ele geçirmek, üretimde ve satışta en büyük payı koparmak maksadiyle mücadele ederler. Tröstlerde ve konsorsiyomlarda ise, mücadele idare mevkilerini, işin kontrolünü elde etmek, kazançları pay etmekte söz sahibi olmak yönündedir.

2 — Monopoller arasındaki rekabet, hem aynı sanayi kolundaki monopoller, hem de ticaret eşyası bakımından birbirini besliyen (mesela çelik ve otomobil tröstleri) ya da birbirinin yerini tutacak ticaret mallarını üreten (kömür, enerji, elektrik tröstleri) monopoller arasında olur. İçpazarın satınalma gücü sınırlı olduğundan, istihlak (tüketim) mallarını üreten monopoller mallarının sürümü için birbirleriyle amansız bir savaşa girerler.

3 — Rekabetin üçüncü şekli, monopollerle, monopolleşmemiş sanayi kollarının kurumları arasında görülür. Monopolleşmiş sanayi kollarının öbür kollara nispetle imtiyazlı bir durumu vardır. Monopoller «kıyı ve kadaki» yani monopolcü gruplara katılmamış sanayi kurumlarını boğmak ve ortadan kaldırmak için bütün tedbirleri alırlar.

Monopollerin hâkim durumda bulunmaları rekabete, özellikle vahşi ve yıkıcı bir nitelik verir. Monopoller hasmı boğmak için elden gelen bütün şiddet, ifsat etme ve şantaj gibi bütün usulleri kullanır, hatta en karmaşık mâli hilelere başvurur, devlet makinasından faydalanmayı bile ihmal etmezler.

Monopollerin hâkimiyeti üretimin sosyalleşmesini daha da ileri götürmektedir. Ama, bu sosyalleşmenin meyvaları, halk kitleleri üstündeki baskıları gittikçe daha ağır hale gelen bir avuç monopol tarafından devşirilmektedir. Bu da kapitalizmin yapısı içindeki temel zıtlığın, yani üretimin sosyal niteliği ile, kapitalizmin özel mülkiyet şekli arasındaki zıtlığın gittikçe daha keskinleşmesine yol açar. Onun içindir ki, monopollerin hâkim olduğu emperyalist devirdeki buhranlar monopol öncesi kapitalist buhranlara nispetle daha yıkıcı, daha amansız olur.

PETROL TEKELLERİ VE TÜRKİYE

Cengiz YAZOĞLU

Beş Yıllık Kalkınma Plânının 1965 yılı programı, petrolle ilgili bir gerçeği yazılı olarak resmen ortaya koymaktadır. Ne Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nda ve ne de 1964 yılı programında bulunmayan bu gerçek, şimdiye kadar yabancı petrol tekellerinden kazık yediğimizin ilk defa kabul edilmiş gerçeğidir. Programda, petrolle ilgili alınacak tedbirler arasında şu madde, içinde bulunduğumuz acıklı durumu su yüzüne çıkarmaktadır:

«Petrol ürünleri ihtiyacının karşılanması için yapılan ithalatın dünya cari fiyatlarına uygun olarak yapılmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.» (1)

Demek ki, şimdiye kadar petrol ürünleri ihtiyacının karşılanması için yapılan ithalat (ham petrol ithalatı) dünya cari fiyatlarına uygun olarak yapılmıyordu. Başka bir anlatımla, Dünya cari fiyatlarından aşkın fiyatla ithalat yapıyor, halkımızın yüz milyonlarca lirası, sırf büyük dostların büyük petrol şirketlerini daha da büyütmek için, dışarıya akıtılıyordu.

Özellikle son günlerde basınımızda petrol hakkında çeşitli yazılar ve haberler çıkmaktadır. Bir yanda ulusal çıkarları savunan çevrelerle, diğer yanda, petrol tekellerini savunan çevreler, karşı karşıya gelmiş bulunmaktadır. Ulusal çıkarları savunan çevreler, yıllardanberi dünya cari fiyatlarının üstünde ithalat yaptığımızı, bu durumun büyük döviz kayıplarına sebep olduğunu; ayrıca yabancı petrol tekellerinin ve bu tekellerin yurdumuzdaki çıkarıcılarının yerli petrol üretimini engellemek için gayret sarfettiklerini belirterek yerli petrolün üretimini geliştirmek ve sürümünü sağlamak için bir sıra tedbirlerin alınması gerektiğini ileri sürerken, yabancı petrol tekelleri ve onların temsilcileri bu iddiaları, rakkam vermeksizin aşağılık kişisel suçlamalarla karşılamaktadırlar.

Bu tartışmaların ağırlık noktasını:

- 1 — Petrol Üretimi,
- 2 — Petrol Alım Fiyatı,

konuları kapsamaktadır.

Bu konulara, bazı yönleriyle, biz de katkıda bulunacağız.

1 — Petrol Üretimi ve Politik Ortam

Yabancı petrol şirketlerinin, Türkiye'de petrol bulup işletmemek için çaba gösterdikleri, 1949'dan bu yana, zaman zaman ortaya atılan bir konudur.

1935'te kurulan Maden Tetkik Arama Enstitüsü ile ciddi bir petrol arama faaliyetine geçildikten sonra, ilk kez, 20 Nisan 1940 da, Raman'da Maymune Boğazı'nda petrol bulunması üzerine, arama çalışmaları hızlan-

miş ve 1945 te, Raman 8. kuyudan günde 28 ton petrol üretilmiş, gelişen çalışmalar sonunda da bu üretim, 1948 de Raman 9. kuyunununki ile günde 70 er tona çıkarılarak Türkiye, petrol üreticisi ülkeler arasına giriş adaylığını koymuş oldu.

Komşu ülkelerin zengin petrol yataklarını ellerinde tutan petrol tekkelleri, Devletin kullanım ve yönetimindeki bu arama ve üretme çalışmalarını yakından izliyorlar, hatta bu çalışmalara katılma olanaklarını buluyorlar ve M.T.A.E. ne uzman olarak gönderdikleri ajanlarla petrol bulunmaması için çaba gösteriyorlardı.

Petrol Şirketlerinin bu uzman kişilerine petrol arama ve üretme faaliyetlerine katılmayı sağlayan 6326 sayılı Petrol Kanunu'nu savunmak için Meclis'te yaptığı bir konuşmasında Burhanettin Onat şu açıklamayı yapmıştı:

Burhanettin Onat (D.P.) — (Konuşmasına devam ederek, Antalya'daki kliniğine bir gün - 1950 den önce olduğu sanılır-bir Türk petrol mühendisinin, kan kaybetmekte olan bir ecnebi petrol mühendisini getirdiğini, bütün uğraşmalarına karşın kan kaybının önüne geçemediğini ve ecnebi mühendisin hayatından da ümidi kestiğini belirttikten sonra, bu anda ecnebi mühendisin kendisine anlattıklarını nakleder):

«Hükümetinizden şu kadar bin lira maaş alıyorum, memleketimde bir kardeşim vardır, ekmekçilik yapıyor, benden daha mesuttur, karım Rus'lara esir düştü, çıldırdı. İnşallah iyi olursam memleketime gideceğim. Gerçi sizden şu kadar para alıyorum ama, filân isimli - adını iyi bilmiyorum fakat tekrar etmeyi lüzum görmüyorum Amerikan petrol şirketinden bana kaydı hayat şartıyla beş bin lira maaş bağlanmıştır diyor. O zaman uyanıyorum arkadaşlar ve kendimi tutamadan soruyorum, diyorum ki: «Niçin veriyor size bu parayı?» diyor ki: «Bu kumpanyalar ecnebi memleketlerde petrol arayanlara bu parayı verirler». Sorarım size: Amerikan kumpanyalarından kaydı hayat şartıyla beş bin lira - o zaman çok kıymetli idi - alan adamın vazifesi Türkiye'de petrolü bulmak mıdır, bulmamak mıdır? (Bulmamaktır sesleri.) (2)

Türkiye'de petrol arama ve üretme hakkının 24 Mart 1926 tarihinde kabul edilmiş 792 sayılı Petrol Kanunu ile Hükümete ait oluşunun (3) ve bu daldaki faaliyetlerin de bir Devlet kuruluşu olan M.T.A.E. tarafından yürütülmesinin, petrol tekkelleri için çeşitli sakıncaları vardı. Komşu ülkelerden farklı olarak, Türkiye'deki petrol işlerinin devlet tarafından yönetilmesinin, olası olumlu sonuçları petrol üreticisi komşu ülkelerin yöneticilerine, petrol tekkelleriyle aralarındaki bağlayıcı anlaşmaları tersine çevirmek cesaretini sağlayıcı nitelikte oluşu, sakıncaların başında yer almaktaydı. Bu olumlu sonuçlar, Türkiye'yi petrol pazarı olmaktan da kurtarabilirdi. Nitekim, M.T.A.E., bu konuda başarılı adımlar attı. Umuryeri'ndeki Yeşua Behar ve Ortaklarına ait, 1929 da kurulup sonradan çalışması durdurulan, rafineriyi, 1940 yılında satın alarak Diyarbakır'a taşıdı. 1941 de de, Maymune'de, günlük 3 ton kapasiteli bir deneme rafinerisi kurdu. Petrol üretiminin artması üzerine, 1948 yılında Batman'da, her iki rafinerinin aksamalarını birleştirip kurduğu günlük 200 ton kapasiteli rafineride Raman petrolünü tasfiyeye başladı.

M.T.A.E.'nin çalışmalarının gelişmesi, petrol üretiminin ümit verici oluşu, emperyalist çevreleri endişelendiriyordu. Raman 8. ve 9. kuyulardan petrol üretilmeğe başlandıktan sonra bir kısım Türk basınında M.T. A.E. ne karşı girişilen kampanyanın nedenini devrin C.H.P. iktidarının Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas, 25 Mart 1949 da, Meclisteki şu konuşmasıyla açıklamıştı:

«... 8, 9 numaralı kuyular harekete geldiği zaman» Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'ne matbuatta bir hücum başladı. Bu yazıların nereden geldiğini matbuat bile bilmiyordu. Fakat bir yazı veriliyordu. Belki onlar da biliyorlardı... Petrol evvelâ, iktisadî değildir, politiktir.» (4)

Türkiye'deki petrol sahalarını ele geçirmek için, petrol şirketleri boş durmuyor, politikacılarla değme olanakları sağlıyorlardı. Böyle bir değmenin, devrin muhalefet partisinin meclis grubunda görüşüldüğünü, 6326 sayılı Petrol Kanunu'nun Meclisteki müzakeresi sırasında tasarıyı savunan Muammer Alakant'ın konuşmasıyla öğreniyoruz:

Muammer Alakant (Zonguldak) - «... büyük bir petrol kumpanyasının Avrupa'daki mümessiliyle konuştum. Bana dedi ki: Bu sıkıntılar niçin? Topraklarınızın altında memleketi refaha kavuşturacak büyük petrol hazineleri mevcut olduğuna göre bundan istifade etmemek niçin? Biz biliyoruz memleketinizde petrol hazineleri vardır, bundan senede 4 - 5 milyon ton elde etmek mümkündür. Bunun işletme hakkını bize veriniz, bunların yarısı sizin, yarısı bizim olsun. Bundan istifade ediniz.»

Muammer Alakant, bu teklifi 30-32 kişilik D.P. Meclis Grubuna götürmüş ve bu işi 1950 seçimlerinden sonra ele almak üzere prensip anlaşmasına varılmış olduğunu aynı konuşmadan öğreniyoruz. (5)

C.H.P. iktidarı da, yabancılara petrol imtiyazı vermek konusunda istekli değildi. Cemil Sait Barlas, Meclis'in 2 Mayıs 1949 Pazartesi oturumunda, bir soruya karşılık yaptığı konuşmada, tutumu şöyle açıkladı:

«... Türkiye'de petrol imtiyazı ecnebi bir şirkete devredilemez. Fakat envertisman yapmak için kanuna uyarak herşeyden istifade edeceğiz. Kendileri emin olsunlar ki, bu memleketin yalnız petrolü değil, sokaktaki çakıl taşı da bizim için petrol kadar kıymetlidir. Bu memleketi işletmek için çalışırken istismar ettirmeyeceğiz...» (6)

1950 seçimlerinden sonra kurulan Hükümet, 12 Kasım 1952 tarih ve 3/15833 sayılı Kararnameyle, petrol tekellerini «dünya petrol siyasetinin gerektirdiği çerçeve içinde» petrol arama ve işletme faaliyetine katılmağa çağırdı:

«Petrol kaynaklarımızı en kısa bir zamanda tesbit ederek çalışır bir hale getirip kıymetlendirmek gayesiyle aramalar yaparak bulunacak mem-baların dünya petrol siyasetinin gerektirdiği çerçeve içinde, askerî ve iktisadî menfaatlerimize en uygun şartlarla işletmeyi taahhüt veya bu hususta işbirliği yapmayı kabul edecek sermaye sahibi hakiki ve hükmi şahısları yurdumuza celbedip çalışmalarını mümkün kılacak ve bunlarla hükümetimiz arasında mukaveleler sağlayabilecek her türlü kanuni, idari ve malî tedbirlerin alınması ve bu maksadı tahakkuk ettirebilmek için lü-

zumlu şartların tesbitinde fikirlerinden istifade edilmek üzere dünya petrol mevzuat ve tatbikatına ve bu kanunun fennî, iktisadî ve malî meselelerine vâkıf mütehassısların temin ve celbi için her türlü işlem yapılacaktır.» (7)

Bu kararın alınmasından bir ay sonra Prof. Pamir. 8.Aralık 1952 günlü Cumhuriyet gazetesinde yazdığı bir yazıda, Amerikan hayranlarını uyarmak istemişti:

«...Petrol mevzuunda memleket membaları üzerinde tetkik ve aramalar yapmak sırf milli bir iş olmalıdır. Mevcut mevzuata dokunmadan tetkik ve aramayı, işletmeden tamamen ayırarak, yalnız ve yalnız kendimiz yapabiliriz... Raman ve Garzan petrol yatakları keşfolunmazdan evvel, herhangi bir yabancı sermayeye karşı petrol işletme mevzuunda koyacağımız şartlar, her halde bu günkü şartlarımızın aynı olamazdı. Birinci halde şartlarımız meçhuller üzerine, ikinci halde ise malûmlar üzerine müesestir. Malının kıymetini bilen bir adamla bu kıymeti bilmeyen adamın söz selâhiyetleri bir olamaz.» (8)

Amerikancı takım, böyle ulusal çıkarları savunanlara aldırış etmiyordu.

Karar üzerine Türkiye'ye gelen «bazı Devletlere müşavirlik etmiş» kişinin, öz kendisinin hazırladığı Petrol Kanunu Tasarısı, 4 Mart 1954 gününde Meclis'te görüşülmeğe başlandı.

Meclis'te tasarıyı savunanlar, Türkiye petrol yataklarının bulunup işletilmesi olanaklarını aramaktan daha çok, Türkiye petrol yataklarını Amerika'ya bir an önce peşkeş çekmenin aceleciliği ve telâşi içindeydiler.

Bir yandan, petrol şirketlerinin, Türkiye'de petrol bulunmaması için çevirdikleri entrikayı örneğiyle gözler önüne sererken, diğer yandan Türkiye petrol yataklarını bu entrikacı şirketlere açmak için çaba gösteren devrin İktidar Partisinin ileri gelenlerinden Burhanettin Onat'ın sözleri ilgi çekici: Burhanettin Onat - (Yeni Ulus Başyazarı Cahit'in yazılarından parçalar okuyarak konuşmasına devam eder): Efkârı Umumiye'ye dönüyor diyor ki «Ey ehli vatan, ne duruyorsunuz, bizim istiklâl harbinden sonra milletin kanı pahasına elde ettiğimiz egemenlik hakkımız, istiklâl mefhumumuz elden gidiyor, memleket müstemleke oluyor, kapitülasyonlar yeniden getiriliyor.» diyor. «Bu kanun bir petrol kanunu değil bir kapitülasyonların ihyası kanunudur.» diyor.

Öbür taraftan arkadaşlar, öbür taraftan ecnebi sermayeye dönüyor. Deli misiniz? diyor. İran gözünüzün önündedir, ne cesaretle bu kanuna uyarak memlekete gelip petrol işletmeğe kalkacaksınız, bu memlekette iki tane beş on tane Musaddık çıkmayacağını nereden biliyorsunuz?» diyor. Beş on tanesine lüzum yok, bir tane çıksa kâfidir.

(Burada, yabancı petrol mühendisi olayını anlattıktan sonra konuşmasına devam ediyor.)

Uzatmıyalım arkadaşlar; şimdiye kadar tatbikat göstermiştir ki, Amerika'da bir tröst vardır, petrol tröstü. Bu tröst isterse bir memlekette petrol bulunur, istemezse bulunmaz. Bulunsa dahi o tröst isterse o petrol işletilebilir istemezse işletilmez.

O şirket, o tröst Amerika Hükümetine dahi kafa tutmaktadır. Zamanında Amerika Hükümetine dayatmaktadır. İsterse bir petrol satılır isterse satılmaz. İngilizleri kapı dışarı ettikleri zaman İranlıların ellerinde yüzbinlerce ton petrolü vardı, satamadılar.

Muhterem Vekilimiz buyurdular ki, bunu işletmek için 1 milyar 200 bin lira sarfı lazımdır. On milyar da sarfetsek işletemeyiz. Amerikalılara muhtacız ve şirkete muhtacız. (8)

Böylelikle, hem tasarıya karşı olan görüşü doğrulayacak biçimde örnekler veren ve hem de sırf şirketle baş edememe endişesiyle toprak zenginliğimizi Amerikalı şirkete, mahallenin kabadayısı olduğu için, teslim etmekte bir sakınca görmeyen sözcü, aslında temsilcisi olduğu bir tutumla Türkiye topraklarını Amerikalılara peşkeş çekiyordu.

Petrol Kanununun, petrol sahalarını, yalnız yabancı şirketlere, Onat'ın deyimiyle «Amerikalı şirkete» açmak için çıkarıldığı da bilinen gerçeklerdendir.

Kanun gerekçesinde bu konu şöyle anlatılmaktadır:

Petrol kaynakları, ancak hususi teşebbüs veya yatırımları eli ile aranıp işletilebilecektir. Hususi teşebbüs ve sermayenin müessir olabilecek vüs'atte ve miktarda bu sahaya girebilmesi için Devletin ne arayıcı ve işletmeci ne de herhangi bir suretle petrol hakkı sahibi olarak hususi teşebbüsün karşısına çıkmaması icap etmektedir. Hususi teşebbüs Devlete rakip vaziyetinde çalışmak istememektedir. (9)

Meclis'e sunulan tasarıda bu gerekçeye eşlik eden 1. Amaç maddesi, C.H.P.'nin önermesiyle, müzakerelerden sonra, şu şekilde kanunlaştı:

Madde 1 — Türkiye'deki petrol kaynakları Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.

Madde 2 — Bu kanunun maksadı, Türkiye Cumhuriyetinin petrol yataklarının hususi teşebbüs ve yatırımları eliyle sür'atle, fasılasız ve verimli olarak inkişaf ettirilmesini ve kullanılmasını sağlamaktır.

Bütün petrol girişimleri «hususi» ye ait olacağından Devletin rakip olarak aradan çekilmesi gerekirdi:

Madde 121 — Halen Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından yapılmakta olan petrol ameliyatından jeolojik istikşaf dışında kalanları, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 150 gün içinde Hükümet tarafından bu maksatla kurulacak bir hükmi şahsa devrolunur. (11)

7 Mart 1954 gün ve 6327 sayılı Kanunla, M.T.A.E.'nin görevleri **TÜRKİYE PETROLLERİ ANONİM ORTAKLIĞI'na** devredildi. T.P.A.O.'nin sermaye ve hisse durumu şöyle:

Madde 3 — Ortaklığın esas sermayesi beheri (1 000) lira kıymetinde (150 000) aded hisseye ayrılmış olarak (150 000 000) Türk lirasıdır.

Madde 4 — Hisseler (A) ve (B) guruplarına ayrılmış olup bunlardan:

(A) Gurubu esas sermayenin % 51 ini;

(B) Gurubu esas sermayenin % 49 unu teşkil eder.

(A) Gurubu hisseleri munhasıran Hazineye tahsis edilmiştir.

(B) Grubu hisseleri hakikî ve hükmi şahıslara tahsis olunabilir. Şu kadar ki, ortaklığın kuruluşunda hazine (B) grubu hisselerinden bir kısmını taahhüt edebilir.

Madde 5 — (A) grubu hisse senetlerinin tamamı nama, (B) grubu hisse senetlerinin tamamı hâmiline muharrerdir.

...((B) Grubu hisse senetlerinin isteklisi çıktığı takdirde Hazine taahhüt ettiği veya taahhüdünü ifa ettiği kısımları satabilir. (12)

Böylece, hiçte gereği olmadan, kanun zoruyla sistem dayatmanın güzel bir örneği veriliyordu. Hazine her türlü yatırımı, araştırmayı yapacak, petrol bulup üretecek, kârlı duruma geçince de, bir ya da bir kaç sermaye grubu, (B) hisse senetlerine aday olacak, bu zenginlik, Devletin elinden yağma edilecek.

(150.000.000 TL. ödenmiş sermayesiyle, 1958 de 34.577.302.—, 1959 da 62.673.786.— TL. ve 1960 da da 61.103.951.— TL. lık net kârla, gittikçe de artan petrol üretimi ile T.P.A.O.'nın sermaye gruplarının henüz tamamına sahip olamadıkları (B) hisse senetleri, çekiciliğini gün geçtikçe arttırmaktadır.)

Petrolün, politik ortamı 1950 seçimleriyle, hukuki ortamı da Petrol Kanunu ile tamamlandıktan sonra, «açık saha» haline gelen Türkiye'ye

Çoğu büyük petrol tekellerinin birer kolu olan arama şirketlerinin petrol şirketlerinin akını başladı. faaliyetleri günümüzde de sürüp gitmektedir. Bu faaliyetlerin sonucu ise, büyük propagandası yapılan Petrol Kanunu'nun amaç 2. maddesinin tüm iflâs etmiş olduğunu göstermektedir.

YERLİ HAM PETROL ÜRETİMİ (T.P.A.O.) (Ton)

1948	3.000
1952	22.000
1953	26.000
1954	58.000
1955	178.596
1956	305.616
1957	298.139
1958	328.543
1959	372.889
1960	362.485
1961	414.271
1962	508.497
1963	612.548

(Kaynak: İstatistik Enstitüsü, B.M. yayınları ve K. Lokman: Türkiye'de Petrol Endüstrisi — Ankara 1964 Sh. 14).

Önceleri, M.T.A.E., sonradan da T.P.A.O.'nın yerli sermaye ile sağladıkları bu ümitli gelişme yanında, on yıldan beri geniş sahaları ellerinde bulunduran yabancı petrol şirketlerinin üretimi ise, baş tarafta sözü edilen iddiaları doğrulayacak niteliktedir :

ŞİRKETLERİN HAM PETROL ÜRETİMİ

Son Üç Yıl

(Ton)

YIL	T.P.A.O.	ERSAN	MOBİL	SHELL	TOPLAM
1961	414.271	32	14.202	13.243	441.748
1962	510.670	—	51.795	32.943	595.408
1963	612.548	13.142	56.886	62.377	744.993

Kaynak: Kemal Lokman — Türkiye'de Petrol Endüstrisi, Ankara 1964 sh. 14.

Şirketlerin petrol arama sahaları da aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

PETROL ARAMA RUHSATI ALMIŞ ŞİRKETLERİN 1962 SONU DURUMLARI

Şirketin İsmi	Ruhsat Adedi	Hektar
1. T.P.A.O.	40	1.883.354
2. Mobil Exploration Mediterranean Inc.	15	733.585
3. N. V. Turkse Shell	6	165.788
4. Texaco Overseas Petroleum Co.		
5. California Asiatic Oil Co.	10	479.753
6. Turkish Gulf Oil Company	16	762.354
7. Deutsche Erdöl-Aktiengesellschaft		
8. Turkish Gulf Oil Company	3	150.000
9. Panoil Company	8	236.028
10. San Jacinto Adana Exploration Corp.		
11. Panoil Company	5	113.950
12. Landa Middle East Oil Company	1	50.000
13. Aladdin Middle East Ltd.	2	99.375
14. Perkins Oil Company	2	86.215
15. Clark Middle East Oil Corporation	2	79.150
Toplam	110	4.839.552

(Kaynak: Dr. N.H. Neyzi — Türkiye Petrol Sanayii, İstanbul 1963, Sh. 140)

Türkiye'nin petrol rezervlerinin 410 milyon ton olduğu sanılmaktadır. Rezervlerin ancak %15'i üretilebileceğine göre, Türkiye'nin yararlı petrol rezervi, yaklaşık olarak 61 milyon tondur. Bu durum, petrol tekelleri için yatırım yapılmasını gerektirecek çekicilikte değildir. Bu bakımdan petrol tekellerinin, tamamı kendi arama sahaları içinde bulunmayan bu miktara yatırım yapmaktansa, Türkiye'yi petrol pazarı olarak kullanma koşullarını sürdürme eğiliminde oldukları sonucuna varmak gerekir.

Önceleri M.T.A.E.'nün, sonradan da T.P.A.O.'nın, petrol tekelleriyle ölçülemeyecek derecede, dar olanaklarla başarılı petrol faaliyetinde bulunmaları başka türlü açıklanamaz.

Petrol arama ve üretme faaliyetlerinin Devlet Kurumlarına özgü duruma getirilmesinin, yabancı şirketlerin denetimi altında olan sahaların Devlet denetimi altına girmesinin olumlu sonuçlar doğuracağını kesinlikle söyleyebiliriz.

2 — Petrol Fiyatı : (Ham Petrol İthal Fiyatı)

İkinci Dünya Savaşından sonra, petrol ve petrolden türetilmiş maddeler ile, motorlu kara taşıtları ithalatı, dış ticarete önemli bir yer tutarak arttı.

İTHALÂT

Yakıtlar (Petrol ve Kara Taşıt Araçları Petrolden Türetilmiş (Otomobil Kamyon Maddeler Dahil) ve Kamyonet Dahil)		Genel İthalât	Genel İhracat
T. L.	T. L.	T. L.	T. L.
1938	5.516.993	1.027.328	149.837.000
1944	13.793.483	1.091.122	164.945.000
1945	9.617.498	3.205.367	126.166.000
1946	14.205.849	6.358.821	223.931.000
1947	28.469.664	26.589.213	685.003.000
1948	43.193.946	22.498.729	770.149.000
1949	62.267.620	19.678.559	812.616.000
1950	58.153.403	24.551.477	799.859.000
1951	90.850.917	56.605.643	1.125.840.000
1952	112.738.752	130.898.023	1.556.575.265
1953	124.629.218	108.515.948	1.491.092.815
1954	115.195.325	92.819.865	1.339.403.680
1956	100.593.000	64.826.000	1.140.553.000
1957	149.053.000	41.720.000	1.111.951.000
1958	113.089.000	49.757.000	882.275.000
1959	184.544.000	166.171.000	1.315.950.000
1960			
(1 - 8)	94.118.000	135.175.000	903.191.000
(9-12)	161.927.000	164.780.000	1.310.558.000
1961	468.706.000	475.000.000	4.585.129.000
1962	694.500.000	630.320.000	5.599.802.000

(Hükümetin yabancı döviz mevzuunda 22 Ağustos 1960 tarihinde almış olduğu bir kararla bir Amerikan doları 9 T.L. olarak tesbit edilmiştir. Bu yeni râyîçler Dış Ticaret İstatistiklerinde 1 Eylül 1960 tarihinden itibaren nazarı itibara alınmıştır. Bu karar sebebiyle Ocak - Ağustos 1960 kıymetler \$ = 2.80, Eylül 1960 dan itibaren de \$ = 9.— T.L. üzerinden ifade edilmiştir.)
Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

Türkiye'ye petrol ürünleri satmakta olan petrol şirketlerinin kurdukları rafinerilerin 1961 yılında İPRAŞ'ın ve 1962 yılında da ATAŞ'ın faaliye-

te geçmelerinden sonra, petrol ürünleri yerine ham petrol ithaline başlanması üzerine, ham petrol ithal fiyatları tartışmaların başında yer aldı Dünya petrol fiyatları üzerinde kartel kurmuş petrol tekelleri, bu defa, dünya serbest petrol fiyatlarından aşkın fiyatla ham petrol ithal ederek, Türkiye'nin istenilen döviz kazandıma çabalarını bir süre etkisiz bırakmıştır.

İtalya'nın ENI'si ve Sovyet Petrolü :

Can çekişir bir durumda iken başına Enrico Mattei'nin getirilmesinden sonra, petrol tekelleri için bir diken olmaya başlayan ENI - Ente Nazionale Idrocarburi (Ulusal Hidrokarbon Kurumu) — enerji üretim faaliyetleri yanında petrol faaliyetlerine de girdi. «Ucuz Ham Madde» politikasını izleyen ENI, dünya piyasalarında ucuz petrol aramağa başladığında, Batı Dünyasına petrol ihraç etmek isteyen Sovyetler Birliği'nin teklifiyle karşılaştı. Bir Devlet Kuruluşu olan ENI'nin, Sovyetler Birliği'nden ithal ettiği ucuz ham petrolü, kurduğu rafinerilerde işleyerek, petrol satıcısı olarak hem İtalya ve hem de dünya piyasasına açılması, petrol tekellerine ilk ciddi darbeyi indirdi. İçte durumunu kuvvetlendiren ENI, Afrika ülkelerinde de, «politik rengi olmadan», petrol tekellerinin bağlayıcı hükümlerini ve kartelini kırıp rafineriler kurarak, uzun seneler emperyalizmin ezgisi altında kalmış ülkeler tarafından «kurtarıcı» olarak karşılandı. ENI'nin başarı sırrı, ucuz ham petrole dayanıyordu.

Sovyetler Birliği'nin ucuz petrol satışı, karşısında, Amerikalı petrol şirketlerini yeni bir politika izlemeğe çağıran Amerikalı Senatör Mike Monroney, Amerika Petrol Enstitüsünde yaptığı bir konuşmada, Sovyetler Birliği petrolü hakkında bazı gerçekleri açıklıyordu :

«... Japonya'ya Karadeniz teslimi varili 1, Japonya teslimi varili 2 dolardan teklif yapılmıştır. Batıların fiyatı ise Basra Körfezi teslimi 1.80, Japonya teslimi ise 2.80 dolardır.

İran'dan ham petrolün varili 3.33 dolardan almakta olan Finlandiyaya Rusya varili 2.39 dolardan ham petrol satmağa başlamıştır. İsveç, Hollanda'dan 4.51 dolara almakta olduğu gazyacı için Rusya'ya şimdi sadece 3.68 ödemektedir... Bazı memleketler, petrol ihtiyaçlarının ikaz rolü oynayacak derecede büyük yüzdesini Rusya'dan temin etmektedir: Finlândiya yüzde 95, İzlanda yüzde 85, Mısır yüzde 55, Afganistan yüzde 75, Yugoslavya yüzde 45, Uruguay, Yunanistan ve Tunus yüzde 35 ve nihayet Küba yüzde 100 ve bu memleketler, belli başlı mahsulleri olan pulpa, şeker, balık, pamuk, tütün, yün gibi maddeleri Rusya'dan başka kime satabilir?» (13).

Sovyetler Birliği'nin İtalya teslimi sattığı ham petrol fiyatları da şöyle : (14)

İtalya Özel Sektörüne	1.35 dolar (varili)
ENI'e	1.— - 1.15 dolar (varili)

Aynı dergi, Sovyetlerin Karayip'lere, Amerika fiyatlarından % 20 daha ucuz petrol sattığını yazmaktadır.

ENI'nin ucuz ham petrol politikası karşısında petrol tekellerinin ENI'e Sovyet fiyatlarına yakın fiyatla petrol satmak için saklı tekliflerde bulundukları söylenmektedir.

Türkiye'de Durum :

Türkiye'de ham petrol ithalatı gelişmektedir. 1962 de 275.985.000 TL. olan ham petrol ithalatı 1963 te 430.461.000 TL. sına ulaşmış ve 1964 te de 481.500.000 TL. nı bulacağı sanılmıştır. Gelecek yıllarda da: 1965 te: 531,9; 1966 da: 585,1; 1967 de: 604,8 milyon liralık ham petrol ithali ön görülmüş-tür. (15)

«Halen Türkiye, Basra Körfezinin, 41 - 41,9 gravite derecelik ham petrolün variline 1.95, Banyas'tan gelen 36 - 36,9 gravite derecelik Kerkük ham petrolüne de, 2.21 dolar ödemektedir.» (16)

1963 yılında 49.921.000 dolar tutarında 2.893.500 ton ham petrol ithâl edildiği, petrol ithalatının önümüzdeki yıllarda daha da artacağı dikkate alınır, izlenecek ucuz ham petrol politikasının sağlayacağı dövizin önemi ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR :

- 1 — 25 Kasım 1964 gün ve 11865 sayılı Resmî Gazete, Sh. 24.
- 2 — 4 Mart 1954 Perşembe - Devre: 9, İçtima: 4, Tutanak Dergisi, Cilt: 29.
- 3 — Kanun No: 792 - Madde 1 - Türkiye hududu dahilindeki bilcümle arazide bitüm ve muştakatı tabiiyesi madenlerinin taharri ve işletilmesi hakkı, Maadin Kanunu ahkâmına tabi olmak kaydıyla, hükûmete verilmiştir.
Madde 2 — Hükümet bu hakkı bizzat veya efrat ve şirketler ile bil-
itilâf bervechiati istimal eder :
A — Petrol ve muştakkatı madenlerinin mevcudiyeti fennen mahsus olan arazide hükümet bizzat tahdit ve taharri ameliyatını icra eyler.
B — Müteharri bizzat hükümet olmadığı takdirde petrol madeninin fennen mahsus olan mahallerinde istikşafatı iptidaiye ve jeolojyede bulunmak üzere beheri beş bin hektarı tecavüz etmeyen mahdut bir saha dahilinde bir sene müddetle ruhsatname ita ve istikşaf için tahsis olunan arazinin beher hektarı için müteharriardan şehri bir kuruş ardiye ücreti peşinen ahz olunur. (Düstur: 3. Tertip, Cilt: 7, Sh. 691)
- 4 — Niyazi Acun, Dünya Petrol Tarihi ve Türk Petrolü — İstanbul 1949, Sh. 382.
- 5 — 4 Mart 1954 Perşembe (aynı oturum)
- 6 — Niyazi Acun (aynı eser Sh. 386)
- 7 — Kamu İktisadi Teşebbüslerine Ait Özel Raporlar; Maliye Bakanlığı
- 8 — Dr. Mehmet Selik — Petrol Kanunu ve Alınan Neticeler — Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi — Haziran 1961 — Sh. 47.
- 9 — 4 Mart 1954 Perşembe (aynı oturum)
- 10 — Petrol Kanunu Lâyihası — Ankara 1954, Sh. 10.
- 11 — Düstur; 3. Tertip, Cilt: 35, Sh. 1390.
- 12 — Düstur; 3. Tertip, Cilt: 35, Sh. 1420.
- 13 — Düstur; 3. Tertip, Cilt: 35, Sh. 1425.
- 14 — Türkiye İktisat Gazetesi, 23 Kasım 1961.
- 15 — The Oil and Gas Journal — 29 Ocak 1962 sayısı, Sh. 145.
- 16 — Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Ankara 1963, Sh. 145 ve 1965 Yılı Programı
- 17 — Yeni Gazete: 28 Ekim 1964.

ONSEKİZ

NÂSIR'LA KONUŞMA

Mısır Devlet Başkanı Nâsır'la yapılan bu konuşmada bizi en çok ilgilendiren, Kral Faruk saltanatını deviren siyasal gücün yabancı sermaye karşısındaki tutum ve davranışlarının belirmesidir. Az gelişmiş bir ülke olan Mısır'ın kapitalizm karşısındaki tavrının bilinmesinde fayda gördüğümüz için 1958 yılında yapılan konuşmayı eskimiş bulmuyoruz.

Konuşan: R. K. Karanjia

Çeviren: Ahmet SAY

Nâsır Mısır'ın yönetimini eline aldıktan sonra, kendisiyle en ayrıntılı şekilde ve en geniş çerçevede içinde konuşan gazeteci, denebilir ki Bombay'da çıkan «Blitz» adındaki haber magazininin Hintli redaktörü R. K. Karanjia'dır. Üstelik, Karanjia bu konuşmayı yaptığı sıralarda, Nâsır yabancı basın mensuplarına karşı önüne geçilmez bir gururla çıkmak istiyor, ağzına geleni söylemekten kaçınmıyordu. Bu bakımdan, aşağıdaki konuşmanın önemi, Nâsır'ın gerçek kimliğini yansıtmak açısından bir kat daha artmaktadır.

KARANJIA: Gazetelerdeki haberlerin başlıklarına bakılırsa, dünyanın başına belâ kesilen bir masal kahramanı olarak gözüktüyorsunuz. Ama ben haber başlıklarındaki görünüşünüzün çok daha üstünde, çok daha seviyeli bir konuşma yapmak isterdim sizinle. Kişiliğinizi, dünya görüşünüzü verecek gerçek bir portre hazırlayıp okurlarıma i'tmem için bana yardımcı olmanızı diliyorum. Dergimde sizin «Devrim Felsefesi» adındaki kitabınızı bastım. Ne var ki, ordaki görüşleriniz «Süveyş krizi» öncesine aitti. Onun için bu acı dönüm noktasında oynadığınız rolü ve ondan çıkardığınız sonuca göre dünya görüşünüzü ne denli değiştirdiğinizi öğrenmek istiyorum.

BAŞKAN NÂSIR: Önce şunu söyleyeyim: Son zamanlarda felsefeyle ilgilenecek vakti pek bulamadım. Haklı bir dâvâ uğruna savaştığımı, çabalarımın, halkın bana ve sorunlarımıza bağlılığını arttırdığını, özgürlüğümüzü güçlendirdiğini biliyorum. Özgürlük derken, yalnızca siyasal özgürlüğü değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik özgürlüğü söylemek istedim tabii. Çünkü bir toplumun, bir ulusun gerçek demokratik, bağımsız, egemen bir devlet yapısına kavuşması, ancak bu üç özgürlüğün temelde bulunmasına bağlıdır.

Halkımın hayat standardının yükseltilmesi ve toplumsal - ekonomik koşulların geliştirilmesi gerektiğini söylersem, haber başlıklarının boş sözlerine yol açmış değil, halkımın, - özellikle köylülerin, işçilerin ve onların çocuklarının - mutlu geleceğini kısa ama sağlam bir biçimde anlat-

ONDOKUZ

muş olurum. Sıradan bir insan ve daha tanınmamış bir subayken dünya görüşüm böyleydi. Şimdi de bir başkan olarak aynı görüşteyim. Oysa biricik ayrılık, şimdiki durumum dolayısıyla elimde etkin olanakların bulunması, yurdumu mutlu bir geleceğe ulaştırmak, ulusu kalkındırabilmek için her olanağı kullanabilmemdir. Şimdilik söyleyeceğim bunlar...

KARANJİA: Bu söyledikleriniz de epey şey ortaya koyuyor. Hiç olmazsa, iç politikanıza kısa bir bakış... Ama kabul ediyorum ki, yeni deneylerinizden yararlanarak uluslararası sorunlarda görüşleriniz değişti.

NÂSİR: Olabilir. Şu son sekiz ayın deneyleri bize çok şey öğretti. (1) Bilgim arttı tabii, oysa olanlara çok üzüldüm. Size bir örnek vereyim: Eskiden batılı liderlere ve devlet adamlarına güvenir, onların iyi niyetlerine inanırdım. Uluslararası diplomaside belli bir namus ve ahlâk kavramının geçerli olduğunu sanıyordum. «Süveyş krizi» denen meselede İngiltere ve Fransa'nın tutumuna karşı, - Emperyalizm ve Siyonizm'in birleşik saldırcı güçleri bütün gayrimeşru ve gaddarca davranışlarla barışçı ve suçsuz Mısır'ı istilâ etmeye kalkışınca-, batıya inanmanın, ya da güvenmenin hiçbir anlamı olmadığını kavradım. Bu diplomatik namussuzluğun batağında, aldaticılığında, bizim namuslu, açık propagandamız da para etmedi.

KARANJİA: İngiltere, Fransa ve İsrail'in teminatlara rağmen, hazırlıksız bulunduğunuz bir sırada saldırılarını, sonuç olarak onları kovmanızı, ama bütün bunların acısını çekmenizi, bu ülkelerin liderlerine fazla inanmış olmanıza mı bağlamalı?

NÂSİR: Birçok sebepler bulunduğu gibi, bu da var. Örneğin, yalancı bir propaganda kampanyasıyla «Arap milliyetçiliği»nin kötülenmesi, tahrifi gibi. Şurası belli ki, madalyonun ters yüzü daima açığa ve aydınlığa çıkıyor. Sözlerinde durmayarak bizi aldatan, yaralayan bu adamlara karşı inancımızı yitirdiğimiz sırada, yalnız Mısır halkının değil, tüm arap uluslarının, hatta tüm Asya Afrika uluslarının en kara saatlarımızda bize yardımcı olmaları, insanlığı olan güvenimizi, iyi niyetimizi ve inancımızı güçlendirdi. Bu, insanlığın sağduyusunun şanlı bir başarısı, uluslararası emperyalizmin ve siyonizmin birleşik güçlerinin yarattığı ateşli buhrana karşı Asya-Afrika birliğinin zaferiydi. Bu uluslara minnettarız.

KARANJİA: Bu deneylerin, temeldeki dünya görüşünüzü daha da güçlendirdiğini söyleyebilir miyiz?

NÂSİR: Öyle. Saldırının bize öğrettiği en önemli bilgi şudur: halkımız birleştiği sürece, kıt kanaat geçinmekten bile hoşnut kalacağı sürece, toplumsal ve ekonomik özgürlüğün sorunlarını çözümliyeceğiz, başaracağız. Başarmak zorundayız. Güvenliğimizin kurtuluş kancası, gücümüzün ana kaynağıdır bu. Biliyor musunuz ki, ilk defa olarak silahları halka kayıtsız şartsız dağıttık?... Ve tek bir üzücü olay çıkmadı bu yüzden! Benim için büyük bir denemeydi bu. Halkıma olan güvenim pekişti.

KARANJİA: Arap halklarının bağımsızlığı ve birleşmeleri konusundaki planlarınızı da sorabilir miyim? Nasıl bir devlet tipi tasarlıyorsunuz? Dev-

(1) Nâsır bu konuşmayı Süveyş krizinin hemen sonrası, 1958 de yapmıştır.

letler konfederasyonu mu, yoksa federal devlet mi? Bu alanda nereye ulaşılmıştır ve daha ne yapmak gerekmektedir? Araplar arasındaki ikilik engelini nasıl aşmak istiyorsunuz? Arap halkları arasına nifak sokan yabancı devletlerin davranışlarını nasıl saf dışı bırakacaksınız?

NÂSİR: Bugün için devletler konfederasyonu, federal devlet, ya da başka bir örgüt üzerinde düşünmüyorum. Arap milliyetçiliğinde düşünce ve inanç birliği pek de fazla yardımcı olmuyor. Böyle bir devletlerarası hukukî temele dayanarak, bu temelin çerçevesini sınırlandırmak için herşeyden önce arap ülküsünü baltalayacak düşmanlara karşı harekete geçmeli, bu ülküyü sabote etmeyi düşünen düşmanlara karşı silâh elde bulundurulmalıdır. Tarihe göz atacak olursanız, arap milliyetçiliğini getiren birliğin her arap halkı için nasıl önemli olduğunu anlarsınız. Bizim birliğimiz ancak düşman baskısının zoruyla bozulmuş ve parçalanmıştır. Öte yandan, düşmana karşı tek bir cephede bulunduğumuz zaman, saldırıları daima püskürtmeyi, bağımsız kalmayı başarmışızdır. Yabancı baskısı saf dışı bırakılınca, arap birliğinin kendiliğinden gerçekleşeceğine inanmaktayım.

Cengiz Han'ın ve haçlı ordularının istilaları gibi, Mısır'a karşı yapılan son saldırı da bütün ırkı hedef tutmaktaydı. Arap halkları bugün Atlas Okyanusundan İran Körfezine kadar saldırganlara karşı birleşmiştir. Bence bu, konfederasyon, ya da federasyon planlarından önemlidir. Emperyalistlerin, Siyonistlerin, Koloniyalistlerin ve sömürücülerin arap milliyetçiliğine karşı olmalarının, arap milliyetçiliğinin adını kötüye çıkarmak için her çareye başvurmalarının asıl nedeni de cephemizi parçalamaktır. «Arap İmparatorluğu» kurmak sevdasında olduğumu söyleyerek, Hitler'e benzetmeleri işte bundan. Arap milliyetçiliğini komünizmin bir şekli olarak göstermek istemeleri de bundan. Oysa asıl gerçek, Mısır devrimiyle ulusal bağımsızlık akımının çıkmasından çok önce, Suriye'de, Suudi Arabistan'da, Lübnan'da, Irak ve öteki arap ülkelerinde arap milliyetçiliğinin tohumlarının filizlenmiş olmasıdır. Arap milliyetçiliği, politik avantajların getirdiği birşey değil, temelini tarihten alan, tarihsel bir güçtür.

Büyük devletlerin tehdidi altında bulunan küçük uluslar bizler bugün. Biricik garantimiz arap birliğidir. Düşmanın amacı Mısır ile bağımsız arap ülkelerinin arasını açmak, aralarına nifak sokmaktır. Çevremizde birtakım pakt halkaları, birtakım birlikler, federasyonlar kurarak kardeşi kardeşe vurdurmak istiyorlar. Arabı, Araba karşı savaşmaya kışkırtıyorlar. Oysa bütün bu çabaların sonucu ne? Tabii ki amaçlarına ulaşamayacaklar.

KARANJIA: Soracağım soruyu daha somut olarak belirtmek için geriye dönmeme izin verir misiniz? Geleceğin bir olanağı olarak, tasarladığınız arap toplumunu Birleşik Devletler gibi mi, yoksa Sovyetler Birliği gibi mi birleştirmek istersiniz?

NÂSİR: Bu çeşit bir federativ, ya da konfederativ birliği şimdilik düşünmekten kaçınıyorum. Arap halklarının birleşmesindeki son organizasyonun yukardan zorlamaksızın, sun olarak dürtelemeksizin, doğal bir şekilde, kendiliğinden ve halkın yürekten isteğiyle, sağduyusuyla gerçekleşmesini yeğ tutarım. Eğer bu sorunu sunî olarak, zor kullanarak gerçekleş-

tirmek istersek, bazı yerlerden başkaldırmalar beklenebilir, ki bu başkaldırmaları düşmanlarımız sömürürler. Bu arada, Arap Birliği gibi işlevinde pek başarıya ulaşamamış organizasyonları, arap devletleri arasında bağlayıcı olacak biçimde güçlendirmeyi yeğ tuttuğumu da söyleyebilirim.

KARANJIA: Gırtlığa dayanmış bıçak gibi arap dünyasını tehdit eden İsrail'le - yâni Palestinde oturanlarla - durumunuza ne dersiniz? Bu problem için pratik ve sürekli bir çözüm yolu teklifiniz var mı?

NÂSİR: Bıçağın gırtlığımıza dayandığı falan gibi bir durum yok ortada sayın dostum. Yalnız o bıçak etimizin ortasını oymakta. Filistin, bugün herhangi bir toprağa yerleşmiş olma problemiyle değil, emperyalist ve ekspansiyonist bir tehlike olarak karşımızda. İsrail'in son saldırı olayında topraklarımızı terketmemek için Birleşmiş Milletlere meydan okurcasına, ısrarla direndiğini biliyorsunuz. O kadar uzağa gitti ki bu İsrailliler, siyonizmin en vahşi düşlerini tatmin etmek için adaların ve bölgelerin adlarını değiştirerek kendilerine maletmek istediler. Zor kullanarak ve saldırı yoluyla Nil ile Fırat arasındaki «kutsal toprak» dedikleri bütün toprağı elde etmek tutkularını gizlemiyorlar. Gaza'nın nasıl yakılıp yıkıldığı, uygarlığın nasıl kökünden kazındığı, tutkularına gerçekleştirmek için erkeklerin, kadınların, çocukların nasıl koyunlar gibi boğazlanıp kesildiği görmeye değerdi. Eğer karşı koyamamış olsaydık, ardından Mısır'ın, Ürdün'ün, Suriye'nin de kazanılmasını deniycekler, bura halklarını dışarıya sürgün edeceklerdi. Nüfuslarını bu yıl dört milyona çıkartmak için Avrupalı iki milyon yahudiye daha çağırmayı planlıyorlar. Programları emperyalist yayılmayı öngörüyor. Belli olan gerçek şu ki, İsrail yalnız başına bir İsrail değildir. Ya da yalnız başına bir Ben-Gurion, bir Şaret değildir. Onları büyük devletler finanse ediyor, koruyor.

KARANJIA: Peki ama bu tehlikenin önüne nasıl geçeceksiniz? Ya İsrailliler sizi yıkacak, ya da siz onları. Başka çıkar yol var mı? Birleşmiş Milletlerin 1947-48 yılında aldığı temel kararlarla düzenlenemez, çözümlenemez mi bu sorun?

NÂSİR: İsrail kararları yırttı. Çünkü kendilerine bu kadarı yetmiyor. Gaza ve Akaba'yı istiyorlar. 1947 Yılında ortaya çıkan problemlere, şimdi kökü batıda olan siyonist emperyalizm ile siyonizmin beraber saldırısı eklendi. Benim görebildiğim biricik çözüm yolu, Arap Birliği ve kollektif güvenliktir. Buna başlangıç olmak üzere, Suriye Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır birleştik. Politik ve ekonomik bakımdan güçlü olmak, özellikle İsrail ekspansiyonizmine karşı koymak için askeri bakımdan güçlü bulunmak zorundayız. Ben-Gurion'un selefi Şaret, gayrikanunî yollarla da olsa, hiç değilse barışçı bir tutum izliyordu. Ama Ben-Gurion savaş yoluyla, zorbalıkla ve terör metotlarıyla davranıyor.

KARANJIA: İsrail'in Süveyş Kanalı kullanma talebine karşı düşünceniz nedir? İsrail'in talepleriyle ilintili olarak, Süveyş Kanalı ve Akaba'nın uluslararası bir «yargı yeri» kabul edilmesi teklifi atıldı ortaya. Eğer böyle birşey gerçekleşirse, Mısır bu «yargı yeri»nin kararlarına uyacak mı?

NÂSİR: Bu soru üzerinde daha karara varmadık. Teklifi inceliyoruz ve Krişna Menon gibi dostlarla müzakere ediyoruz.

KARANJIA: Yakınoğuda devletleştirme fikrini ortaya siz attınız ve bunu en sansasyonel şekilde yürüten gene sizsiniz. Arap petrollerinin devletleştirilmesi konusundaki görüşünüzü öğrenebilir miyim? Özellikle şunu dikkate alarak: Burada üretilen ve öteden beri düşmanlarınız tarafından kullanılan yakıt, savaş çarklarını işlettiği için mi millileştirmek gereğini duydunuz?

NÂSİR: Evet sayın bay Karanjia: başım yeteri kadar dertte değil mi ki, bu kavgalı problem üzerinde sırlarımı açıklamaya zorluyorsunuz beni? Gene de açıkça söyleyeyim: kanunî ve eşit haklara sahip olma temelleri üzerine oturtulduğu ve hükümlerimiz dokunulmadığı sürece, batıyla ekonomik ilişkilerimizin bulunmasına bir diyeceğimiz yok.

KARANJIA: Bırakın da rahatça konuşabileyim, bay başkan. En son kiral Faruk'un zamanında gelmiştim Kahire'ye. Ama başkentinize bu seferki gelişimde görüyorum ki, yaptığınız devrim yalnız su yüzeyinde kalmamış, aynı zamanda halkın yaşayışına ve çalışmasına da canlılık getirmiş. Devriminizin toplumsal ve ekonomik özü hakkında biraz konuşur musunuz? Hindistan'daki sosyalist toplum yapısına karşı diyeceğiniz ne?

NÂSİR: Sizin gözlemlerinizi, aslında 600 yıllık bir yabancı egemenliğinde kaldıktan sonra, bu alçalışını yeniden kurtaran Mısır ve Arap halkının onurunu belirtir. Sanıyorum ki, halkımız ilk defa olarak başkalarına çalışmanın değil, kendi ülkesine, kendi kendine hizmet etmenin onurunu tadıyor. Hem yeni yönetimlerinin halk için, yurt için çalıştığını, yabancı efendilere hizmet etmediğini anlıyorlar. Kısacası şöyle bir çalışma birliği kuruldu: Hükümet halk için, halk hükümet için...

Halkımıza tüm çağdaş olanakları doyurucu bir şekilde sağladığımızı iddia etmiyorum. Hayat standardımız - üzümlere kabul etmek zorundayım-, eskisi gibi çok alçak. Ve daha birkaç zaman alçak kalacak. Ama hiç olmazsa «toprak reformu» gibi yerinde çabalara girişmiş bulunuyoruz. Eldeki toprağı en uygun şekilde pay etmeye çalışıyoruz.

Devrimin toplumsal ve ekonomik özü hakkındaki sorunuza gelince... İlk amacımız birey özgürlüğünü sağlamak. Mısır'da büyük kapitalistler yoktur. Onun için «kapitalizm» büyük bir problem değil bizler için. Bizim ana sorunumuz, feodalist toprak düzenini tasviye etmektir. Köylüleri toprak reformu yoluyla özgürlüğe kavuşturmaya karar verdik. Bunu yapıp toprağı dağıttıktan ve devletçe denetim altına aldıktan sonra, şimdi de köylü birliklerini ve kooperatifleri organize etmekle meşgulüz. Yâni, kurduğumuz yeni Mısır toplumunun, yeni ve mutlu köylü toplumunun temellerini atmaktayız.

Sanayi işçilerine gelince... Çalışma ve sermaye bağıntılarını o şekilde reorganize ediyoruz ki, işçinin güvenliği sigortalıyor. Son zamanlarda tek bir grev olmadı. Bu konudaki tüm güçlükler barışçı yollarla çözümlendi.

Devletleştirecek pek birşeyimiz olmadığı için, büyük bir devletleştirme plânı yapmayı gereksiz buluyoruz. Plân ve projelerimiz elektrik enerjisi üretmek, ağır sanayii geliştirmek amacını güttüğü için, bu iki alandaki çalışmaları devlet denetimi altında tutuyoruz. Küçük sanayi işletmeleri için de elimizden geleni yapmaktayız. Böylesi küçük sanayi işletmelerine

Sanayi Bankası aracılığıyla kredi veriyoruz, kooperatiflerini destekliyoruz. Kısacası, kendi koşullarımıza uygun bir ekonomik tutum uygulamaktayız.

Sanıyorum ki, amacımızı sizin ülkünüz gibi gelişmiş bir ülke olmak amacına dayanan sosyalist bir toplum yapısı şeklinde tanımlamak doğru olur. Tabii, şunu da göz önünde tutmalı: Biz yönetimi elimize aldığımız sırada durumumuz - Hindistan ve Çin'de olduğundan - daha başkaydı. Dedim gibi, bambaşka koşullar altında geldik yönetime: Partisiz, bir plansız, programsız ve kadrosuz... Bu bakıma, kendi koşullarımıza uyacak bir ekonomiyi uygulamak zorundayız.

KARANJIA: Acaba bizde olduğu gibi, bir devlet planınız, ya da ekonomik planlama için bir projeniz var mı?

NÂSİR: Evet. Hint, Sovyet ve Çin uzmanlarının yardımıyla ulusal bir plan hazırlamaya çalışıyoruz. İlk plan bu yıl içinde uygulanmaya başlayacak. Tasarılarıma göre, Hindistan, Mısır için güzel bir modeldir. Sizin plan-organizasyon deneylerinizden de yararlanmak istiyoruz.

KARANJIA: Halkınızın, hükümet yetkililerini demokratik yoldan görevlendirmesi konusunda ne düşünüyorsunuz? Anayasa ne zaman uygulanmaya başlayacak? Seçimleri ne zaman yapmaya niyetlisiniz? Genel seçim hakkı temeline dayanan tam bir demokrasi mi uygulamak istiyorsunuz, yoks Dr. Sukarno gibi «denetleyici» demokrasiyi ilân etmekle yetinecek misiniz?

NÂSİR: Bir soru da ben sorayım size: Demokrasi nedir? 1923 den 1952 ye kadar sözümona demokrasi ile yönetiliyorduk. Halkımıza ne yararı vardı böylesi demokrasinin? Bakın anlatayım: Feodal düzenin derebeyleriyle toprak ağaları ve paşa'lar, demokrasiyi kendi çıkarlarına araç olarak kullanıyorlardı. Toprak ağalarının, köylüleri kamyonlara doldurarak seçim yerine götürüp buyruklarına göre oy kullandırttıklarını gözlerimle gördüm.

Bu gözlemlerimden çıkan sonuçla tabii ki benim demokrasi anlayışım batınınkinden başka olacaktır. Herşeyden önce, köylüleri ve işçileri toplumsal ve ekonomik bakımdan «evet» ya da «hayır» diyecek kadar, günlük ekmeği ve yaşayışına baskı yapmaksızın özgür kılmak istiyorum. Benim anlayışıma göre, demokrasinin de, özgürlüğün de temeli budur. Onun için öncelikle halkımın toplumsal-ekonomik özgürlüğünü sağlamak istiyorum. Çünkü bu temel olmaksızın, politik demokrasi burnunun üstünde sürtmeye mahkûmdur .

Biliyorsunuz ki, bizim devrimimiz kan akıtmadan, kendiliğinden gerçekleşti. Belki eski görüşlülerin tarafımıza yönelmesi bakımından iyi oldu. Oysa yeni düzeni yerleştirmek için güçlüklerle karşılaştığımız zaman, yeni kanunlar çıkardık.

Eski düzenin başıbozukluğu biraz durulduktan sonra, 16 Ocak 1956 da halkın da onayından geçen bir anayasa getirdik. Bu anayasa, içinde bulunduğumuz düzenden yeni düzene geçiş aşaması ve devrimin güvenliği açısından gerekli olan «milli birlik» cephesine dayanmaktadır. Gelecek Kasımda parlamento seçimlerine de hazırlanıyorduk, ama araya giren Süveyş Krizi ve savaş, planlarımızı altüst etti. Oysa anayasamızın yürürlük-

te olduğuna ve koşullar normale dönüşür dönüşmez parlamento seçimlerini yapacağımıza garanti verebilirim.

Bunlar yapılması kolay şeylerdir aslında. Parlamenta en iyi ve yurt-sever liderlerin seçileceğinden eminim. Belki bu liderlerin içinden bir muhalefet de çıkacaktır. Anayasamız her ne kadar milli birlik cephesini öngörüyorsa da, geçiş devrinin bir kuralı sayılmalıdır bu. Böylelikle gerçek demokrasinin temelleri atılmış olacak, sonra yeni politik güçler oluşacaktır. Bunlar gurup da olabilir, blok da, partiler de, hatta muhalefet de... Bu yollu tabii gelişime saygım var.

KARANJIA: Öyleyse, suçlandığınız gibi mutlak bir diktatör saymıyorsunuz kendinizi.

NÂSİR: Beni ister diktatör olarak kabul edin, ister canınızın istediği şekilde. Ben böyle şeylere aldırmam. Ben, dünyanın bazı yerlerindeki gibi «demokrasi» kelimesinin arkasına geçerek ahlaksızlığımı saklıyacağım, halkıma namusumla, yiğitçe, olduğum gibi gözükmeyi yeğ tutarım. Bu konuyu Menon ve başka dostlarla sık sık tartıştım. Biliyorum, başka bir tip demokrasi uygulamam isteniyor. Ama şu an için diyebilirim ki, hantallığımıza bakmadan hemen koşmaya çalışıp koşarken düşüp bacaklarımızı kırmaktansa, önce doğru dürüst yürümeyi öğrenmek daha doğru olur.

KARANJIA: Saldırıyı püskürttükten sonra, karşınıza birbiriyle yarışan birbirinden apayrı iki doktrinin teklifleri çıktı. Bunlardan biri Eisenhower doktrini, öteki de Şepilov tarafından açıklanan Sovyet teklifiydi. Bu iki ayrı teklif hakkındaki düşüncelerinizi söylemek ister misiniz?

NÂSİR: Peki neden ikidebir Eisenhower doktriniyle Şepilov teklifleri üzerinde durulup hep bunlar söz konusu ediliyor? Araplar için sapasağlam bir «arap doktrini» var ortada.

KARANJIA: Amerikan ve Rus görüşlerinden hangisi arap doktrinine daha yakın öyleyse?

NÂSİR: Rusya bizim durumumuza daha çok anlayış gösteriyor. Hiçbir kuvvet gurubuna eğilimimiz olmamasını Sovyetler desteklerken, USA bu konuda anlaşmak istemiyor. Oysa tarihsel güç bizden yanadır, - hiç olmazsa biz buna inanıyoruz-; ve bütün dünyanın yakında arap-asya-afrika uluslarının görüşlerine katılacağından, olumlu tarafsızlığı kabulleneceğinden şüphe etmiyorum.

KARANJIA: Dış yardımı kabul etmek, ya da böyle bir yardıma dış ülkeleri çağırmak konusundaki düşünceniz nedir bay başkan? Görebildiğim kadarınca, Mısır'ın dış yardıma şiddetle ihtiyacı var.

NÂSİR: Öyle sandığınız kadar «şiddetle» değil, bay Karanjia. Dış ülkelerden gelecek ortak çalışma tekliflerini memnuniyetle kabul ederiz ama bir şartla: eğer bu yardım şartsız olur ve karşılıklı eşitlik temeline oturmuş bulunursa... Güvenliğimize zarar getirecek, politik ya da ekonomik bağımsızlığımızı zedeliyecek hiçbir yardımı kabul etmiyeceğiz. Başka ülkelerle yapacağımız ortak ekonomik çalışmalar, ulusal haklarımızı ve bağımsızlığımızı zedelemeyecek şekilde olursa, buna diyeceğimiz yok. Bu soru

karşısında Hindistan'ın tutumu neyse, biz de aynı görüşü benimsemiş bulunuyoruz.

Bütün bunlardan şunu çıkarabiliriz ki, şartlarımız ne denli ağır olursa olsun, ne denli zorlayıcı bulunursa bulunsun, halkımız bağımlı olmayı hiçbir zaman kabul etmeyecektir. Ambargo ve başka güçlüklerin öğrettiği önemli bir sorun da budur işte. Eğer ekonomimizi inceliyecek olursanız, göreceksiniz ki, böyle bir yabancı baskı acımayı gerektirecek ölçüde büyük değildir. Batıların düştüğü yanlış şurada: Onlar bizim ekonomimizi kendi standartlarına göre ölçüyorlar. Gerçekten de bizim standardımız, ambargo ve benzeri gibi baskı metotlarının etkisinde kalacak denli düşüktür.

Oysa batının ambargosu, zayıf bulunduğumuz alanlarda bile ekonomimizi güçlendirdiği için, bir bakıma şanssızlık değil şans oldu. Kendi üretim mallarımızı kullanmaya zorladı bizi. Şu içtiğim sigaraya bakınız. Eskiden yalnız Amerikan sigarası içebiliyordum. Ama şimdi Mısır sigarasına alıştım, hatta Mısır sigarası ithal malı tütünden daha fazla tat veriyor bana. Bir de şu üstümdeki elbiseye bakınız. İngiliz kumaşıdır. Bu. Ama bir dahaki sefere ısmarlıyacağım elbise Mısır kumaşından olacak. Bütün bu öğeler sanayimize ve çalışmalarımıza etki etti; mallarımızın değerini «milli» diye düşünecek şekilde değiştirdi. Bizim başımıza gelenler, Çinlilerinki gibi: Ne olursa olsun, yitirecek fazla birşeyimiz olmadığı için, ekonomik baskı eninde sonunda bir avantaj hâline geldi.

KARANJIA: Söylediklerinizden şu sonucu çıkarıyorum ki bay başkan, siz,barış, özgürlük, birlik içinde halkınızı ileri düzeye ulaştırmak amacıyla çırpınan ve bunun bilincine varmış gerçek bir milliyetçisiniz. Ve anlaşıldığına göre, kendi yolunuzda barış içinde yürümekten başka bir istediğiniz yok. Ne dersiniz?

NÂSİR: Kişinin omuzlarını kabartacak bir tasvir bu. Ama özgürlüğüne yeni kavuşmuş küçük ve genç bir ülkenin barış içinde yaşamak için nasıl bir istekle dolu olduğunu anlamanız bakımından hakveririm size. Biz, planladığımız sosyal, ekonomik ve politik yenilikleri barış havası içinde gerçekleştirmek istiyoruz. İşin kötü yanı, düşmanlarımızın barış içinde yürütmek istediğimiz bu görevimizi engellemek istemeleridir. Biz barışsever bir halkız. Ama gördüğünüz gibi, özgürlüğümüz ve bağımsızlığımız uğrunda savaştan çekinmeyiz ve bu kavramların değerini hiçbirşeyle karşılaştırmayız.

KARANJIA: Sözlerinizi iyi anlıyorum. Aslında bu konularda ben «aşırı» bir kişiyim. Oysa Mısır ve Mısır'ın sorunları üzerinde dostça düşünen öyleleri var ki, bunlar: «Başkan Nâsır eğer biraz çaba gösterseydi, düşmanlarını şaşırtabilir, bloklar arası gerilimi yumuşatabilir, dünya uluslarını kendi tarafına yöneltebilirdi. Hatta düşmanlarını içinelememiş olsaydı, asıl görevine rahatça devam edebilir, böylece ulusunun gücünü ve yaratıcı yeteneğini güçlendirirdi» diyorlar. «Eğer bu bir yol başarılmış olsaydı..» diye ekliyor bu iyimser kişiler, «o zaman düşmanları onu rahatsız etmekten vazgeçer ve bugün karşılaştığı sorunlar, sorun olmaktan çıkardı..» Bu çeşit bir görüşe karşı ne dersiniz bay başkan?

NÂSİR: Konuyu geniş açıdan ele alırsak, yeteri kadar hoşgörü gösterdiğimi sanıyorum. Ama «Süveyş krizi», - eğer bunu kastederek söylüyorlar-

sa-, gerçekten yüzüme inen bir yumruk oldu benim. Yalnız benim değil, Mısır'a ve tüm küçük ulusların yüzüne inen bir yumruk oldu. Eğer saldırıyı karşılayıp püskürtecek gücümüz olmasaydı, başka ülkeler de batının sillesini yerdі arkadan. Onun için ulusal onur ve tutkuyla karşı koyduk. Açık olarak size de bir kez daha saldıracak olurlarsa, aynı şekilde biz de mukabele edeceğiz. Dişе dış savaşacağız.

Huzursuzluk üstüne huzursuzluk yarattığımı söyliyerek beni suçlayanlar var, biliyorum. Ama bu huzursuzlukların kaynağı ve nedenleri nelerdir? Bizi sürüdeki bön bakışlı bir koyun yerine koyup Bağdat paktına bağlamak istiyorlardı. Reddettim. Hadi diyelim ki bütün bu kavga gürültüyü, huzursuzluğu ben çıkarıyorum. Bizim bölgemizdeki silah teslimatının tekelі onların elindeydi ve bunu salt gaddarlık etmek, salt baskı yapmak için istismar ettiler. O zaman ben de tabii ki güvenliğim için ihtiyacım olan silahı almak için başka bloklara gider, ordan satın alırım. Bizim açımızdan bu daha büyük bir huzursuzluktu. Ticaretimizi de tekellerine almaya kalkıştılar ve cebimiz zarar gördüğü kadar, gururumuz da kırıldı. Bunun üzerine ben de başka ülkelerle ticaret yapmak, karşılıklı mal değiştirmek gibi yolları denedim. Bu da katlanılmıyacak huzursuzluklar getirdi. Mallarımızı dondurup buğdayımızı da satın almak istemediklerinde, halkımın ekmeğini sağlamak için Rusya'ya çevirdim başımı. Öyle sanıyorum ki, bütün bunlar beni zorlu bir savaşçı yaptı. Şu son yıl boyunca asıl onlar huzursuzluk yaratmışlardır. Asıl onlar kavga çıkarmak için yoktan sebep aramışlardır. Ama biz kendimizi savunmak zorunda kalınca, kendilerindeki çamuru bize sıçratmak yolunu tutuyorlar. Bu da onların propaganda şekli işte...

ŞÜKRAN KURDAKUL
MİLLÎ KURTULUŞ ŞARKISI

ŞİİRLER

— Yakında Çıkıyor —

ATAÇ KİTABEVİ

KALKINMADA BÂĞNAZLIĞA KARŞI

Dr. Mehmedcan Köksal

Gerçeğe dönelim. Türkiye'de hangi konuda olursa olsun - yapıldığı görülen tartışmaların uzamasının çoğu defa ortak bir nedeni vardır: Temelleri ortamın içinden gelmeyen, ya da ortama yerleştirilmemiş askıda, yok askıda değilse aksak varsayımlardan yola çıkılır. Yalnız ve yalnız bu askıda kalan ya da aksak varsayımı doğrulayan, olmadı doğruluyor görülen o da olmadıysa doğruluyor gösterilmek istenen olaylar toplanır. Bu yalancı tanık niteliğindeki sözde olaylarla, görüntülerle kesin bir sonuç ortaya konuldu, bir gerçek ispatlandı sanılır. Oysa, başta ele alınan varsayımdan bir adım olsun, ileriye gidilmemiştir. Bu durum, hele birbirine ters davranışların biriktiği çevrelerde, gerçeği en azından ikiye, üçe, dörde... böler. Böyle olunca, toplumca birlikte kabul edilecek, ardından gidilecek tek gerçeğe bağlı bir tutum bahis konusu olduğunda, artık yalnızca bir keşmekeş vardır, ortalıkta.

Eski Yunan felsefesinden tutunuz da, klâsik iktisat akımına kadar geçen her sürede, Devletin iktisadi hayata müdahalesi ile ilgili değişik görüşler ileri sürülmüştür. Nevar ki, bu görüşler çoğu zaman kendi devrinin ya ahlâk, ya da felsefe kurallarının, davranışlarının olagan bir sonucu olmaktan ileriye varamamış, bağımsız bir iktisat kuramı olamamıştır. İşte bu bakımdan Türkiye'de yapılan varsayımçı tartışmalar, daha yapıldıkları sırada tarihsel bir kısır döngüye düşmektedir. Olaylar dizisindeki oluşum ve gelişime uymamaktaki direnişin yeterli kanıtını veren bu durum, olsa olsa bu konularda tartışmaya girenlerin oluşum ve gelişimlere gerçek dışı ve kişisel koşulları katarak engel koymak istediklerini gösterir. Kaldı ki, bilim dışı olan bu davranışın ardında, Türkiye'de belli bir ilkel ve genel ahlâk yada felsefe görüşü de, en geniş anlamı ile olsun, yer almış değildir. Yalnızca düşünüş kökünden alınıp, başka bir düzene çekilerek bir savunma ve ispatlama aracı diye kullanılmak istenmektedir. O kadar.

LIBERAL ANLAYIŞIN ÇELİŞKİLERİ

Ancak klâsik iktisat akımının temsilcisi sayılabilecek Adam Smith'le birlikte, yukarıda işaretlediğimiz Devlet müdahalesinin sınırları ilk defa doğrudan doğruya iktisadi bir etkene dayatılmıştır. Fakat ne gibi koşullarla? Adam Smith'e göre, herkes kendi öz yararını en iyi bir biçimleme ile bulur, elde eder. Bundan ötürü de, bu konuda bireyleri tümü ile bağımsız bırakmak gerekir. Üstelik bireylerin kendi öz yararlarını aramaları ve elde etmeleri, aynızamanda toplumda bulunan diğer bireylerin de yararına-
dır. Bu gölgesinden, deveye yükselen yarar düşüncesi ile kalmayan klâsik akım, burada araya bir de tanrısal düzen sorunu sokar. Tanrı, Dünyayı öyle yaratmıştır ki, (Leibniz'in monatlar üzerine kurulu, yaratılanların

en mutlu kılıcısı olarak en iyi yaratılan) bu Dünyada her zaman bireylerin yararlarını bağdaştıran doğal bir düzen hüküm sürer. Öyle ki, bu düzende birey istese de, başkasının yararını bozamaz. Ne yaparsa yapsın hem kendisinin, hem başkalarının yararına yapmış olacaktır, yaptığını. Klâsik akımda sorunun Devlet bakımından önemi başka bir yerden başlar.

Bu, akımın gerçekte ne kadar çelişik olduğunu gösteren bir zorda kalan sıçrayış, bir atılıştır. Sonsuz teklerin toplumsal yarar bakımından kendi başlarına yeteceğini savunan görüş, birdenbire kökenini açıklayamadığı bir hazır Devlet olayına döner. Devlet sanki bir tılsımlı oluşmuş bir varlıkmiş da, bir tılsımcıdan kendisine uygulanacak gösteriler bekliyormuş gibi, ona görevler yükler. Oysa en azından bu sınırlı görevler daha önceden, Devleti oluşturmuştur. Klâsik akım, bunu bize açıklamadan geçiştirir. Devlete bireyler karşısında bıraktığı görevleri de sıkı sıkıya sınırlar. Gerçekte, bireylerin kendi yararlarını arayıp bulmaları, aynı zamanda topluma da azami bir yarar sağladığına göre, Devletin iktisadî hayata müdahalesi doğru olmaz - der. Çünkü bu müdahale tanrısal ve doğal olduğu deyimlenen düzeni bozacaktır. En iyi Devlet iktisadî hayata hiç karışmayan - hattâ karışmayacak olan - Devlettir. Devlet olsa olsa millî savunma ve adaleti savunma görevleri yanında ancak kendileri için yararlı olurken, öte yandan birbirleri için de yararlı olan bireylerin umdukları kârı bulamadıkları için girişmedikleri eğitim, yol, kanal yapımı örneği kamu hizmetlerini üzerine almalı, yalnızca onları örgütlemelidir. Burada da Türkiye bakımından işaretlenecek bir gözlem var.

ÖZEL SEKTÖR, DEVLETÇİLİĞE KARŞI

Şöyle: bu derecede dondurulup bırakılmak - hattâ bağışlanmak, o da bir lutuf imiş gibi - istenen müdahalecilik ölçüsü, ya da oranı Türkiye'de yeni bir Devletin kuruluşundan hemen önceki günlerde, (17 Şubat 4 Mart 1923) İzmir İktisat Kongresinde, kongreyi düzenleyen ve daha kendisini bulamamış özel sektör tarafından savunulmuş ve ne acıdır ki Devlet yöneticilerini de, uygulamalarını da yeni yeni yerini kazandıkları topluma dönük davranışlarında olumsuz bir yönde etkiliyebilmiştir. Okadar ki bu özel sektörün parlamentodaki resmî organı olan Serbest Fırka, gerçeğini arayan genç Türk Devletçiliğine karşı tutumunun zorunlu itışı ile daha da liberal bir davranışa kaydırmak üzere, eleştirileri ile her fırsatta karşısına çıktığı iktidarı, hemen her defa «demiryolu siyaseti» ne yönelttiği saldırıları ile yıpratmak istemiştir. Klâsik liberal kuramın bile Devlete bırakmakla gönüllü görüldüğü yol konusunu Türk liberalleri hoş karşılamamışlardır.

Böylesine en aza indirilmek istenen konularda dondurulan müdahaleciliğin bugünkü yabancı Devlet uygulamalarında bile, kamu işletmeciliğinin tek ve genel sınırı olduğu, işin bunlardan sonrasında artarak oluştuğu görülmektedir. Toplumdaki iktisadî koşulları düzenleyen görünmez el, tanrısal ve doğal olduğu değimlenen sisli bir evrenden inip artık günlük hayatın somut gerçekleri üzerinde tedirgin tedirgin gezinmektedir. Rebertson'un da 1929 da işaretlediği gibi Smith'in düşünceleri *laissez faire* liberalizminin en özellikli örnekleridir.

Ancak 19.cu yüzyılın son yarısından sonraki gelişmeler, yukardaki dü-

şüncelerin nekadardaki yetersiz olduğunu ortaya çıkardı. Devletin iktisadî hayata müdahalesinin gereklerini özetleyen bu gelişmeler, Devletin müteşebbislik rolünü tam bir sosyalist denklemle, kapitalist müteşebbisin elinden almasını gerektirdi. Bu gelişmeler öncelikle serbest rekabet ilkelerine olduğunca ve kötüye kullanılması yanından yol açan klâsik iktisat akımının, doğal düzende başı boş bırakılmasını öngördüğü bireysel yarar ölçüsünde aşırılığa varışla bütünleniyordu. Öyle ki, bu aşırılık iktisadî kuvvetler dengesini (hatta aynı klâsik görüşün dört elle sarılır görüldüğü eşitlik ilkesini) toptan alt üst ediyor, sermaye birikiminin belli sınıfların elinde toplanması, tekel, kartel ve tröstlerin emek karşısında birleşmesi sonucunu yaratıyordu.

DEVLETİ MÜDAHALEYE ZORLAYAN ETKENLER

İşte bunlar karşısında Devletin iktisadî hayata müdahalesinin gerekleri de, şu toplumsal nedenlerle açıklanmaktadır: (Belirtelim ki, bu nedenler doğrudan doğruya iktisadî eylemler olarak doğal değil, kamusal düzenlerde de köklerini bulmaktadır.) Önce sermaye birikimi ile bunun yol açtığı kârların artışı, iş bölümü ve değiş tokuşun çoğalması, efektif istem doğuşumlarından doğan konjonktür dalgalanmalarını bunun yanısıra da işsizliği nedenlemiştir. Tekel koşulları ise, tekelcinin yararı ile yoğaltıcı ve tüketicilerin yararı arasında derin bir uçurum açmış, bunu özellikle marjinal malolmayı çok geçen yüksek bir fiyat olarak tekelcinin karşısındaki yoksul işçi ve orta sınıfların üzerine yüklemiştir. Bu durumda Devlet, araları daha da açılan yarar değişkenlerini yumuşatmak, tekellere karşı çabaya girişmek, beklenen kanunî rekabet koşullarını gerçekleştirmek uğraşlarına kalkmak zorunda kalmıştı. Böylece Devlet doğrudan doğruya iktisadî hayata katılıyor, buna alt tabanda dayandığı geniş bir kütlenin kendisine sağladığı siyasal güvenle yapıyordu. Devlet bunun yanı sıra konjonktür dalgalanmaları ve toplu işsizlikler konusunda da, Keynes'in deyimlediğince kararlı bir para ve maliye siyaseti izlemek zorunda kalmaktadır. Ayrıca tam istihdamın gerçekleşmesi için Devlet, eşitlikten sıyrılan iktisadî kuvvetleri kayıtlamakta, bunun için de genel nitelikli normlara değilse bile, özel ve peşpeşe nizamlamalara yönelmektedir. Bütün bunlar birarada ve, Devlet işletmeciliğinin de kuruluş ve genişleyiş nedenleri olarak Devletin kamu hizmetleri örgütünü şartlamış, ona yepyeni, değişik olasılıkların doldurduğu bir yaşam alanının açılmasını sağlamıştır.

Tek tek aksaklıkların onarımında ise, Devlet topyekün bir davranışla kendisi özel sektörün yerini şurada ya da burada almak yolunu seçmiştir. İktisadî gelişimin, toplumsal gelişmenin zorlamasıyla Devlet yönüne kaydığını bunlar yeterince kanıtlamaktadır.

Öncelikle Türkiye gibi, az gelişmiş ülkelerde birey birimine düşen sermaye az olduğu için, bireysel üretim ve gelir de düşük olmaktadır. Bundan ötürü, toplumda bireyci bir iktisat görüşü ile kişileri tek tek kalkındırmak yolunu seçmek gerçeğe asla uymamaktadır. Higgins, Myrdal ve Rostow'un anlatımları da bunu yeterince aydınlatıcıdır. Kaldı ki, tarihsel oluşumların gözlemi de ortadadır. Aslında gelir düşük olunca tasarrufta küçük olacak, bu ise beklenen kalkınma sermayesinin doğumunu engelliyecek, şurada burada doğsa bile yaşantısını imkân dışında bırakacaktır. Şüphe yokki bu-

rada açık olarak bir kısır döngü görülmektedir. Bu kısır döngünün çemberini kırmak, üretimi düzenlemekle olsun tüm kaynakları kullanılır duruma getirmekle olsun, iktisat siyasetine zorunlu tasarruflara ve gelişme yönlerine çekmekle olsun yalnız ve yalnız Devletin görevidir.

PLANLI KALKINMA DÜZENİ

Devlet bunları yapmakta toplumsal kararlılığı ve güvenliği sağlamak ve korumak - bunları yerine getirmek için da kamu oyuna açıklamak - zorunda olduğundan elbetteki, Planlı Kalkınma düzenine eğilimlenecektir. Berdiaeff'in maceracı olarak işin olurlarına ve boş seçişlere bırakıldığını belirttiği kapitalizm geri kalmış ülkeler için sonu gelmeyen bir çabadır. Plan iktisadî - hukukî bir norm olarak, Nurkse'nin özetlediği anlamda büyüme sınırını, stratejisini ve yatırım kaynaklarını nizamlar, işaretler. Planlı iktisat siyasetinin Türkiye'de yadırganmasının başlıca nedeni, planla nizamlanan, işaretlenen bu damar ve sinir sisteminin, toplum içinde sökülüp özel teşebbüsün eline verilmek konusunda oldum olası bir eğilimin çeşitli basamaklarda söz sahibi bulunmasıdır. Bu eğilim düzmece bir takım varsayımlara dayatılmıştır. Oysa planlı iktisadi kalkınma ile Türkiye, önceki sürelerdeki az kazandırma ve sömürme koşulları ile bağlanmış toplum katları bakımından genişliyecek etkiler yaratacak ve toplumsal adalet ilkesine dayanacak bir yol, bir iktisat siyaseti izlemiş olacaktır.

Bu siyaset ve onun gerçekleşme aracı olan kamu teşebbüsleri, olsa olsa bu yoldan daha bir meşruluk ve rasyonel bir faydalılık kazanacaklardır. Hatta Batıda yapılan bir kamu sektörü savunusunu, burada da uygulayarak değimliyebiliriz ki, Devlet işletmeleri çok geniş bir rasyonellik taşıdıkları için meşrudurlar. Bu da onların özel işletmelere göre, daha iletici olmalarından ve malî dengede başlıca üstünlüğün yaratıcısı bulunmalarından doğmaktadır.

Türkiye'de bugün uygulanması gereken plân bakımından şuda varki, ancak böyle bir iktisad siyaseti ve onun Devlet sektörü bakımından tek somut örnekleri olan kamu teşebbüslerinin varlığı iledir ki özel teşebbüs çoğu defa yan çizdiği toplumsal görevinin sınır ve yoğunluğunu zaman ölçütüne bağlayabilir. Bunun ise, artık bilinçlenen kamu oyu açısından geleceğe güvenle bakmaktan doğan faydası şu olabilir: Devletin her müdahalesinde - madem ki, Türk Devletçiliğinin amprik ve pragmatik nitelikte olduğu çoğunlukla kabul edilmiştir-ortadan silineceği yaygarasını koparan şantajcı özel sektör, hemen hiç dikkate almadığı gelecek zaman etkeni ile güven kazanacağı, ya da kazanması gerektiği için, belki de artık toplumda sarsıntılar yaratmadan umutlanamayacaktır.

Bu gözlem, Türkiye yönünden önemli bir yan daha taşıyor:

Karma iktisat düzenini çerçeveleyen ve emredici olmamak bir yana yalnızca işaretleyici planlama siyasetini kabul eden Türkiye parlamentolarında yer alan siyasal partilerin hepsi de büyük bir çoğunlukla, işaretlediğimiz bu gözlemi zaman zaman gerçek düzeyinden kaydırmak istemişlerdir. Kamu oyunu (diğer bir deyişle siyasal oy potansiyelini) bu yolda yanıltmaya çalışmışlardır. Öyle ki, daha öncesinden parti tüzük ve programlarını buna göre nizamlamışlardır. Belli ve uzun aralıklarla toplum kar-

şısına çıktıklarında, propagandalarını bu olumsuz ve gerçek dışında bir yöne iletmışlerdir. Aslında Türkiyede genel olarak, siyasal partilerin daha bugün bile, bilerek ya da bilmiyerek açıkça yada değil, özel teşebbüsçü görünmeleri ve toplumu o yöne çekmek istemeleri özellikle bununla açıklanabilir. Bu bakımdan, üyelerinin geldikleri toplum katları - particiliğe duyulan geniş tutku bir yana bırakılsa bile - çok önemli bir etken değildir.

Böyle yanıltıcı bir varsayımda yer alan Türk siyasal partilerinin, plan ve kamu teşebbüsleri (geniş olarak Devletin iktisadi hayata müdahalesi) konusunda, gerçeğe açık bir dönüşte bulunmaları, bugün için dolayları ile kurdukları çeşitli ilişkiler açısından hemen hemen imkânsızdır. Fakat ne olursa olsun, böyle bir dönüşle gerçeğe yöneliş dinamik ve toplumcu bir davranış olacaktır. Bunu kendilerinden bekleyebilirmiyiz, sorusunun cevabını dışarda bırakıyoruz.

Kamu iktisadi teşebbüsleri gene ancak böyle bir planlı iktisat siyasetinin uygulanması ile olur ki, belli ve sınırlı toplumsal amaçlara yönelebilir. Kötüye kullanımlar, aşırı harcamalar ve borçlanmalardan uzakta kalabilirler. Bunun yanı sıra teşebbüsler, ancak genel nitelikli bir iktisadi plana bağlanmaları ile olur ki, dolaylarını saran varsayımçı tartışmacıların kurdukları sahte baskı gruplarının kişisel çıkar için örülmüş ağlarına düşmekten kurtulabilirler. Üstelik böyle bir davranışla, toplumda kendilerine karşı doğan yıpratıcı propaganda ve eylemlerden, tepkilerden uzakta kalabilirler.

İşçi sınıfında bu gibi propagandaların sonucunda doğan ve geliştirilmek için türlü yollar denenerek yaratılan yeni bir görünüşteki Devlet işletmeciliğiyle ortaya çıkan «patron Devlet korkusu» da ancak bununla bir yana bırakılabilir.

İktisadi büyüme stratejisi bakımından dengeli yada dengesiz olarak seçilmesi de ancak planla gerçekleştirilecek bir yol olmak bir yana, ne türlü yatırım kriterlerinin kabul edileceği, dış ticaretin görece bir üstünlüğü mi, yoksa değindiğimiz büyüme hedeflerine göre mi düzenleneceği, tasarruf alanlarındaki sıralanışın hangi diziyle olacağı da, gene ancak planlı bir iktisadi kalkınma ile gerçekleştirilebilir. Bu konuların dikkati çeken yanı, Türkiye'de kendilerinin en liberal hükümetlerce, onlara sokulup nüfuz etmek yolu ile kazanç kapılarının kendi yönlerinde açılması için zorlayan özel teşebbüsçü baskı guruplarınca da iyi kabul görüp yaşamsal sorun yapılmalarıdır. Nevar ki gene bu konulardahemen her zaman kısır döngü varsayımlarına dayanarak yapılan ayak üstü tartışmalar, toplumun ve onu şartlayan koşulların geri kalmışlığını açık olarak hareket noktası olarak almadıklarından, bu koşullara eğilecek iktisadi kuvvetin ve buna bağlı görevlerin Devlet uygulamasında gerçekleştirileceğini kesin ve genel olarak görememişlerdir. Ya da görmek istememişlerdir. Bir takım yanıltıcı varsayımlardan yola çıkmışlar, ancak onu kanıtlayan olayları ampirik bir sıralama ile düşüncelerine destek yapmak istemişler, bunn kesin kurallar örneği Türkiye için bir gerçek olarak ilân etmişler ve daha kuruluş yıllarında «halkçı bir iktisat» siyaseti «halka dayanan Devletçi» bir iktisat siyasetini alıp bambaşka bir yönde geriletme, kendi avuçlarına almak yoluna girmişlerdir.

Gerçeğe dönelim, derken biz bu yola göre dışarıda kalan ve toplumun kökünde yatmakta olan yararları değerlendirmeyi kastediyoruz.

EĞİTİM VE EKONOMİ İLİŞKİLERİ

Aydos TOROS

Ulusumuzun ekonomik kalkınması, halkımızın insan onuruna yakışır bir yaşama ulaşması, Devletimizin uluslararasıdaki etkin olarak yerini alması için bir çok koşulların birarada bulunmalarının gerekliliğine biz de inanıyoruz. Ancak, bununla beraber ekonomik kalkınmamızda yararlı olacak koşulların hangilerine daha öncelik verilebileceği düşünüldüğü zaman, karşımıza ilkin belirli düşünüş ve alışkanlıkları kazanmış insanın gerekliliği çıkar.

Düşünme ve uygulama gücü kazanmış insan üretimin en değerli unsuru olan emeğin kaynağıdır. Emeğin verimli olması emek harcanan iş koluna ve işe bağlı temel ve teknik bilgilerin, uygulama alışkanlıklarının, eğitim yoluyla kazanılmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Üretimin çoğalmasında etkisi olan emeğe aydın emek diyoruz.

Aydın emeğin gerekliliği üretimin her basamağında; tarımda, ham madde sağlanmasında, makinenin yapımında, işin örgütlendirilmesinde, araçların ya da makinelerin tam verim ile çalıştırılmalarında karşımıza çıkar. Ayrıca üretim bizden, işin her bölümü için, aydın emeğin niteliğinde de değişimler ister. İşçinin, uzmanın, yöneticinin üretime katılmalarında harcadıkları emeklerin nitelikleri başka başkadır. Ancak hepsinde değişmesi gerekli olan temel vatandaşlık bilgileri ile uygulama tekniğidir.

Öyleyse eğitimin ekonomik kalkınmaya etkisini düşünürken üretimi yaratanların her birisinin emeklerinin niteliklerini gözden uzak tutmamak zorundayız. Böylece karşımıza ilkin bir temel vatandaşlık eğitimi sonra teknik ve işi yönetme eğitimi çıkıyor. Bu üçlü eğitim bağı oranlı olarak gerçekleştirilirse o zaman aydın emek verimli olabilir. Bir işletmede işçinin, teknik adamın, yöneticinin hangisinin bilgi ve görgüleri az ise verim o düzeyden yukarı çıkamaz. Başka bir deyimle işçi eğitim yönünden yetersiz, teknik adam, yönetici yeterli olsa bile, işçinin eğitim yetersizliğinden gelen verimin düşmesini bunların yeterli olmaları önleyemez.

Eğitimin ekonomik kalkınmamıza etkisini düşünürken, ekonomik kalkınmadan ne anlaşıldığının bilinmesi gerek. Bu konuda kuramsal tartışmalara girmeden Devlet Plânlama Dairesinin tanımları ile yetineceğiz. İlk beş yıllık plânda ekonomik kalkınma açıklanırken; «kalkınma felsefemizin özü, mümkün olduğu kadar geniş halk topluluklarını daha yüksek bir yaşama seviyesi ve sosyal güvenliğe ulaştırmaktır.» «İktisadi ve toplumsal kalkınma esas olarak toplum yapısının değişmesidir. Toplum yapısının değişmesi kalkınmaya bağlı fakat aynı zamanda kalkınmayı şartlandıran ve belli

bir safhada onu iten oluştur.» Herkesin kalkınma için çaba göstermesi Devletin yaratacağı ortamla çevreye bağıdır.»

Böylece ekonomik kalkınmamızda etkili olacak eğitimin yönünü ve yöntemini belirlemek kolaylaşıyor.

A — HALKIMIZIN YAŞAMA SEVİYESİNİ SOSYAL ADALET İLKELE-
RİNE GÖRE YÜKSELTMEK VE ONLARI SOSYAL GÜVENLİĞE ULAŞTIR-
MAK.

B — İKTİSADİ VE TOPLUMSAL YAPININ DEĞİŞTİRİLMESİ.

İşte eğitim toplumsal kalkınmanın bir aracı olarak bu iki amacın ger-
çekleştirilmesi için düzenlenecektir. Ayrıca eğitimin kişiyi yapıcı ve ya-
ratıcı hale getirme, özel hayatını düzenleme alanlarındaki amacı da unu-
tulamalıdır.

A — HALKIMIZIN YAŞAMA SEVİYESİNİ SOSYAL ADALET İLKELE-
RİNE GÖRE YÜKSELTMEK VE ONLARI SOSYAL GÜVENLİĞE ULAŞTIR-
MAK:

Halkın yaşama seviyesinin yükselmesi ilkin ulusal gelirin çoğalmasına
arkadan bu gelirden her çalışanın, sosyal adalet ölçüleri içinde, paylarını-
nı almalarına bağıdır. Ulusal gelirin çoğalması her bölümdeki üretimin
çoğalması ile gerçekleşir. Biz üretimin çoğalmasında aydın emeğin etkisini
araştırdığımızdan öteki üretim unsarları üzerinde düşünmüyoruz.

Üretiminde, ulusal gelirin çoğalması, üretime katılan emeğin aydınlı-
ğına ve aydın emeğin iş saatinin de çoğalmasına bağıdır. Ancak bu soyut
kavramlar üzerinde tartışmaları derinleştirmeden yurdumuzun çözüm bek-
leyen sorunlarının belli başlılarını da ortaya koymakla yolumuzu biraz da-
ha aydınlatmış oluruz sanıyorum. Öyle sanıyorum ki; bu sorunlar bilinme-
den ve bunların ağırlıkları üzerinde düşünmeden kalkınmamızın başarılı
olacağı da yok Yurdumuzun aşağıya alacağımız çözüm bekleyen temel so-
runları her aydının, işçinin, öğrencinin, öğreticinin, yöneticinin ve deneti-
cinin uykularını kaçırarak güçte kafasına ve kalbine yeretmelidir. Yeret-
melidir ki, ulusun kurtuluşu gerçekleşsin ulusal kalkınma sosyal adalet
içinde olsun.

ÇÖZÜM BEKLEYEN SORUNLARIMIZ

Türkiye'nin çözüm bekleyen sorunlarının başında, çağımızda utanç ve-
rici oranda okuma bilmeyenlerin sayılarının 41 yıldan beri % 60 ın altına
indirilememiş olması gelir. Daha utanç verici olanı da, 1955 yılından sonra
okuma-yazma bilmeyenlerin oranlarının %2-3 artış göstermesidir. Bu mil-
yonların alfabesizlikleri yanında okuma çağındaki çocuklarımızın (6184202)
yarısı ilkokul, Ortaokul çağında olanlarının % 97 si orta-okul bulamamak-
ta, okul bulanlar da öğretmen ve araç bulamamaktadırlar. Yüksek öğre-
nimde ise sayıları 20 milyonun üzerine çıkan köylü ve işçi çocuklarının he-
men hemen hiç okuma olanakları yoktur.

Eğitimdeki fırsat eşitliği alanında görülen bu korku adaletsizliğin
yanında okullarımızın uyguladıkları eğitim metotlarında tehlikeli ve yeter-
sizdir. İşe ve üretici bir metoda dayanmayan bu eğitim düzeni zorlandık-

ça okumuş tüketicilerin sayıları artacak bunların üretim güçleri olmadığı için okumamışların emeklerini rahatlıkla ellerinden alabilecekler. Böylece ekonomik ve toplumsal hayatın «sosyal adalet ilkelerine göre yeni baştan düzenlenmesi» bir düşünmekten ileri gidemeyecektir.

Eğitim sorununun yanında ekmek sorunu da gelmektedir. Yurdumuzda günde kişi başına düşen ana besin maddelerinin durumu şu: Buğday, 500 g. Et, şehirde 40 kişiye bir kilo, köyde yaklaşık olarak 100 kişiye bir kilo. Süt, 300g. Yumurta, 30 kişiye bir tane. Ve bunların yanında, sabit fiatlarla, köylü nüfusun ulusal gelirden payına düşenin 400 TL. ya ulaşamadığı da düşünülürse bu yokluğu kimlerin daha acı ve ağır olarak çektikleri anlaşılır.

Çözüm bekleyen sorunlarımızın bir tanesi de sağlıktır. Öteki hastalıklar bir yana nüfusumuzun % 2.5 veremlidir. Yeni doğmuş olan çocuklarda ölüm oranı binde 164 olup 4000 insana bir doktor düşmektedir.

Mesken ve içme suları olanakları da köylerimizde kötüdür. 10 milyon üzerinde köylü üç duvarlı toprak damlarda oturmakta ve gene 15 milyon insan sağlığa elverişli içme sularından yoksundur. Bunun yanında 5 milyona yakın köy topluluğu yollardan, 20 milyondan çok insan elektirikten payını alamıyor. 20-30 köye bir tarımcı düşerken sadece 8 bin köyde cami, bilindiği gibi 15 bin köyde de okul yoktur.

Bugün ekime elverişli topraklar son sınırına varmış, 1950 yılında ekim alanı % 12 genişletilebilmişken 1960 da % 1 genişlemiştir. Keza, yurdumuzun yüz ölçümüne göre ekim-dikim yapılan alan da; % 29,9 un üzerine çıkamamakta, otuz yıldan beri tahıllarda hektardan alınan verim yerinde saymaktadır.

Tarım alanındaki bu gerçekler ekonomik ve toplumsal yapıyı değiştirecek köklü bir toprak reformunun yapılmasını zorlamaktadır.

Ekonomik kalkınmayı düşündüğümüz zaman Türkiye'nin bu sorunlarını dünya uluslarının gidişi ve tutumu dışında ele alamaz ve çözmeye çalışamayız. Türkiye ekonomik politikasını dünyanın yol aldığı yörünge üzerine oturtmak zorundadır. Bu maksatla sanayisini geliştirmek, dış ticaret açıklarını kapatmak, hep ham madde satan ulus olmaktan kurtulmak, yıllardan beri halkımızın zararına işleyen toprak ağaları-ticaret ve dış kapitalist arasındaki «çıkar ortaklığını» Ulus yararına dağıtmak zorundadır.

Ekonomik ve toplumsal yapının değiştirilmesi de Türkiye'nin çözüm bekleyen yüzyıllanmış sorunlarından birisidir. Bu iki yapı halk yararına değiştirilmediği için kurtuluş savaşımızın bile başarılarından onu başaran halk yığınları yararlanamamış, Atatürk Devrimleri yüzeyde kalmış yer yer yok olma tehlikesi ile, 41 yıl geçmesine rağmen, karşı karşıya gelmekten kurtulamamıştır. Daha ileri diyebiliriz ki, halk oyuna konduğu taktirde Atatürk Devrimleri çoğunluğun oyunu alamayacaktır. Ulusal kurtuluşu Atatürk'le birlikte başaranların çocuklarının verdikleri bu karşı oyun nedenlerini düşünmeliyiz.

Bu nedenlerin başında, ölümünden beri Atatürk Devrimlerine oynanan oyun ve uygulanan politika gelir. Bu oyunu oynayanlar ilk başarıyı bu devrimleri birer dogma olarak göstermekle sağlamışlardır. Arkadan dondurulan, toplumun ekonomik ve toplumsal gelişmesi ile bağları kesilen devrimlerin çökertilmeleri için gerekli ortam hazırlanmıştır. Atatürk'ün devrimlerinin uygulanmasından yararlanamayan halk topluluğu onun karşısına geçmiştir.

Başka bir neden de aslında Atatürk devrimlerine karşı olanların Atatürk diye diye onu tüketmeleridir. Önce halk ile Atatürk'ün arasını aç, sonra onu sevdiğine inandırmak için koruyucu kanunlar çıkar. Doğrusu bu saygısızlık hiç bir Türk büyüğüne karşı işlenmemiştir.

Eğitimcinin yolları üzerinde çözüm bekleyen bu sorunlara kalın çizgileri ile değindikten sonra, şimdi de, daha yakından eğitimin ekonomik kalkınmamıza olan etkilerini inceleyelim:

Bugün artık ekonomik kalkınma ulusal gelir sayıları ile ölçülebilmektedir. O halde ulusal geliri çoğalttığımız oranda ekonomik kalkınmamızı da gerçekleştirmiş olacağız. Bizim ulusal gelirimizin kaynakları tarım ve sanayi olarak görünmektedir. Ticaret ve diğer hizmetlerin payları bu iki bölüme oranla düşüktür.

TARIM (Çiftçilik, ormancılık, balıkçılık) bölümü ulusal gelirimizin % 43 ünü sağlamaktadır. Ve bu gelirin çoğu da çiftçiliğe aittir. 1961 sayımlarına göre 19 milyar TL. sınır üzerindedir. 1948 yılında 4,6 milyar TL olan tarım gelirimiz 1958 yılına kadar yılda 3-4 milyar artarken bu yıldan sonra 1-2 milyar artmaya başlamış, 1960 dan sonra da düşme göstermiştir. Bu artış ve düşüşlerin nedenlerini birazda ekilip-dikilen alanların ilkin çoğalmalarında sonra da ekilen-dikilen boş alanların kalmadığı ile açıklayabiliriz.

Bu sayılar da gösteriyor ki artık tarım bölümünde ekilen-dikilen alanlar genişleterek üretimi dolayısıyla ulusal geliri artırmaya olanak yoktur. Tarım bölümünde çalışan işgücünün ilk ve teknik eğitim ve öğretimini geliştirmeden aynı alanlardan daha çok ürün alınamayacaktır. Üstelik geniş otlaklar tarlaya çevrilmiş, ilkel hayvancılık üretimi ile hayvan yetiştiren köylülerimizin bu olanakları da ortadan kalkmış bulunuyor. Otlak hayvancılığında ahır hayvancılığına geçememiş olan köylü halk, geçim sıkıntısına düştüğü gibi hayvansal ürünler de azalmış ve genel yokluk kendini göstermeye başlamıştır.

Artık bundan böyle, bahçe ve sebze tarımında olduğu gibi, yoğun tarım metotları ile çalışmak zorundayız. Yoğun tarımcılığı başaramadığımız takdirde ulusça açlık tehlikesi ile daha hızlı karşı karşıya geleceğimiz gibi ekonomik bağımsızlığımız da daha fazla tehlikeye düşecek sanıyorum.

Sanayimizi kurup geliştiremediğimiz, sanayi malları ile tarım ürünleri alamayacağımız, esasen şimdiye kadar tarım ürünleri dışında üretmediğimiz malları tarım ürünleri satarak aldığımız düşünülürse ulusça durumumuzun ne kadar karanlık olduğunu anlayabiliriz.

Sanayileşmek için gerekli makinelerin ve diğer araçların bir çoğunu, kendimiz yapıncaya kadar, satacağımız tarım ürünleri ile almak zorundayız. Bu kapı da kapandığı zaman sanayileşme umudu kalmayacaktır. Belki dış sermaye ile yurdumuzla fabrika bacaları tütecek, ama, her seferinde kapıları sınır dışına açılacaktır. Üstelik dış sermaye bir yandan ulusun sömürülmesine öteyandan bağımsızlığımıza en büyük darbeyi indirecektir.

Tarım bölümündeki bu korkunç geleceği önlemenin en çıkar yollarından ilki ve en verimli tarım iş gücünü aydınlatmaktır. Tarım iş gücünün aydınlanması da bu uyguladığımız eğitim düzeni ile gerçekleştiremez. Bugün ilk öğretim için milyonlarca lira harcanmakta bu liralardan bir teki dahi

tarım üretimi için gerekli bilginin verilmesine uzaktan ya da yakından etkili olmamaktadır. Köylü halkın ilköğretim haklarını toplumsal ve politik zorunluluk altında uygularken bunun için harcanan paraların üretime olan etkilerini de düzenlemek zorundayız. Tarımcı halka sırf ilk, orta öğretim vermek onların yaşamında değişme yapmak demek değildir. Üreticinin elindeki aracı ve uygulama metotları, değişmeden üretim oranı yükselmeden onun hayatında çok az bir gelişme görülür. Bugünkü değişme, çok zaman, bilen bilmeyeni sömürmesi şeklinde kendini gösteriyor. Bugün eğitim adına halka vermeye çalıştığımız değerler doğayı, yeraltı ve yerüstü varlıklarımızı sömürme yerine bilmeyenleri sömürerek yaşamayı öğretiyor.

Tarımcı halka eğitim verirken nasıl bir eğitimin onun için yararlı olacağı düşünülmelidir. Bizde tarım uzmanlarının yetişemedikleri alanlarda köylü halkın tarım bilgilerini de geliştirerek onları canlandırmaya çalışan ve işe dayanan devrimci bir eğitim metodu uygulayan Köy Enstitüleri düzeninin hâla gerekliliği bütün ağırlığı ile kendini duyurmuyor mu? İçinde bulunduğumuz gerçekler karşısında köylü halka tarımcı gönderme yerine okumuş imamlar göndermeye çalışanların hangi düşünüşe yararlı olduklarını anlamak oldukça güç olsa gerek.

Görülüyor ki; tarım alanında üretim yapan iş gücünün eğitimi, en çok kendine gereklilik duyuruyor. Okul yıllarında alınamayan tarım eğitimi, yetişkinlere uygun metotlarla iş içinde iş aracılığı ile vermek gerek. Bu gerekler, bizi ilkin tarım öğretmenlerinin arkadan da tarım uzmanlarının sayılarının artırılmasına götürüyor. Oysaki 1950 yılından sonra tarım öğretmenleri yetiştirilecek yerde okumuş imam yetiştirme politikası daha yoğun olarak uygulama gördü.

Artık şu bir gerçektir ki: tarım bölümünde çalışanların emekleri, ister okul yıllarında isterse yetişkinlik devresinde, aydın emek haline getirilmedikçe hiç bir çağdaş üretim aracını tam verimi ile kullanmaya ve hiç bir ileri tarım metodu uygulamaya olanak yoktur. Metodu uygulayacak, aracı kullanacak insan bu güçten yoksundur. Gerekli eğitimi görmemiş olan iş gücüne terk ettiğimiz traktörlerin ne hale geldiklerini gözlerimizle gördük. Köylerin meydanları, kentlerin kenarları tarım makinaları mezarlığı haline gelmiştir. Bunun elbette başka nedenleri de vardır. Ama her halde en güçlüsü makinenin, makine bilgisinden yoksun kimseler tarafından kullanılması, teknik eğitim yoksunluğudur.

İçinde bulunduğumuz gerçek şudur ki: tarım bölümünde çalışan iş gücünün 6 milyona yakını okuma-yazma bile bilmemektedir. İlkokulu bitiren köylü çocuklara başka bir deyimle geleceğin tarım iş gücüne, onun ne köylünün ekonomik durumu ne de bu durumdan kurtulma yolları öğretilmemektedir. Oysa ki köylü çocuk ilkin kendini saran doğa hakkında bilgi gücüne sahip olmak ve ondan yararlanma yollarını öğrenmek zorundadır. Yaşama kanunları bunu zorlarken, kısa ve yetersiz de olsa, beş yıllık ilk öğretim devresinde, ne işlediği toprağı, ne ektiği diktiği bitkisi ve ne de hayvanlarına ait bilgi sahibi olmamaktadır. Üretim araçlarına ait eğitim öğretim yokluğu verimsizliği kaçınılmaz hale getirmektedir.

Köylünün kalkınması, ulusal gelirin artmasına yardımcı ancak ineğinden daha çok süt, kesimlik hayvanlarından daha çok et, toprağından fazla ürün almakla olanak kazanır. Bunun yanında köylünün hayatında bir değişme olması yıllık gelirinde artmasına bağlıdır. Yıllık geliri artan köylü

beslenmesini, giyinmesini, evini, döşemesini üretim aracını daha iyi kullanmayı kolaylıkla başarır. Çocuklarının eğitime, eğlencesine ve diğer giderlerine harcayacak parayı bulabilir ve insan gibi yaşar.

Eğitimden yoksun olan (temel ve teknik) tarım iş gücü; yoğun tarım yapma işini başaramayacak toprağa, suya, gübreye üretim aracına, bitki hastalıklarına, pazarlamaya ait, az da olsa tarım öğretmenleri ve uzmanlar tarafından verilen bilgilerden yararlanamayacaktır. Bu biraz da tarım bakanlığı kanalıyla verilen teknik eğitimin temel eğitim olmayışı yüzünden verimsiz kalmasıdır.

İlkin eğitim yoluyla tarım iş gücünün temel bilgileri kazanması zorunlu. İnançlarında olumlu bir değişme yapmadan, tarım işgücündeki emeği ne bitki ne de hayvan hastalıkları ile savaşa götürebiliriz. Yurdumuzda zaman zaman bölgece açlığa kadar varan bu olağan üstü ürün kayıplarının önü mutlaka alınmalıdır. Örneğin: köyün birinci evinden başlayan hayvan hastalıkları, özellikle, kümes hayvanlarında ve küçük baş hayvanlarda, kümesleri ve ahırları temizlemeden köyü terk etmemektedir.

Tarım bölümünde çalışan işgücünün temel ve teknik eğitimden yoksun olması sadece ulusal gelirin, kişi başına düşen gelirin artmamasına değil sanayide de üretimin düşmesine etkili oluyor. Sanayide çalışan işçi tarım ürünlerinin bol ve ucuz üretilmediği yerlerde bu ürünlerden yeteri kadar ücreti ile satın alamayacaktır. Çalışmak suretiyle vücudundan harcadıklarını yerine koyamayan işçinin saat başına verimi düşecektir.

Yurdumuz özlediğimiz sanayileşmeye başlasa ve bunda başarılı olsa bile sanayi ürünleri hiç bir zaman tarımdan elde edilen ürünlerin yerini tutamayacağından nişastalı, proteinli besinlerin üretimi her zaman önde gelen üretim faaliyetlerimiz arasında olacaktır.

Ne dereceye kadar ciddi olduğunu bilmemekle beraber, besinsizlikten doğan bir zekâ geriliğinin köylü ve işçi halk sınıfları arasında yaygın olduğu söylenmektedir. Köylerde doğumun artık oluşunu da beslenme yetersizliğine ve bu yüzden ölüm oranının yüksek olduğuna bağlayanlar vardır.

SANAYİ: (Madencilik, İmalat sanayii, Elektrik, Havagazı, Su.) Sanayi bölümü ulusal gelirimizin, cari fiatlarla, % 16,2 sini sağlamaktadır. 1961 sayımlarına göre para olarak 7,5 milyar liradan biraz fazladır. İmalat sanayiinin payı % 14,1 olup geliri 6,5 milyarı aşkındır.

1948 yılında bütün sanayi kollarından elde edilen gelirin ulusal gelire oranı % 10,5 iken bu sayı 1955 de % 14,2 çıkarak yılda binde beş bir artış göstermiştir. Bu yıldan sonra, 1958 yılına kadar %I oranında abir artış görülmüş 1960 yılına kadar da, bir düşme. Daha sonra 1958 seviyesini % 0,2 geçtiğini görüyoruz.

1948 yılı yüz kabul edilirse, cari fiatlarla, sanayimizin başlangıçta % 30 artış gösterirken gitgide düşerek 1961 de %10 a yaklaştığı anlaşıyor.

Bu dalgalanmalarda fiat dalgalanmalarının payı olmakla beraber sanayimizde çalışan kalifiye işçinin azlığı, özellikle tarım ürünlerine dayanan imalat sanayimizde ham madde sağlanmasının zaman zaman güçlüğüle karşılaşmasının büyük payları vardır.

Sanayide eğitimin, çeşitli yerlerde çeşitli nitelikte üretime etkili olduğunu görüyoruz. Bunların başında işgücünün kalifiye işçilerden yoksun olması geliyor. Sanayi bölümünde çalışan işçilerimizin büyük bir kısmı oku-

ma-yazma bile bilmemektedirler. Çeşitli nedenlerle köylerden kentlere akın eden kimselerden alınan sanayi işgücü daha önceki yıllarda temel bilgilerden de yoksun olduğu bunun yanında fabrikalarda, otelyelerde çalışan işçilerden eğitim esirgendiği için üretim düşmektedir.

Bugün göstermelik olarak fabrikalarda uygulanmakta olan eğitim bir yasak savmaktan ötede değildir. Esasen sanayimizin ağırlık noktası, dokuma alanında toplandığı için kadın ve çocuk emeği ile üretime devam edilebilmektedir. Daha çok üretim yapıp fazla kazanç yerine az ücret vererek fazla kazanç sağlama yoluna gidildiğini görüyoruz.

Fabrikalardaki uygulanan eğitimin Devlet tarafından denetlenmesini buna yön verilmesini sağlayacak bir kanunun olmaması zaten yetersiz olan yetişkinler eğitimini daha da çıkmaza sokmaktadır. Daha acısı, bazı fabrikalarda işçilerin eğitimleri ile uğraşan öğretmenlere, okuma-yazmadan öte gitmemeleri öğütlenmekte, bu öğüt yerine getirilmezse öğretmen oradan alınmaktadır.

Dokuma sanayiinden başka sanayi bölümlerine geçmedikçe, özellikle demir-çelik sanayiilerine sahip olmadıkça sanayi kolundaki işgücünün kalifiye hale getirilmeleri için eğitim gördürüleceğini sanmıyoruz. Zira bu bölümün özelliği dolayısıyla özel sektör ve Devlet sektörü işçilerden eğitimi kıskanmaktadırlar. Ve bu eylemleri de bir zararla sonuçlanmıyor.

Sanayi bölümünde çalışan işgücünün bir diğer eğitim ihtiyacı da teknik eğitimidir. Bu teknik eğitimi makinanın ve fabrikanın kanunları zorlamaktadır. Ustaların, usta başların, teknik personelin üretim için her halde teknik bir eğitim-öğretim görmeleri gereklidir. Fabrikanın sahibi bunu yapmadığı taktirde fabrika ya tam verimi ile işlemeyecek ya da hiç işleme olanağı bulamayacaktır.

Sanayide üretimi artırmak için bir de işletme ve organizasyon eğitimi gereklidir. Bu eğitimi kazanmış kimseler olmadığı taktirde umulan verimin alınması bir düş olmaktan ileri gidemez, kısa zaman sonra işletme zararları defterini kapatır.

Sanayi bölümünde verilmesi gerekli olan çeşitli nitelikteki bilgi ve alışkanlıklar ancak çağdaş bir eğitim yolu ile kazandırılır. Bugün, sayılarının azlığı dolayısıyla, teknik bilgi ve organizasyon için gerekli eğitim yeterli kadar olmamakla beraber verilmeye çalışılıyor.

Görülüyorki sanayide üretimin çoğalmasında eğitim görmüş insanın yerini dolduracak başka bir üretim unsuru yoktur.

Ulusal gelirdeki sanayi payının azlığını, hep eğitimin yetersizliği dolayısıyla üretimin düşük olduğuna yormamalıdır. Bunun bir başka nedeni de vurdumuzda sanayileşmenin kalkınmamız için şart olduğu düşüncesinin henüz kamu oyununda yerleşmemiş olmasıdır. Çeşitli nedenlerle ulusumuzun sanayileşmesi geciktirilmiş ve savsaklanmıştır. Tüm aydınların ve yöneticilerin yönleri olması gerekliliğe değil, olana çevrilmeye çalışılmıştır okul yıllarında. Başka bir deyimle, mademki ulusal gelirin çoğunu tarım bölümü sağlıyor öyleyse biz bu bölümü geliştirelim denmiştir. Böyle bir yargıya varıldığı halde tarım bölümünde çalışan işgücü de gerekli eğitimden geçirilmemiş ve bugünkü çıkmaz içine girilmiştir. Kanımızca bu çıkmazın hazırlanmasında, toprak ağası-aracı tacir ve dış kapitalistin kurdukları ve başarı ile yürüttükleri «çıkar ortaklığı»nın büyük payı vardır. Bunlar Türkiye'nin sanayileşmesinden korkmaktadırlar. İşte bu korku, siyasi güç

kazandığı ya da siyasi güce dayandığı zaman sanayileşmenin önüne geçmektedir. Sanayileşmeye gidilmediği içinde işgücünün eğitim görmesi söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla yurdumuzda uygulanan eğitim bir azınlığın yararına olmaktan ileri gidememekte, teknik öğretim ve iş eğitimi yerine tüketici insanlar yetiştiren bir eğitim düzeni sürüp gitmektedir.

ÇÖZÜM YOLLARI:

Bu tartışmalardan sonra soruna bir çözüm yolu bulmaz zoru da var sanıyoruz. Ancak ekonomik kalkınmamızda eğitimcinin etkileri nasıl olacaktır. bunun yolunu ve yöntemini çizmeliyiz. Böylece de konunun ikinci bölümüne geliyoruz.

B — Ekonomik ve Toplumsal Yapının Değiştirilmesi:

Yurdumuzda uygulanmakta olan eğitim düzeni zihinlerde ekonomik ve toplumsal yapının değiştirilmesini kalkınmamız için kaçınılmaz bir gerek haline getirmelidir. Yalnız düşüncelerdeyerleşmiş bir değişme isteği de sorunun çözülmesi için yetmez. Ayrıca uygulanan bu eğitim düzeni kişiye düşündüklerini demokratik yollardan kişi halinde ya da bir örgüt olarak uygulama gücü ve alışkanlığı da kazandırmalıdır. Sadece bir düşünüyü inanmak yetmez.

Eğitimin ekonomik kalkınmamıza olan etkilerini incelerken yıllardan beri nasıl bir eğitim anlayışı içinde olduğumuza da değinmek zoru var.

Bizde ta Meşrutiyetten beri eğitimci toplumun kalkınması için eğitimi her şey saymakta, eğitimin iktisadi yapı ile olan ilgisini düşünmeyi bir türlü akıl etmemektedir. Daha kötüsü çoğu öğretmenlerimizin, yönetici eğitimcilerimizin ekonomik kalkınmamızın gerekliliğinden bilinçli olarak haberleri bile yoktur. Onlar ellerine verilen öğretim programını öğrencilerine bilgi halinde aktardıkları zaman görevlerini yapmış sayılmaktadırlar. Ekonomik ve toplumsal sorunlar ile öğretilen ünitenin bağına kurmak bazı öğretmenlerimize göre de politika yapmaktır. Oysaki bu gibiler ellerindeki öğretim programlarını bile okumamışlar ya da anlamamışlardır. Yetersiz olmakla beraber tüm öğretim programlarında öğretilen bilgilerin çocuğun ve gencin ekonomik ve toplumsal hayatındaki sorunları çözmeye yaramasına ait emirler vardır.

Bizim «eğitimsel kalkınma, meşrutiyette olduğu gibi ulusal kalkınma ile ilgisi olmayan kendi aleminde bir okur-yazarlık, okutulanı belleme ve kültürlülük işi» olarak devam edip gidiyor. Eğitimden bu anlaşıncı da bütün aksaklıklar, programlarda, öğretmenlerde, müfettişlerde, müdürlerde ve bakanlarda sanılıyor. Bunlarda bir değişme olduğu zaman her bozukluğun düzeleceğine inanılıyor. Bu düşünce bize öğretmenimizin henüz sorunların köklerinin derinlerde ve bürokrasinin de gücünün üstünde olduğunun farkında olmadığını gösterir. Ama bunda öğretmen özürlüdür. O böyle yetiştirilmiştir. Köyde her kese okuma-yazma öğrettiği ve her köylüyü ilkokul çıkışlı yaptığı gün köy ekonomik ve toplumsal bakımdan kalkınacaktır.

Ama gene bu öğretmen, eğer yıllarını köye verdi ise, gerçeklerin hiç de böyle olmadığını kısa zamanda görür ve anlar. Öğretmen ilk acıyı en sevdiği öğrencilerinin ekonomik kısıtlamalar yüzünden üst okullara gide-

mediklerini görerek tadar. Arkadan gelen yıllar ona yığınla ilkokul çıkışlıların toprak ağaları karşısında bir anlam taşımadığını, kanunların kötü yöneticiler tarafında ağa tarafına uygulandığını, ilkokul çıkışlıların ağanın hegemonyası dışına çıkamadıklarını deneye deneye acı acı öğretir. Öğretmen gene nedenleri başka yerlerde arar. Köyde yürüyen ekonomik düzenin geriliğinin sıkıntılarının kaynağı olduğunu bulamaz. Basının, yayının, hükümetlerin, onu yetiştiren eğitim kurumlarının ona vermeye ve öğretmeye çalıştıklarının dışında düşünecek güce de sahip değilse bozukluğun nedenlerini başka yerlerde aramaya devam eder. Partilerde, kişilerde, ahlâk bozukluklarında, dini inançların sarsılmasında, kanunların gereği gibi uygulanmamasında nedenleri arar durur.

Eğitim çalışmalarının ekonomik kalkınmamıza, kültürel kalkınmamıza yaramadığının nedenleri bilimsel olarak bulunamadığı için öğretmenin sınıf içi ve sınıf dışı çalışmaları adeta gerçek amaçtan uzaklaşmış olur. Öğretmenlerin ve yöneticilerin bir çokları köylerde ve kentlerde görevlerinin yatırları, evliyalrı, muskacıları, mahalle okullarını ortadan kaldırmak sanırlar. Oysaki, köylünün ekonomik hayatı aynı kaldıkça bunlara karşı direnmeler köylüyü öğretmene, yöneticiye düşman eder. Nitekim olaylar da bunu kanıtlıyor. 27 mayıs devriminden sonra köylere giden ve gerçek devrim yerine köylüye onun hayatı ile uzaktan yakından ilgisi olmayan konuşmalar yapan kimseler ya dinlenmemişler ya da yasak savma kabilinden ilgi görmüşlerdir.

Her eğitimcinin anlaması gerekli olan konunun özü şu: Eğitim de, bir ihtiyaca cevap verdiği ölçüde ilgi görür ve değer kazanır. İnsan kendi işine yaramayacağına inandığı hiç bir yükü taşımaz. «İhtiyaç organ doğurur».

Yönetenler, ilkel ve geri ekonomik bir düzen olan toprak hukukumuzda bir değişiklik yapmamakta direndiği sürece, köylü okuma - yazma öğrenmek istemeyecek. Her gün bir manga da asker ile zorlansa bile köy kızları okula gitmeyecek. Okula zorla gelenler okuma araçları almayacak ve dahası bu ulus için ekonomik bir yıkıntı toprak ağaları için de zaman kazanmadan öte gidemeyecektir. Anayasanın öngördüğü çağdaş uygarlık düzeyine girdiğimiz zaman bu zorlamalara bir gerek kalmayacak. Kişi kendinde olan eksikleri gidermeye çalışacak Bugün köylerimizde okuma-yazma bilmiyen ve ilkokul bilgisinden yoksun kimseler için hangi ekonomik ve kültürel zorlamalar vardır. Hemen hiç.

Eğitimin ekonomik kalkınmamıza etkili olabilmesi için sadece üretim güçlerini aydınlatmak onları eğitimden geçirmek yeterli bir çalışma değildir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bir ihtiyaç yaratmadan esasen insanı eğitmek olanaksızdır. Emegini değerinden çok aşağı elinden çıkaran bir köylüyü ve işçiyi düşünün. Bunlar değerini alamadıkları emeklerini bir daha fazla üretime harcarlar mı? Bir çok kimseler bizim köylümüz ile işçimizin tembel olduklarını söyleyip duruyorlar. Oysaki hiç birisi de tembel değildir. Çalışma insanın mutluluğuna yaramadığı için onlar da çalışmamaktadırlar.

Nereden baksak eğitim düzenimizin ekonomik kalkınmamıza etkili olması ekonomik ve toplumsal yapımızı değiştirmeyi amaç edinmesine bağlıdır. Bu amaçla da ekonomik planlama ile birlikte yürümesi zoru vardır. Nitekim Beş Yıllık Planda da eğitim ayrı düzenlenmemiş «istihdam» ile birlikte düzenlenmiştir.

Kırk bir yıldan beri ekonomik yapıda bir değişme olmayınca toplumsal yapı-da da bir değişme olmamıştır. Hala nüfusumuzun %71 i köylerde yaşamakta pek azı da sanayi de çalışmaktadır. Toplumun yapısında görülen bu yetersiz değişimin nedeni halkın cahilliği değil geriliğidir. Başka bir deyimle geri bir toprak hukuku düzenine bağlı bırakılmasıdır. Köyde eğer çok karılı bir düzen yürürlükte, Medeni Kanun her yerde uygulanamıyorsa bunu da ağalık ekonomisinin bir sonucu olarak düşünmelidir. Kadını ekonomik bakımdan erkeğe eşit hale getirmeden - ki bu ancak sanayileşmede ve şehirleşmede olanak kazanıyor, - çok evliliğin önüne geçmek için gösterilen çabalar boşunadır. Çok karılı evlenmelerin tarımda çalışanlar arasında görülmesi sanayide görülmemesi en güzel kanıtı bize verir.

Yukarıdan beri yaptığımız tartışmalar politik ve ekonomik sonuçlu bir toprak reformunun acele yapılması gerekliliğini açık ve seçik olarak ortaya koydu sanıyoruz. Toprak reformu köylüye üç-beş dönüm toprak dağıtmak değildir.

Zorunluluğunu ortaya koyduğumuz bu ekonomik ve toplumsal yapının değişmesinde eğitimin ve eğitimcinin işi ne olacaktır? İlk akla gelen bu işi Devletin yapmasıdır. Mademki böyle bir yapı değişmesi eğitimin, ekonomik kalkınmamızın yararınadır, o halde Devlet bu konuda görevli sayılır. Onun varlığının nedeni vatandaşların mutlulukları değil mi?

İşte yanıldığımız yerlerden birisi de bu. Devletin politik bir varlık olduğunu unutuyoruz. Devlete hakim olan politik güç kimlerin elinde ise Devlet de onların çıkarlarına hizmet edecek uygulamalara girer. Kanunlar ona göre çıkarılır ve uygulama alanı bulur. Eğer bir ülkede Devleti eline geçirenler toprak ağaları, sermaye ağaları iseler o ülkenin parlamentolarından toprak reformları, vergi reformları kanunları beklemek boşunadır. Dahası halkçı ve devrimci ölçülerle ulusun aydınlatılması çabasını da beklemek, aynı kadro içindeki değişikliklerden ulusal kalkınma ummak bir saflık olur.

Ekonomik güce sahip olarak Devleti elinde bulunduranlar halkın bas-kılarından da kendilerini kollamak ve korumak zorundadırlar. Onlar daima halkın önüne akla yakın kurtuluş ve kalkınma sorunlarını çözecek düğüm-ler atmaktan geri durmazlar. Kendi çıkarlarına yönelmiş bir tezleri vardır. Nitekim bizdekilerin de toplumun temel yapısındaki değişimleri öngören tezleri sudur. Önce halk aydınlanacak. Aydınlanmış halk ekonomik kalkınmamıza yardım edecek. Ve çağdaş uygarlığa geçeceğiz. İlk bakışta çok doğru görünen bu metotla, «eğer çağdaş uygarlığa engel olan mevcut yapıdan adım adım temelli değişiklikleri sağlaması beklenen değişme seyri sa-tıhta kalır ve çok önemsiz olursa, kalkınma seyri kendini tükete tükete ni-hayet bir noktada stop eder.» Cumhuriyetin kuruluşundan beri bu düşün-ceyi kanıtlayacak çok olaylar görülmüştür.

Görülüyorki ekonomik yapıda bir değişme olmadan politik yapı aynı kalıyor Devlet gücü de ilkin bu politik yapının çıkarları için bir araç oluyor. Öyleyse başka kaynaklardan yardım ummak zorunda eğitimci. Bu kaynağın da büyük halk kitleleri olduğu kanısındayız. Eğitimci bu halk kitlelerine dayanmak zorundadır amacına ulaşmak için. Halkı hiçe sayan ve görünmez güçlerden yardım uman eğitimci bir çıkmaz içindedir.

Eğitimci ekonomik yapıya etkili ve onu değiştirebilecek bir eğitim uygulamasını başarıya götürebilmesi için hangi sorunları ele almasının ge-

rekliğini kesinlikle bilmelidir. Sorunları belirledikten sonra bunların çözülmesi için gerekli olan eğitim metotlarının seçimi gelir. Metodun seçimi de yapıldıktan sonra çevrenin etki ve tepkileri gerçekçi bir görüş ile belirlenmelidir.

Çok gerici ve tutucu bir ortam içinde çalışan eğitimci öğretmen ilkin bu ortamın ağırlığını bertaraf etmeli ondan sonra çalışmalarına girişmelidir. Bütün bunlar da yapılamazsa sınıfı küçük bir ortam haline sokmalı. Sınıflar gerici ve tutucu çevrelerin güçlü oldukları yerlerde onlarla en iyi savaşıyı hazırlayacak yerlerdir. Sonra sınıflarda yapılacak eğiti çalışmaları bir yere kadar kanunlar, programlarla güvenlik altına alınmışlardır. Bilgili, çocuk ve ulus sevgisi ile dolu öğretmenler öğretim programlarından, kanunlardan, Anayasanın sağladığı haklardan ve görevlerden yararlanarak ekonomik yapıyı demokratik yollardan değiştirecek yeni kuşakları hazırlayabilir.

Böyle bir çalışmanın baş kuralı öğrencileri sevmek, olanak oranında çevre ile, hiç bir eser ortaya koymadan, takışmamaktır. Öğrencileri sevmek öğretmenin sınıfta etkisini alabildiğine çoğaltır. Ona olan güveni artırır. Gereğinde en üzüntülü zamanlarda bile öğretmene umut ve canlılık kaynağı olur. Yeni okulu bitiren bir öğretmen ilkin okul yönetimi ile karşı karşıya gelir ve bozukluğun nedenini orada arar. Bu biraz da doğru olmakla beraber asıl bozukluğun nedenleri okulun dışındaki ekonomik ve toplumsal yapıdan gelmektedir. Sorunu böyle ele alınca yanyana çalışılan arkadaşlar, yöneticilerin de aynı makinanın dişlilerine takılmış kuruluş bekleyen ya da umudu kesmiş olan kimseler oldukları görülür. Bunların içlerinde bilinçli olarak düzenin aynı kalmasını isteyen, Anayasamızın öngördüğü ekonomik ve toplumsal hayatın yeni baştan sosyal adalet ilkelerine göre düzenlenmesine karşı duranları çok azdır.

En tutucu ve gerici bir ortamda bile insan sevgisinin çözemeyeceği çok az sorun vardır.

Ekonomik ve toplumsal yapının değişmesine demokratik yollardan çalışan öğretmenin savaş silahlarından birisi de alınteridir. Böyle öğretmenler her kesten daha çok çalışmalı eser vermelidir. Ancak bu çalışmalarında çevresini kıskandırmamak için de büyük gayret harcamak zorundadır. Bir anda bütün öğretmenler kendine hasım olabilirler. Böyle hallerde daima öteki öğretmenleri bir süre çalışmalarına ortak göstermek zoru vardır. Gereğinde yaptığı işi okulun yöneticilerine ya da başka bir arkadaşına mal etmeyi düşünmelidir.

Bunlar yapılmadığı taktirde, devrimci öğretmen, dışarının ağır havasını sınıfında da solumak zorunda kalır. O sınıfında eğitim çalışmalarını bütün bir özgürlük havası içinde yapmalı öğrencilerinin duygu ve düşüncelerini söylemelerine asla engel olmamalıdır. Ezilmemiş kişiliğine saygı gösterilerek yetişmiş olan gençler kendilerini toplum içinde de ezdirmezler. Ayrıca Devrimci öğretmenin uyguladığı eğitim metodu diğer öğretmenlerin insanı körelten ve kişiliğini silerek hayata atan metotlarından da kışkılanma olanağı kazandırır öğrencilere.

Devrimci öğretmen ekonomik ve toplumsal yapıyı değiştirmeyi amaç bilen eğitim uygulamalarında öğrencileri, ilkin, bilimsel düşünmeye alıştırmalı olayları bilimsel olarak değerlendirme alışkanlığına doğru itmeli-

dir. Bunun için çevresinde bulunan olaylardan oldukça yararlanabilir. Ona bu emri öğretim programları da vermektedir.

Toplumun ekonomik bozukluklarını incelerken, ulusun içinde bulunduğu ortamı köyde kentte öğrencilerin önüne sererken onlarda bir küçüklük duygusunun kendi ulusunun geriliğinden gelen alçaltıcı duyguların yerleşmemesine çok dikkat etmelidir. Bunun için her bozukluğa değinirken düzelme yollarını da göstermeli bu bozuklukların doğa kuralı olmadığını, değişip düzelebileceğini de öğrencilerine söylemeyi unutmamalıdır. Böyle bir çalışma devrimci öğretmenden çok okuma ve toplumunu iyi bilme ister.

Devrimci öğretmenin en güçlü savaş araçlarından birisi de sınıfta ya da okulunda iyi işleyen ve değerli kitaplardan kurulmuş bir kitaplıklar. Okuma alışkanlığı kazanmada ve aydınlığa çıkmada kitaplıkların çok büyük rolü var. Buraya gelen kitapların çoğu tarihin akışı ile geldikleri için onların yerilmeleri ve atılmaları güçtür. Bizim okullarımız genellikle bilim ve sanat hayatımızla ilgili olmadıkları en az yarım yüzyıl geriden geldikleri için değişen ve gelişen düşüncelerin dersliklerde ve programların ünitelerinde yerleri yoktur. Tüm dünya uluslarının dillerine çevrilen eserlerimizin ve yazarlarının ders kitaplarımızda yer almamış olması bunun en özlü bir örneğini verir. İşte kitaplıklar, toplumun akışı ile birlikte doğan ve gelişen bu canlı düşünüyü sanat hayatı ile çocukları ve gençleri karşı karşıya getirirler. Başka bir yararı da eskimiş olan eğitim üniteleri yoluyla yapılacak olan eğitim çalışmalarının kötü etkilerini bertaraf eder.

Öğretmenin kişiliğinin ve felsefesinin öğrenciler üzerindeki etkileri çok büyüktür. Öğretim özgürlüğünün dar olduğu ortamlarda öğretmen amacına ulaşmak için kişiliğinin ve felsefesinin gücünden çok yararlanır. «Sahip olduğu felsefenin tesiri öğretmende ki kadar büyük olan ihtimal ki başka bir meslek adamı yoktur.» Öğretmen tutumu ve davranışı ile verdiği dersler kadar etkili olur. Bu bakımdan «bir öğretmenin değeri her gün bir sayı olarak yaptığı ödevlerde değil, gerek kendi düşünüyü ve ahlaki kişiliğinin ve gerek bizzat vereceği örneklerin etkisiyle öğrencilerine öncülük etme ve ışık tutma yetisinde aranmalıdır.»

Ancak bu değiştirme çabalarına karşı hiç bir yerden hiç bir biçimde olumsuz bir direnme gelmeyeceğine de inanmak gerçekçiliğe sığmaz. Öğretmen her zaman geri bir ortamda ve onların davranışları karşısında duvar gibi duramaz. Bu hallerde sahip olduğu ilkelere yemlik vermesi onu kurtarmaz. Her aydın gibi öğretmen de kişiliğinin ve inançlarının yaratacağı tehlikeleri göze almalıdır. İşin en kötüsü bugün öğretmen uygulanması öngörülen kanunları ve yönetmelikleri, programları savunurken hasım kazanır. Zira bu yasalar henüz kendinden önceki gelenek ve görenekleri ekonomik ve toplumsal kuralları yenerek yerleşememişlerdir. Bir öğretim programı yerleşmeden bir diğeri yürürlüğe sokulur.

Devrimci öğretmenin en çok savaş vereceği alanlardan birisi de Anayasa haklarının eğitim yoluyla zihinlerde yerleştirilmesidir. Anayasanın; eski siyasi Devlet görüşlerinden artakalan düşünüyü ve inanları yenerek uygulama alanı bulabilmesi için, devrimci öğretmenin meslek örütleri içinde çalışmaları da etkili yollardan birisidir. Anayasanın tas tamam uygulama

görmesi demek ekonomik yapının da halk yararına değişmesi demektir. Bu yargımızı Anayasamızın 41. maddesi:» İktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenlenir,» diyerek kanıtlıyor.

Kanunların uygulanmaları için yeni baştan kişiler tarafından savunulmaları ilkin biraz garip gelebilir. Ama bunda garipseyecek bir hal olmasa gerek. Hukuk kuralları doğar doğmaz toplum tarafından tam kabul görmezler. Onların topluma mal edilmeleri ve köklerini derinlere salmaları için toplumda öncü olan kimselerin yardımları gerek. Ta bir kültür bitkisinin tarlada bahçede yetişebilmeleri için yabancı bitkilere karşı korunukları gibi.

Öğretmen bu koruma görevini en iyi şekilde meslek sendikaları, dernekleri içinde yapabilir. Hükümet edenler, yasama organları öğretmenlerin bu örgütlerinin baskılarından kendileri kurtaramazlar. Özellikle siyasi partiler oy çabası ile, öğretmenlerin dilek ve isteklerini yerine getirmeye çalışırlar. Onların bu yerine getirmeleri ile devrimciler bir adım atmış olurlar. Bu demokratik baskı grubu iyi ve bilimsel biçimde işletilirse, öğretmenlerin ekonomik yapının değişmesindeki görevleri yerine getirilmiş olur.

Ekonomik yapının değiştirilmesinde öğretmenlerin dayanışma halinde bulunacakları örgütlerden birisi de işçi sendikaları ve yüksek öğrenim gençliğidir. Öğretmenlerin bu örgütlerle, yasaların olanakları oranında dayanışma yapmalarında verimli yollardan birisidir. Çünkü bu iki örgütte önemli baskı grubudur.

Görülüyor ki ekonomik yapının değiştirilmesi için öğretmen bir yandan sınıfında, çevresinde bu yapının değişmesi gerekliliğini düşünür ve eğitim yoluyla yayarken başka bir alanda, örgütler içinde, baskı grubu olarak etkinli olmaya çalışacaktır. Ancak tüm bunların başarılması öğretmenlerden engin bir memleket ve halk sevgisi sonsuz bir öğrenme çabası ile eylem adamlığı ister.

KAYNAKLAR:

- 1 — Beş Yıllık Plân —
- 2 — Türkiye Ekonomisi - Prof. H. Cillov
- 3 — İkiyüz Yıldan Beri Neden Bocalıyoruz. - Prof. N. Berkes. Yayını - 1964
- 4 — Milli Gelir İstatistikleri. 1961 - Ankara
- 5 — Orta Dereceli Okullarda Öğretim - Milli Eğitim Basımevi -
- 6 — Eylem-sayı: 9

TÜRK DEVRİMİNİN NİTELİĞİ, TARİHTEKİ YERİ VE İLKELERİ

Emin Türk ELİÇİN

IV.

Devletin iflas (moratorium) ilan etmesiyle (1875) başlayan bunalım Rusya - Türkiye savaşını (1877 ya da 93 harbi) doğurmuş, Türkiye'nin yenilgisiyle biten bu savaştan sonra Berlin Kongresinde varılan anlaşma gereğince Osmanlı hükümeti her müflisin başına geldiği gibi kendine dayatılan malî kontrol şart ve yükümlerini kabullenmişti. Birkaç yıllık görüşme ve tartışmalardan sonra Genel Borçlar Yönetimi (Düyunuümumiye İdaresi) kurulup işlemeye başlayınca «Doğu Meselesi» bir durgunluk dönemine girmişti, çünkü alacakların alınması artık güven altına girmiş bulunuyordu. Büyük Devletler bağımsızlığı sıfıra inen Osmanlı hükümetiyle uğraşmak zorunda değillerdi şimdi; Elllerinde Babiâli'den daha güçlü ve etkili bir kurum vardı, onun aracılığı ile yalnız alacaklıların haklarını korumakla kalmazlar, Osmanlı hükümetinin yakasını da sıkıca pençelerinde tutabilirlerdi.

Kızıl Sultan varsın keyfince istibdat yapsın, Jöntürk'leriyle kozunu nasıl bölüşürse bölüşsündü; Devletin gelir kaynakları kendi adamlarının eli altında bulunduktan sonra «Tanzimat» ilkelerinin, hatta Kapitülasyonların eski önemi kalmamıştı. Öyle ki eskiden o barbar ülkeye gitmekten çekinen ürkek sermayeler şimdi rahatça gidebilir, ulaştırma, bayındırlık, maden işletmeleri, kredi kurumları... gibi kazançlı alanlara yatabilirlerdi. Zaten Abdülhamit ve Babiâli bugibi girişimler için yabancılara yeni haklar ve ayrıcalıklar tanıma hazır, çünkü «Saltanatı Seniye»nin ancak emperyalist devletler arasındaki yarışma ve çatışmalar sayesinde ayakta durabileceğini çoktan öğrenmişlerdi. İpotekli devlet borçları yanında ayrıca bir de yatırım sermayeleri olursa ilgili devletleri birbirine karşı oynamak daha da kolaylaşırdı. TANZİMAT'danberi ezber edilen başlıca «Hikmeti Hükümet» bu idi.

Üstelik dünyanın politik durumu da bu politikaya şimdi eskisinden çok daha elverişli gözüküyordu: Yeni yeni sivrilen PRUSYA devleti zorlu Fransa'yı yenerek Almanya'nın ulusal birliğini ve devlet bütünlüğünü sağlamış ve Yavuz İngiltere'nin karşısına Rusya'dan daha yaman bir düşman olarak dikilmişti. Endüstrisi, bilim ve teknik gücü başdöndürücü bir hızla gelişip yaşlı İngiltere'nin başı üstünden aşarken ordusuyla karada, donanmasıyla denizde koca imparatorluğu bile tehdit eder olmuştu. Öyleki eski rakipler, İngiltere ile Fransa, birbirine yaklaşıp yürekten anlaşmışlar (Entente Cordial) ve bir süre sonra da Rusya'yı aralarına alıp ÜÇLÜ BAĞDAŞIKLARI (İTİLAFA Devletleri) meydana getirmişlerdi. Rusya 93-Harbini açıp İstanbul kapılarına dayanıncıyadek İngiliz ve Fransız dostların ses çıkarmayışlarındaki hikmeti anlamıyacak kadar enai değildi Abdül-

hamit. Eđer Midhat Pařa takımının ve onun uydurma Meclisinin tuzağına dűřmeseydi belki bu 93-Harbine de meydan vermezdi O! Artık olacak olmuştu, bir yaşantı bin  đ tten yeğdi; O hemen fırsattan yararlanıp Anayasacı, Meřrutiyet i budalaların hakkından gelecek ve sonra... Gerekirse fazla azıtan sömürgen köpeklerin ağzına birkaç kemik atarak barışı koruyup yüce atalarının aziz mirası olan ta  ve tahtı emniyet altında tutacaktı. Elverir ki içerde bir karışıklık  ıkmasındı, Hürriyetçi serserilerin kışkırtmasıyla ayrılık i akımlar artmasındı! O artık Tanzimatçıların açtığı okulları kapatamazdı; Kapatamazdı ya, onlardan Midhat, Namık Kemal ve Ziya (př.) gibi meşveret delisi bozguncu aydınlar yetişmesine engel olacak tedbirleri pekâlâ alabilirdi Almanya, Rusya gibi dev ülkelerin başında en müstebit hükümdarlar varken nasıl g  lenmişlerdi de kendilerinden çok önce dünyada ağalık kurmuş olan İngiltere ve Fransa gibi yaman rakıpları susta durdurur olmuşlardı?

Gerçi Rusya ezeli düşmandı, ondan bir hayır beklenemezdi, ama Almanya, Bismark ve Kayser Almanyası tam onun işine yarıyacak devletti. Birkez babası İkinci Mahmut'a hizmet ederek onun yeni ordusunu eğitip yetiştiren Helmut von Moltke almandı. Sonra ilkin Avusturya'yı (1866), arkasından da Fransa'yı dizegetirip (1871) yeni Büyük-Devleti yaratan alman ordusu hep bu Moltke gibi aristokrat (yani hürriyet düşmanı) generallerdi, Junker'lerdi. Onların ocağından yetişmiş askeri öğretmenler getirip hem orduyu, hem de askeri okulları onların güvenilir ve disiplinli yönetimi altında koyabilirdi. Daha iyisi de Alman dostluğundan Türkiye'ye bir zarar gelmezdi, çünkü komşu olmadığı gibi buyanlarda sömürgesi filan da yoktu. Daha sonra... Almanların askerleri gibi işadamları ve sanayicilerinin de çok girişken ve becerikli olduğu söyleniyordu, herhalde Osmanlı topraklarında sermayelerini de işletmek isterlerdi. Bütün bu d ş nd kları doğru çıkarsa o öteki   -Büyüklere karşı bile azçok belini pekitmiş olurdu. Kaldıki bu yaman Almanya ötekilerin karşısında yalnız da kalmak istememiş, o da Avusturya ve İtalya'yı yanına alarak   l -Antlaşıkları (  l  İttifak) yaratmıştı. «Devleti-Aliye» Almanya'nın sıkı dostluğunu kazanabilirse kimse onu hesaba katmadan Osmanlı topraklarına g zdikemezdi.

Kaba izgileriyle belirttiğimiz bu politika felsefesi gerçekten de yerinde idi yarısömürge Osmanlı devleti için. Gerçi bunun şeytanı iblisle koğmak istemek gibi birşey olduğunu zaman gösterecekti, ama Abdülhamit'den bunu bilmesi de beklenemezdi doğrusu çoktanberi bağımsız politika g tmemiş, yalnız kendi gücüne ve yeteneğine güvenerek yaşamayı unutmuş yarısömürge bir devletin yönetici zümresi için tutulacak başka bir yol da yoktu, yani «Doğu meselesi»nde birtürlü uyulaşmayan zorbalardan birine ya da ötekine dayanmak sakınılmaz birşeydi. Bağımsız, şimdi söylendiği gibi kişiliği olan bir politika izliyeabilmek için Fuat Paşanın Abdülaziz'e sunduğu son raporda dediği gibi «Osmanlı devleti paraca İngiltere kadar, İlim ve fence Fransa kadar, askerlikçe Rusya kadar güçlü olmalıydı. Gerçi hep İngiliz atına oynamıya alışmış olan Tanzimatçı Fuat Paşa «İngilizin bizi bıraktığını görmektense eyaletlerimizden birkaçını elden çıkarmayı yeğ» bulduğunu da söylemişti, ama bugün durum çok değişikti. Onun da umut bağladığı Almanya umduğundan daha zorlu bir devlet olmuş, bizi

Rusya'ya karşı da, gerekirse İngiltere'ye karşı da destekleyip savunabilecek hale gelmişti.

Şu da ayrıca gözönüne tutulacak bir noktaydı ki, Batılılarla anlaştıktan sonra Rusya'nın bize karşı politikasında sezilir bir değişme ve yumuşama vardı. O şimdi Akdenize çıkmak, İstanbul'u ele geçirmek gibi sevdalardan vazgeçmişe benziyordu. Kafkasya'daki çeşitli ulusları uslandırıp kendine kattıktan sonra bütün gücünü Asya kıtasında doğuya doğru yayılma vermiş bulunuyordu. Çin ve Mançurya sınırlarını aşmış, nerdeyse Japon denizine dayanmıştı. Her ileri atılışta Fransa büyüklüğünde toprak ele geçirirken yeni dostlarıyla arasını bozacak bir Türkiye siyasetine geri döner miydi? Ortodoks hristiyanları, özellikle ermenileri eskisi gibi koruma bile çalışmıyordu şimdi. Kendi sınırları içindeki Ermenileri ezmiş, bağımsızlık, ulusçuluk davası güden bazı önderlerini de yakalayıp yoketmişti. Şimdi Türkiye Ermenilerini kışkırtan önderlerden bazıları da oradan kaçanlardı. Ermeniler Balkan komitecilğine başlayıp şiddetle cezalandırıldıkları zaman da pek ses çıkarmıyacaktı nitekim. (1) Abdülhamit devletlerarası dengedeki bu kayışımı çok iyi seziyor ve adımlarını ona göre atıyordu, oysa sözde kurtuluş savaşına girişen Ermeni komitecileri bizim lövanten ruhlu Jöntürklerimizden daha akıllı ve bilgili değillerdi. Yüzyıllardanberi Anadolu'da Türklerle birlikte ve karışık olarak barış içinde yaşamış olan bu zavallı halk budalaca kışkırtmalara kapılarak yer yer ayaklanınca Abdülhamit kendinden beklenmez bir şiddetle bastırıp ezecek ve bu dramatik olay Avrupa'da kuru bir basın yaygarasından başka bir tepki yaratmıyacaktı, çünkü Birinci Cihan Savaşına doğru yolalandığı bir zamanda kodaman devletleri uğraştıran çok daha önemli davalar vardı ortada. Atatürk'ün ilk dışişleri Bakanı Prof.Y.K.Tengirşenk'in ağzından öğrendiğimize göre (Bk. YÖN - 88) Lenin bile bu kanlı dramın son perdesini umursamazlıkla seyretmişti. Tarihin çok iyi tanıdığı zorunlu yasalarından birine boyun mu eğmişti acaba?..

Abdülhamit işte böyle bir Tarih denge-düzeni içinde olağan tek politika yolunu izliyerek başarı sağlamış ve kendi saltanatını 33 yıl sürdürebilmiş son Osmanlı padişahıdır. Ama bunu ne dehâsına, ne de «Yedi düvele karşigeme» cesaretine borçludur. Abdülhamit içerde de, sanıldığı gibi, zorlu bir muhalefetle boğuşmuş değildir, Yeni Osmanlıların ve Jöntürklerin kendi rollerini şişirmek için yaptıkları gürültülü edebiyat bu yanlış kanının yerleşmesine sebep olmuştur. Abdülhamit'in uğraştığı asıl iç güçlükler hürriyetçi aydınların pek az okuyucu bulan «Edebi muhalefetleri» ile değil, dipten gelen ayrılıkçı akımlarla ilgilidir. O hristiyan tebaalarının ergeç kopup gideceklerini seziyor, onun için de islamcı bir politika gütmeye, hiçdeğilse bunlar arasında birliği köklendirmeye çalışıyordu. Devlet adına ve devlet eliyle döşettiği tek demiryolunu bunun için Hicaz yönünde yaptırmıştı.

Bu dönemde Osmanlı hükümeti üstüne dış baskının azalmasının bir nedeni de tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi çok-uluslu olan Rusya ve Avus-

1) Belki Abdülhamit'in aklı o kadarına ermezdi, ama Çarlık Rusyasının Ermenileri korumaktan vazgeçmesi yine Türkiye zararına bir emperyalist amaçla ilgiliydi: Kafkasya'dan İskenderun'a inmek isterken yolu üstünde bağımsız bir Ermenistan devletine raslamak istemiyordu.

turya'nın hürriyetçi ve ayrılıkçı akımlardan sakınmaları, bugibi eğilimlere aman vermiyen Padişaha gizli gizli sempati duymalarıyla de ilgil olabilir-
di. Gerçekten bugibi akımlar o iki imparatorluk için öyle büyük tehlike idi
ki Osmanlı Türkiyesinin parçalanmasından bekledikleri çıkarları önemsiz-
leştiriyordu. Türkiyede reformlar yapılmasında direktmek dağılışı hızlan-
dırmak ve böylece kendi bindikleri dalı kesmek olurdu. İngiliz devlet ada-
mı Salisbury'nin «Türkiye'de reform yapmak onu yıkmak demektir,» sö-
zünü bu devletler Batılılardan çok daha iyi anlayıp değerlendirecek du-
rumdaydılar.

Emperyalistlerin Abdülhamit döneminde Düyunuumumiye ve yabancı
Bankalar yoluyla Türkiye'yi nasıl parçalanmaya ve bölüşülmiye elverişli
bir hale getirdiklerini gözleyip izlemek için yerimiz yoktur, yalnız bu süre
içinde oraya en büyük sermayayı yatırmış olan Fransa'nın - Çoğu Düyu-
nuumumiye eliyle kazandığı paralar olmak üzere - 1914 yılındaki yatırım
miktarını verirse bu konuda okuyucaya yeter sanırız: Kredi kurumların-
da: 405 Mil., Tekel-haklı ortaklıklarda: 84, 360 Mil., Demiryollarında: 235,
225 Mil., Madenlerde: 40,7 Mil., Çeşitli girişimlerde 41,6 Mil., toplam: 806,
885 Milyon altın frank.

Eğer iki emperyalist blok, Bağdaşıklar ile Antlaşıklar, arasındaki bü-
yük çatışma yaklaşan Cihan savaşı bakımından Osmanlı topraklarının
stratejik önemini çok artırmıyaydı Abdülhamit'in ya da aynı şekilde dav-
ranacak ardılının rejimine kimsenin bir diyeceği olmayacaktı. Ama savaş
tehlikesi arttıkça İngiliz - Fransız hükümetleri telaşla gördüler ki Abdül-
hamit hükümeti Almanlara fazlaca yaklaşmış, gelecek boğuşmada kendi-
lerini en gıcungan yerinden vurmayla elverişli bir durum belirmişti. Bağ-
dat demiryolu uğruna bunca gürültü koparılmış olmasının nedeni budur.
Almanlar Berlin'den Bağdata niçin demiryolu uzakmak istediklerini zaten
hiç de gizlemiyorlardı. Von der Goltz gibi türkleşip pašalaşan alman gene-
ralleri türk ordusunu alaman ordusunun «küçük kardeşi» haline getirmiş
oldukları gibi burma bıyıklı büyük Kayser de İstanbul'da oturan «Dost
Hükümdarı» iki kez ziyaret etmekten çekinmemişti. Alman gazeteleri ve
«Drang nach Osten» ideologları açıkça bir Alman - Avusturya - Türk İm-
paratorluğundan söz ediyorlardı: «Ciddi bir almanın gelecek için biricik
ülküsü bir büyük Alman - Avusturya - Türk İmparatorluğu olmalıdır. Bu
büyük imparatorluğun en büyük limanları Hamburg ile İstanbul olacak
ve bu büyük devletin nüfuzu Küçükasya (Anadolu) ve Mezopotamya üs-
tünde Bağdat'a varacaktır.» General Keim (Bk. DOĞMIYAN HÜRRIYET-
Hasan Amca).

Daha sonra (1913) İmhof adlı bir başka türk-alman paşası şöyle di-
yordu: «Anadolu 60 - 70 Mil. insan barındırılabilir. Oysa bugün orda yalnız
15 milyon insan yaşıyor ve toprağın ancak yüzde üçünden yararlanıyor...
Üstelik Türkler bu toprakları ekmeyi ve imar etmeyi bilmiyorlar. Bize gö-
re kolonizasyona tam elverişli yerdir.» (Aynı Kit.)

Almanlar Anadoluyu böyle benimsedikleri sırada «Altdeutsche Bla-
etter» adlı dergide de şöyle deniyordu: «Rusya'da, 1,5 milyon Alaman se-
falet içinde yaşıyor ve Ruslar bunları koğuyor... Anadoluya yerleştiremez
miyiz bu Alamanları?»

Eschpranger adlı bir başka alman şu fikirdeydi: «Yeni yükselmiye başlıyan bizim gibi bir millet için sömürge yapılacak en iyi yer Anadolu - Mezopotamya'dır. Biz Almanlar bunu başarırsak dünyanın paylaşılmasında en kârlı çıkan millet oluruz. Milletimizin her sınıfından insanların oralarda yerleştirebiliriz. Orada eli silah tutan birkaç yüzbin alman yaşasa Kayserimiz Asya içlerine el uzatabilirdi. Bu sayede bütün Asya'da refah başgösterir, tüccar ve zenaatkârlar çalışacak alan, kapitalistler de sermayelerini işletecek kaynaklar bulurdu. Almanyanın meteliksiz çingenesi bile gözünü açar, işe yapışırsa mükemmel bir tacir olur...»

İngilizlerin orasını, yani Musul petrolünün bulunduğu yerleri sonra asıl sahiplerine, kemalist Türkiye'ye bile bırakmadıklarını düşününce bu Alman küstahlığına ses çıkarmamaları beklenemezdi tabii! Kızıp küplere bindiler ve İngiliz kralı Rus Çarı ile Reval'de buluşup Osmanlı'nın idam hükmünü verdiler; ilk yapılacak iş de Balkan uluslarının bağımsızlığını sağlayarak Türkleri Avrupa toprağından sürüp atmak olacaktı. (1)

Abdülhamit'in ne kirpi gibi içine kıvrılarak, ne de siyasal dolaplar çevirip ekonomik tavizler vererek çıkmazdan kurtulma şansı kalmamıştı. Üstelik kendi de artık kocamış, zekâ ve enerjisi eski kıvraklığını yitirmişti. Yalnız para ile, kayırma ile kendine bağlı tuttuğu bilgisiz ve yeteneksiz yönetici sınıf da gevşeyip çürümüş, korkunç polis rejimini daha fazla ayakta tutamayacak hale gelmişti. Memur kadroları aylarca aylık alamamaktan ve türlü yolsuzluklardan bıkmış, yorulmuştu. Sayısız gizli polis ajanlarına rağmen halk arasında ve sıkı disipline rağmen yüksek okullarda, hatta sadık alman ve yerli öğretmenlerin yönetimi altındaki askeri okullarda rejim düşmanları görülüyordu. Mustafa Kemal de okulu bitirip kıta-ya çıkmak üzereyken yakalanıp kısa bir süre zindanda kalmıştı.

Dışarda uzun süre dağınık yaşayan Jöntürkler nihayet Paris'de Ahmet Rıza'nın başkanlığında bir komite, bir dernek kurmayı başarmışlardı: İttihat - Terakki Cemiyeti. Sonra bu Cemiyet Selanik'de bir şube açıp üye toplamaya başladı. Girenlerin yarısı alçak rütbeli genç subaylardı. Reval kararları bunları öyle korkuttu ki, sözde bunları önlemek için, acele baraket etmiye, yani Padişaha Anayasayı (Meşrutiyet rejimini) zorlamaya karar verdiler. Padişahın diktatörlüğü kalkar ve namuslu, yurtsever aydınlar işbaşına gelirlerse, bir Meclisle hükümet kontrol altında tutulursa, devleti iç ve daha çok dış tehlikeden kurtaracaklarını umuyorlardı. Hepsinin kafasında Namık Kemallerin «Hürriyet» ülküsü yaşıyor, ama o hürriyet elde edilince ne yapılacağı üstünde onlar kadar da birşey bilmiyorlardı. Hele bir hürriyet gelsin, Meşrutiyet olsun, gerisi kolaydı!

M E Ş R U T İ Y E T geliyor!

Meşrutiyeti Padişaha kabul ettirmek için ayaklanan Selanik şehrinde Niyazi ile birlikte çıktığı dağdan inerek nasılsa ansızın önplana geçen gencecik, güzel yüzlü ve burma bıyıklı bir subay, Enver bey balkon altında toplanmış olan ihtilaci kalabalığa söylev veriyordu: «Biz hepimiz

1) Abdülhamit zamanında Babiâlinin önemi kalmamış, hükümet doğrudan doğruya Yıldız Sarayından yönetilir olmuştu, onun için hep Abdülhamit demek zorunda bulunuyoruz.

kardeşiz. Bulgar, ya da yunanlı, Sırp ya da Rumen, İslam ya da Yahudi - Hepimiz Osmanlıyız! İster sinagoga, ister kiliseye, ister camiye gidelim - Şu gökkubbenin altında hepimiz Osmanlı adını taşımakla öğünürüz. Yaşasın vatan! Yaşasın Hürriyet!»

Tesadüf bu ya, tam o sırada Padişahın Meşrutiyeti ilan ettiğini bildiren telgraf gelmiş ve ilkin, Enver'in tam arkasında balkon kapısında duran Mustafa Kemal'in eline geçmiştir. Enver'in söylevini sessizce dinlemekte olan Mustafa Kemal telgrafa çabucak bir gözatar ve gülümsiyerek arkadaşına uzatır. Enver telgrafı yüksek sesle okuyunca aşağıdaki halkta bir kaynaşma ve heyecan başlar, azönceki durgunluk yerini alkışa ve: Padişahım çok yaşa! Padişahım çok yaşa! çığlığına bırakır.

Abdülhamit zamanının en akıllı adamı olduğunu birkez daha göstermiş ve ihtilali daha başlarken kendine zararsız hale getirmiştir. Yalnız orda değil tüm «Vatan sathında» aynı alkış ve «Padişahım çok yaşa!» ünlemesi cınlamıya başlar ve ulusal bir dúa gibi göğe yükselir. Devrimcilerin suratı biraz ekşise de yine gülümsemek ve amaçlarının zaten «Zatı Şahane»yi çevresindeki zalimlerden kurtarmak ve Osmanlı halkları ile «Tahtı Salatanat» arasında açılmış olan uçurumu doldurmak olduğunu söylemek zorunda kalırlar. Halkın biriken öfkesini Padişahın mübarek vücudunu aşmaz bir duvarla çeviren ve bütün kötülükleri onun bilgisi olmaksızın irtikâp eden saray ve hükümet kodamanlarına yönelir. Nasıl birzaman Batıda Papa'nın yanılmazlığına inanılıyorduydu Doğuda da tıpkı öyle Halife-Padişahın kutsallığına, demek ki yanılmazlığına inanılıyordu. Onun kutsal zatını ancak çevresindekiler, kötü danışmanlar yanıltırdı. Kabağın Padişahın başından aşip kendi başlarında patlıyacağını anlıyan emir kulları kaçıştılar. Bunlardan yalnız gizli açık polis örgütünün başı Fehim Bursa'da yakalanıp linç edildi.

Büyük Fransız Devriminin hikâyeleriyle kafa ve gönülleri dolu Jöntürkleri acı bir hayalkırıklığına uğratmış olmalıydı halkın bu davranışı. O Tuileri ve Bastil'e saldırmak şöyle dursun, daha dün zulmünden yaka-silktiği padişaha alkış tutmaktan bile kendini alamıyordu. Ortamın bu niteliğini belki iki kişi biliyordu osıra: Biri şüphesiz Abdülhamit, ufak bir jestle devrimi kendine malediveren adam! Biri de içinde yaşadığı olaylara gülümsiyerek bakan ve ne düşündüğünü belli etmiyen Mustafa Kemal! Eğer 31 Mart geritepisi olmasaydı Abdülhamit tahtını belki sonuna, yani Birinci Cihan savaşınadek koruyacak ve, kimbilir belkide Enver gibi bir Donkişot'un elinde savaşa sürüklenmemize meydan vermiyecekti. Neyse, spekülasyondan vazgeçelim.

Bir kuşakboyu sürmüş olan kitaplar dolusu hürriyet edebiyatına rağmen MEŞRUTİYET ilan edilinciye kadar, yani Jöntürk hareketi henüz tehlikeli bir yeraltı akımı iken «İttihat ve Terakki Komitesi»nin üye sayısı 300 ü geçmemekte idi. İttihatçı olmak kelleyi koltuğa almıya bağlı iken durum böyle idi, ama İttihatçılık devlet gücünü eline geçirmiş bir parti niteliği kazanınca oraya akın akın girişler başladı; ondan olmak artık hem şerefti, hem de ikbal ve çıkar adayıcı! Çokgeçmeden, yani birkaç ayda, partinin üye sayısı yüzbini aştı. Para bağışlayanlar da çoktu. Abdülhamit bile «Kisei Hümayun»dan 15 milyon bağışlayıp Jöntürk mason locasında

olarak yapılabilirdi. Padişah «Fetva» ile indirilir, kelleler fetva ile koparılırdı. Osmanlı Tarihi böyle fetva ile koparılmış kellelerde doludur, ama bunlar arasında hiçbir dinadaminin kellesi yoktur!

Fransız Devriminin ilkeleri ve olaylarıyla kafa ve gönülleri kamaşık olan ve geriliğimizin başlıca nedenini din-bağnazlığında bulduklarını sa-
nan Jöntürklerden (1) bazıları bütün güçleriyle buna karşı savaşıma baş-
ladılar. Abdullah Cevdet'in yönettiği küçük bir «İÇTİMAT» çı gurup islam-
da reform yapmaya, yani dini ancak Cumhuriyet döneminde gerçekleşi-
lecek olan biçimde lâikleştirme kampanyasına girişti. Ama bu grupun yap-
tığı bütün polemik, şair Fikret'in de yaptığı gibi, yalnız karşı-cephenin si-
lahlarını bilemiye yaradı ve sonunda Abdullah Cevdet'i Gobino, Güstav
Löbon gibi rasist-psikolojist gericilerin kucağına düşürdü. Artık dava sos-
yoljik nitelikten ayrılmış, bir «ırkı islah» konusu olmuştu. «Damızlık» in-
san getirme gibi sapık bir tezin ortaya çıkması için artık çok zaman geç-
miyecekti. Burada gördüğümüz sapıtma ve soysuzlaşma aynı sosyolojik
gerçeği tanıtlamaktadır: Ortaya atılan herhangi bir ide ve ideoloji, bir
dünya-görüşü, belirli bir toplum gücüne, bir sosyal sınıfa dayanmıyor ve
onun desteğine güvenmiyorsa havada kalır ve ergeç sapıtır, soysuzlaşır.

Devlet ile kiliseyi çoktan ayırmış, lâik düşünmiye alışmış çağdaş Batı-
kafası için «Ş e r i a t» sözcüğünde saklanan sosyal gücü kavrayıp açıkla-
mak gerçekten çok zordur, onun için de biteviye meta-psişik nedenler ya
da metafizik teorilere başvurmak zorunda kalır. Oysa biz, bu sorunu çöz-
mek, çözümlemek zorunda bulunan bugünkü müslüman ülkeler aydınları,
hiç de öyle «aşkın, meta...» nedenler aramadan da bu işi yapabiliriz ve
yapmalıyız. Türk Devriminin ilkelerini incelemeye sıra gelince biz kendi
payımıza düşeni yapacağız, burada yalnız şuncağız söyleyelim ki: İnsanı
beşikten mezara bütün durumlarda, sosyal ve kültürel bütün eylemlerin-
de bağlamış, belirlemiş olan bir din, tek kelime ile Şeriat, toplumsal ge-
lişme gerçekten devrimci bir yere, bir aşamaya ulaşmadıkça bireysel vic-
danda sığınık olarak yaşayamaz ve yalnız bir kulu bir Tanrı ile karşı kar-
şıya getiren birkaç inan ilkesi ve tapınç töreniyle yetinemez! İslamda Kı-
ralın hakkı kiralı, Tanrının hakkı Tanrıya verilemez, çünkü bu dinde böy-
le ikiye bölünecek hak yoktur. Dünya işlerinden el-etek çekerek yalnız kul
ile Tanrı arasında bir vicdan ilintisi olarak düşünülen din bir müslüman
için din değildir. Sosyal - Kültürel gelişmede belirli bir aşamaya varmayan
müslüman lâiklik iddiasında bulunan bir devleti, bir partiyi, bir sınıf, bir
aydını dinsiz saymakta direnecek ve elinden gelirse zorla şeriat düzenini
geri getirmek istiyecektir. Bugün NURCULUK biçimine girip toplumu ya-
kından tehdit eder hale gelmiş olan din tek tek vicdanlarda yaşayan saf
mistik duygu değil, tıpkı 31 Martta olduğu gibi, kökleri hâla sağlam eko-
nomik temellere dayalı Şeriat düzenidir, fırsat bulursa çok daha azgın bir
atılışla yine yüze çıkacaktır. O zaten ödün üstüne ödün almakta, Atatürk
reformlarını en sağlam direğinde kemirip çürütmektedir.

«Abdülhamit gibi bilgisiz, görgüsüz ve zalim bir padişahın 33 yıl yö-
nettiği devleti biz költürlü, namuslu ve Avrupa'lı aydınlar kat kat daha
iyi yönetir ve yükseltiriz,» diye iktidara gelen Jöntürkler ve onların hükü-

1) «Jöntürk» deyimini onların kozmopolit niteliğini unutturmamak
için yeğleyi kullanıyoruz.

lı olacaktı!Ulusal bağımsız devletler kurmak bilindiği gibi Avrupa'nın en erken gelişen toplumlarında bile çok zor olmuş, bu evrim aşamasına İngiltere, Fransa gibi en elverişli ülkelerde ancak yüzyıllık bir sürede varılabiliyordu. Aynı aşamaya Almanya, İtalya gibi ülkelerde daha uzun süren boğuşmalardan sonra, o da yarımyamalak, ulaşılabilmişti. Endüstrisini ve onunla birlikte burjuvazisini zamanında geliştiremeyen toplumlardan Avrupa'da yer alanlar, büyük emperyalist kurtların geniş dünyayı paylaşmaya girişmeleri sayesinde, kalkınabilmişler, ama dışarda kalanlar hele bir yol sömürgeleşmişlerse bu şansı temelli yitirmişlerdi... Emperyalizmin yayılma yolunda raslayıp devirdiği, kapitülasyonlar ve türlü ayrıcalıktı ticaret bağlantılarıyla kısıvrak sarıp kımıldıyamaz hale getirdiği Osmanlı imparatorluğunda ise uluslaşma ve ulusal devlet olma yollarının hepsi kapalıydı. O ne kadar erken çözülüp dağılırsa bileşkesine giren toplulukların uluslaşıp ilerleme şansları da okadar artardı. Yine ne yazık ki emperyalizm, rakıplerin miras üzerinde anlaşılamaması yüzünden, bu çoktan normal ömrünü tamamlamış devleti bir «hasta adam» olarak yaşatmış, fare ile oynayan bir kedi sadistliği ile süründürüp durmuştu. Dağılma Birinci Cihan Savaşıyla artık sakınılmaz olduğu zaman geriye kalan toplumsal birimler acınacak şeylerdi; çökmüş, kansızlaşmış, bilim ve bilinç yoksulu toplumsulardı.. (1) İmparatorluğu omuzunda yükseltmiş sırtında yaşatmış, saldırı ve savunma savaşlarında gençliğinin kanını döke döke büzülüp bodurlaşmış sözde efendi ulus olan biz Türkler ise hepsinden daha acıklı halde idik. Üstelik bu köhne yapı yıkılırken de yine bizim üstümüze devriliyor ve bizi büsbütün öldürüyordu...

Çözülme başdöndürücü bir tempo ile başlamıştı. Makedonya yine komitecilik ve eşkıyalığa başlamış, Rumeli'de Osmanlıya en sadık tebaa olan Arnavutlar bile Meşrutiyetten hayalkırıklığına uğrayıp düpedüz ayaklanmışlar, Hürriyet kahramanı Niyazi'yi de vurup öldürmüşlerdi. Arap halkları arasında da durum aşağı yukarı öyleydi. Padişahın vazalları olan emirler ve kırıllar İttihatçıların bocalamasından yararlanarak bağımsız beğlikler ve sultanlıklar kuruyorlardı. Babıâli baskınından ve Mahmut Şevket Paşanın kısa süren sadrazamlığından sonra Enver - Talat - Cemal üçlüsü ile kurulmuş olan diktatoranın «Cellat» diye ün kazanacak olan sonuncusu yetişmeseydi belki Araplar da daha Cihan Harbından önce İmparatorluktan kopmuş olacaktı.

Kof devlet yapısını onarmak, yenilemek için yapılan işler, gösterilen çabalar hep boşa gidiyor; çıkarılan sayısız kanunlar, buyrultu ve yönergeler etkisiz kalıyor, hatta hasıraltı ediliyordu, çünkü koca ülke çobanlık döneminde yaşayan göçebelerden modern kentlerdek değişen pek çeşitli kültür ve toplum duraklarında bulunuyor, birine uyan kanun ve düzete ötekine uymuyordu.

Hepsinin kötüsü Osmanlı hükümeti şimdi de kendi evinde gözaltında tutulan bir adama benziyordu. DÜYUNUUMUMİYE'den artakalan devlet

1) «Sosyal Adalet» dergisinde çevirisi yayımlanan (Bk. S. 7) Yunan yazarı Niko Psyrükis'den öğreniyoruz ki, «Tanzimat»dan önce bağımsızlık Kazanan Yunanistan bile Anadolu macerasına atıldığı sırada daha bir yarı - sömürge idi ve hükümeti İngilizlerin elinde bir oyuncaktı. Bizim Türancılığımızla onların «megala İdea»sı arasında hiçbir fark yoktu.

gelirleri günlük ihtiyaçlara bile yetmiyor, para sarfını gerektiren enküçük düzeltme ve onarmalar için bile yine yabancı zenginlere el açmak zorunda kalınıyor ya da eski bataklı haraççı usule başvurularak yabancı şirketlere yeni yeni işletme ayrıcalıkları veriliyordu. Kapitülasyonlara ve yabancıların yararlandığı ticaret ve kaza haklarına el sürmek kimsenin haddi değildi. Parasız ve hemen bütün gelir kaynakları kısıtlı bir devletin kültürel çalışmalarda bulunması da beklenemezdi elbet! 31 Marttan ağızları yanmış olan İttihatçılar zaten islam simgelerine, şeriat yasaklarına dokunmaktan dikkatle sakınıyor, onun için de anılmıya değer bir sosyal ve költürel değişme olmuyordu. Dışarda çarşafsız ve peçesiz kadına raslanmadığı gibi, içerde de kadınlı-erkekli toplantılar görülmüyordu. Ahmet Rıza beyin hürriyet kahramanlığı ününü ve siyasal nüfuzunu mahveden şapka giymek lafı artık ağıza bile alınamıyor, düşünce ve basın özgürlüğü amansız bir sosyal-baskı altında pek bir işe yaramıyordu. Kaldı ki şeriat normları dışına çıkarak fikir yürütmek hiçdeğilse islam tebaa arasındaki birliği koruma çabasında olan hükümetin politikasına aykırı düşer ve yasaklanırdı. «Genç Kalemler» ile halkçı bir yazın, «Türk Yurdu» ve «Türk Ocağı» ile türkçü bir hareket başlayıp gittikçe gelişmekte olsa bile hükümet resmen islamcı ve osmanlıcı kalmak zorundaydı, yoksa muhalefet «vatan hainliği» damgasını yapıştırmıya hazırdı. Dışpolitikada da işler hep tersine gittiğinden Jöntürkçü yenilik hevesleri pek yüze çıkamıyordu.

Gerçekten, dışpolitikada durum Abdülhamit zamanındakinden çok daha berbat hale gelmişti. Nasıl birinci Meşrutiyet Midhat Paşa takımının umduğu sonucu vermemişse ikinci Meşrutiyet de İttihatçı iktidarı ağır bir hayalkırıklığına uğratmıştı. Bu ikinci Meşrutiyet Mahmut Şevket ve Enver gibi aşırı Almancıları işbaşına getirdiğinden Bağdaşık Devletlerin düşmanlığını büsbütün körüklemiş, İtalya'nın Trablusgarbı almasına göz yummalarına ve Makedonyayı paylaşmak için fırsat kollayan Balkan devletlerini kışkırtmalarına yolaçmıştı. Demek ki Reval Kararları geri alınmamış, Jöntürklerin umudu gerçekleşmemişti. İç ve dış güçlükler çığ gibi büyüyor, olaylar hızlı bir film gibi akıp gidiyor, durmadan sadrazam değiştirilip Meclis yenileniyor, burada ortaya getirilen sorunlar verimsiz çekişmeler ve kavgalarla sonuçlanıyor, herşey çözülmez bir yumak haline geliyordu. Ozaman kararlar hep kapalı-kapılar ardında, İttihat ve Terakki partisinin yedi kişilik gizli Genel-Merkezinde alınmıya, karakuşi emirler, hatta ceza hükümleri çıkarılmıya başlandı. Buyüzden Bakanlar kendilerine güvenemez, koltukları gerisinde sezindikleri tehdit parmağından korkar olmuştu. Geceleyin vurulup düşenler, bir kapıdan bayağı bir adam olarak girip ötekenden önemli bir kişi olarak çıkanlar görülmüyordu. Yıldızlar ne denli çabuk parlarsa o denli de çabuk sönüyordu. Dizginleri kavrayıp sıkıca tutacak sivil ya da asker bir lider yoktu. Mahmut paşa bu role hazırlanırken vurulmuş, sahneden çekilmişti. Ortam Enver'in, bu türedi genç paşanın diktatörlüğüne olgun hale gelmekteydi. O pek kısa zamanda yalnız Damat Paşa olmakla kalmamış, birbiri ardına Harbiye Nazırı, Genel Kurmay Başkanı, Başkomutan Vekili de olmuştu. Zavallı Sultan Reşat onun avucunda idi, o ne isterse bir «İradei Seniye» ile pekitip yasalaştırıveriyordu. Bu nasıl oluyordu? Enver bu inanılmaz yükselişini neye, hangi büyük erdemlerine borçluydu? Ona ve adamlarına yer açmak için orduda, sözde gençleştirmek iddiasıyla, esaslı tasfiyeler yaptıran güç nerdeydi?

Kısaca söyleyelim: Bütün bu hokkabazlıkların içyüzü şu idi: Cihan Harbini hazırlayan ve bu savaşta Türkiye'ye önemli bir stratejik yer ayıran Almanya türk QUİSLİNG'lerini ya da ÇOMBE'lerini seçiyordu!

Jöntürk kafası:

Abdülhamit rejiminin zindana çevirdiği yurttan kaçıp dışarda bilgi, bilinç ve yetenek kazanarak o rejimle daha iyi savaşmak amacıyla Avrupa'ya giden Türk aydınları Batı-uygarlığı ile uzun süre başbaşa, karşıkaraşıya yaşadıkları halde Batıya üstünlüğünü sağlayan nedenler ve etkenler üstüne Tanzimatçılardan öğrendikleri yayvan ve kabasaba görüşten birtürlü ayrılamıyor, kafalarıyla kendi yurtlarının tavanını aşamıyorlardı. Bakışları derine inemediği, dışgörünüşte takılı kaldığı için Batıyı Batı yapan şeylerin hep hürriyet, demokrasi, hukuk, adalet... gibi kavramlarda bulunduğunu, bunlar kendilerine uyan kurum ve kuruluşlarla birlikte oraya, kendi topraklarına taşınırsa, padişahlı ama parlamentolu bir siyasi rejim kurulursa herşeyin yoluna gireceğini sanıyorlardı. Böyle düşünmekte tam birlik halinde idiler. Sonra İttihatçılar ve İtilafçılar olmak üzere iki parti doğuracak olan fikir uyumsuzluğu aslında fikir uyumsuzluğu değildi. Ermeni ihtilal komiteleriyle işbirliği edip etmeme konusu yarıteknik bir sorun olarak biryana bırakılırsa, gerikalan tek tartışma konusu Abdülhamit'in rafa kaldırdığı Anayasa indirilip «Meşrutî bir Salatanat» kurulunca hükümet daha çok merkezden mi yönetmeli ülkeyi, yoksa, çok-uluslu bir devlet olmak dolayısıyla, bölgesel «muhtariyet» yöntemine mi önem vermeliydi? Her iki gurupun bütün sosyal-politik dünyagörüşü şu dört maddede toplanabilirdi:

Ahmet Rıza kolu (İttihatçılar) — 1) İngiliz düşmanı, Alman dostu. 2) İslamcı ve Turancı (Dikkat! Türkiye türkçüsü değil.) 3) İçyönetimde merkezçi. 4) Abdülhamit düşmanı, ama saltanatçı ve bilafetçi.

Prens Sabahattin kolu (İtilafçılar, liberaller) 1) İngiliz dostu. 2) Osmanlıcı. 3) Yönetimde özerkçi (muhtariyetçi). 4) Abdülhamit düşmanı, saltanat ve hilafete bağlılığı da biraz gevşek.

Abdülhamit'i devirip böyle bir siyasi rejim kurmayı onlar gerçek bir Devrim sayıyorlar, işbu devrimin nasıl bir ekonomik-sosyal düzen getireceğini, ülkeyi yarısömürge halinden nasıl kurtaracağını nasıl bir kalkınma yolu izliyeceğini ne biliyor, ne de düşünüyorlardı. Kendilerine böyle sorular yöneltirse en okumuşu dahi apışıp kalırdı. Nitekim iktidar ve muhalefet partileri olarak hükümeti ele geçirdiklerinde bu kafa boşlukları hemen meydana çıkacak, Tanzimatçılar kadar da yetenek gösteremeyip işi post kavgasına döneceklerdi.

Prens Sabahattin'in «Ademi merkeziyet» ilkesi yanında «Teşebbüsü şahsi» düşüncesi de bulunduğunu, bunun Türkiye'yi özel-girişim, yani liberal kapitalizm yolundan kalkındırmak istediği anlamına geldiğini söylemek konumuza pek bir yenilik getirmez, çünkü önemli olan bu fikri soyut olarak ortaya atmak değil, onun nasıl gerçekleşeceğini belirtmektir. Onlardan böyle derinliğine bir düşünce ve görüş beklemek öküz altında buzağı aramak olurdu. Avrupalıların İstanbuldaki «Hasta Adam» üstüne söylediklerini olduğu gibi benimsemişler, ama o hastalığın ne olduğu ve nasıl tedavi edileceği yolunda yine ezbere bildikleri şeyleri okuyadurmaktan başka birşey yapamamışlardı.

Jöntürklerin kafa yapılarını ve düşünce sığılıklarını şu küçük fıkra ile de belirtelim: Sabahattin Eyupoğlu'nun Yahya Kemal'dan aktararak anlattığına göre (Bk. Mavi ve Kara S.73) bunlardan birkaçı Paris'de büyük sosyalist lider J.Jaures'e gitmişler ve Türkiye'yi Batılılaştırma çabalarını anlatmışlar. Ama, demişler, bizde çok gerikafalılar, mürteciler var, bunlar şiddetle direniyor ve bizim çabalarımızı baltalıyorlar. Jaures'in mürtecilerimizin ne dediklerini sorması üzerine de, bunların Avrupa uygarlığını çürümüş, saydıklarını, yıkılacağını iddia ettiklerini söyleyip yakınmışlar ve Fransız'da avutucu sözler beklemişler anlaşılan. Ama Jaures Sizin mürteciler haklı, ben de onlar gibi düşünüyorum. Avrupa kötüdür, bozuktur, değişmelidir,» demez mi? Orada bulunup da bizim safoğlanların yüzünde beliren aptalca şaşkınlığı görmek isterdim! Jöntürklerimiz işte böylesine bön, böylesine körükörüne Avrupa hayranı Osmanlı aydınları, ya da tatlısı frenkleri idiler. Ne gerçek Tarih bilgileri ne de toplumbilimlerden haberleri vardı. Oysa klasik ve sosyalist sosyoloji ve ekonömi politik zamanın Avrupasında artık «harcıâlem» olmuş, nerdeyse işportaya dökülmüş bulunuyordu. Politik ve sosyal devrim hareketleriyle Avrupa çalkanıyor, ideolojik tartışmalar kulakları sağır ediyordu. Yahya Kemal kendisi nasıl çoktan kadük olmuş bir saltanatın parlak geçmişini «terennüm» ederek müflis bir kuşağı avutmıya çalışmış, insanlararası iç ilişkileri de hep «cânan» ve «Vuslet» açısından görmüşse Avrupa'nın başkentlerinde bakarkör gibi dolaşan Jöntürkler de Osmanlılık, İslamcılık gibi birbirinden sapık, gerçeklere ve zamanın ruhuna aykırı kuruntular, gölge-ideolojiler peşinde koşmuşlardır. Dağarcıklarında bunlarla Türkiye'ye dönünce ister istemez tapon bir edebiyat yaratacaklar, gençliğin bir an önce uyanmasına da engel olacaklardı.

Yukarda Meşrutiyet'in nasıl bir perdelik güldürü şeklinde memlekete girdiğini gördük. Şimdi de onun nasıl karşılandığına ve uygulandığına kısa bir gözatalım:

1) Osmanlı İmparatorluğu yüzyıllarca sınırları içinde tutup yönettiği birbirine tüm yabancı etnik grupları kaynaştırmak, birleştirmek gibi (zaten olamaz olan) bir çaba göstermediği için şimdi, çözülüp dağılma döneminde, kurulacak parlamanter bir monarşi rejimi ile bunları «ittihat» içinde tutmak isteme en hafif bir deyimle budalaca bir düşünceydi. Yanyalı rum tüccarın yanında Trabluslu şeyhin, Makedonyalı bulgar ağasının yanında İstanbullu ermeni avukatın, Anadolu Mahmet dayının yanında yahudi hekim Mişon'nun ve nihayet yobaz müslümanın yanında dinsiz Jöntürkün oturduğu bir parlamentodan azınlıklar dâvasını çözmesini beklemek olur muydu? Tanzimatçı bir zihniyetle bazı siyasi ve adli reformlar yapılırsa bile bununla ayrılıkçı akımlar önlenemez miydi? Yabancı çıkarların ardında lök gibi yatan siyasal baskılar, emperyalist devletlerin Türkiye politikaları arasındaki sürtüşme ve çatışmalar, İmparatorluk ortağı halklar arasında günden güne keskinleşen anlaşmazlık ve düşmanlıklar ve devletin A dan Z ye bozuk düzeni aydın zümrede ezici bir aşağılık kompleksi yaratarak panislamizm, pantürksizm gibi aşırı gölge-ideolojilerde yerdeşik (erzats) avuntular aramıya sürüklüyordu.

Bu arada daha siyasal erginlikten uzak, devlet ve hükümet adamlarından hesap sormayı aklına bile getiremeyecek kadar geri bir düzeyde sürünmekte olan Türk halkı Girit, Makedonya, Trablus, Mısır, Yemen gibi

yerlerde ne için olduğunu bilmeksizin ölmekte, çürük bir imparatorluğu ayakta tutmak için kanını boşa akıtmakta idi. Oysa ne Rumelide hristiyan ortakların, ne de Afrika ve Arabistandaki müslüman kardeşlerin imparatorluğa ödiyecekleri hiçbir borçları yoktu. Tam tersine, onlar için Osmanlıya, Türke karşı döğüşmek, Memetçiği arkadan vurmak bir şerefti, bir yiğitlikti.

YILDIZ sarayından dışarı çıkmamış sözde görgüsüz ve bilgisiz Abdülhamit bile liberalizm, parlamentarizm yollarından hristiyan ulusları topluluk içinde tutmak olanağı bulunmadığını çok iyi kavradığı halde Jöntürklerin aksini düşünmekte inat etmeleri, azınlıklardan çok azınlıklarda yana olmaları nedendi? Bu olsa olsa şöyle açıklanabilirdi: Tanzimatçı Fıat Paşa Avrupa'da sağlam devletlerin hep ulusal toplumlara dayandığını kavrayıp ölümünden birkaç ay önce padişahına «bu devlete sahip çıkacak bir millet» yaratmasını öğütlerken nasıl Türkü, kendisinin de içinden çıktığı türk halkını bu sahipliğe lâyık görmüyorduysa, Jöntürkler de yine öyle, TÜRK' de devleti omuzunda taşıyabilecek bir güç görmüyorlar, Osmanlılık göçerse geride bir boşluktan başka birşey kalmıyacağını sanıyorlardı. Meğer ki Rusya yıkılıp bütün Türkler bir T u r a n ülkesinde birleşsinlerdi! Ya Osmanlı imparatorluğu, ya islam ismi, ya da Turan imparatorluğu - Başka türlüüne onların akli ermezdi...

2) P e k i, Jöntürklerimiz daha akıllı, daha bilgili, hatta daha namuslu olsaydılar - olamazlardı ya! «Alman Çombesi Enver devleti parmak ucuyla cehenneme itecek kadar yüksek bir yere ulaşamasaıydı, - ulaşırđı ya! -, Osmanlı hükümetini elegeçirdikleri zaman Tarihin gidişinde bir değışiklik olabilir miydi? Başka bir deyişle bunlar, haydi Nihayi Berkez'in ağzıyla söyliyelim,» Batının siyaset ve maliye adamlarıyla şöyle karşı karşıya oturup bu batağın hesaplarını tasfiyeye, Türk ulusunun siyasi ve mali bağımsızlığını alnakiyle işin içinden sıyırmıya «güçleri yeter miydi? Sayın N.Berkes «evet yeterdi,» diyor, ne var ki «Bunun için büyük bilgi, büyük cesaret, büyük marifet ve büyük a d a m isterdi!» diye ekliyor. (1) Böyle derken de Mustafa Kemal gibi bir adam demek istediğı seziliyor.

Haydi varsayalım ki Enver'in yerinde gerçekten Mustafa Kemal vardı-Ozaman Tarihin hükmü değışir, Osmanlı devleti ve dolayısıyla Türk ulusu daha ozamandan kurtulur muydu? Buna «evet» demek Berkes için sakınılmaz bir mantık sonuçlamasıdır. Ta baştanberi bizim koyduğumuz mantık ilkesine göre ise cevabı ancak «hayır!» olabilir. Enver'in yerinde Mustafa Kemal olsaydı - olamazdı ya! - olayların akışında belki bir ü s l u p farkı olur, ama sonuçlar hep aynı kalırdı. Buna karşılık Mustafa Kemal harcanmış ve azsonra kurtuluş savaşına girişecek olan Türk ulusu onun gibi önderden yoksun kalmış olurdu!

Değerli inceleme yazısında ilkkez ortaya getirdiğı birçok düşüncelere seve seve katıldığımız sayın N.Berkes ile, belki yöntem farkından doğan, bir karşıtlığa düştük burada. Aynı Tarih dönemleri üstünde ve hemen hemen aynı nedenleri arıyarak çalıştığımız için bu karşılaşmadan sakına-

1) «YÖN» dergisinin yılın en ilginç inceleme yazısı olarak «dizimleyip sonra da kitap halinde çıkardığı yapıtı okuyuculara salıkveririm: 200 yıldır neden bocalıyoruz?

mazdık, nitekim ilerde yine tartışacağız. İmdi, bu nokta üstünde biraz daha durarak sayın N.Berkes'e başka sorular yöneltelim.

Aynı asker ocağından aynı dönemde yetiştiği, aynı ordu hizmetinde ve aynı sosyal - politik ortamda yaşadığı, Meşrutiyet hareketinde önemli rol aldığı ve Enver'den kat kat üstün yetenekleri olduğu halde «Eh, Meşrutiyet kuruldu, ordunun işi bitti, biz asker kışlalarımıza dönelim!» diyerek (Böyle tüm yanlış bir tezi savunarak!) çekildi gitti de Mustafa Kemal, neden devletin kaderini öyle gerçekten nazik bir zamanda beğenmediği, küçümsediği adamlara bıraktı? Bunun için sosyal, politik ve psikolojik pekçok nedenler ilerisürülebilir tabii. Ama bizim açımızdan verilecek cevap yalın ve kısadır: Çünkü içgüdü, sezgisi, karakteri ve belki bilinci (İstersek buna toplumsal alinyası da diyebiliriz,) onu Türk ulusunun kurtuluş savaşı için yedekte tutuyordu.

Sorularımıza devam edelim:

Alman hükümetinin Türkiye'ye denetmen, öğretmen, uzman olarak yolladığı von der Goltz gibi paşalar neden gelecek Quisling'lerini ya da Çombe'lerini seçerken Mahmut Şevket, Enver, gibilerini buldular da Mustafa Kemal gibilerini değil? İşte bizim cevabımız: Çünkü Almanların dünya-çapındaki emperyalist planları için kişisel ikbal tutkusuyla kolayca gözü kararır çiğ gerçekleri görmeyecek bir kuruntucu (fantast), kendini İskender, Napolyon, Sultan Süleyman sanacak bir kaçık, çarıklı ama azıksız ve donatımsız bir orduyu yolsuz belsiz dağlık bölgelerden geçirip İrana, Turana ve Hinde götürmeye kalkacak bir Donkişot gerekliydi! Birkaç yıl Almanya'da kalıp alman subayı gibi eğitilince babik oğlan yüzünü Wilhelm bıyıklarıyla donatıp Cengizlerin, Timurların fetihlerini tersyüzü yenilemeye kalkacak bir zıpır olmalıydı bu! Eğer yüzbinlerce türk gencinin beşboşuna akan kanı tüylerimizi ürpertmese bu büyüklük delisine güler ya da bir güldürüye konu yapmakla yetinirdik, ama şimdi ona gülmekten çok renksiz yüzünü tokatlamak ve burma-bıyıklarını yolmak geliyor içimizden.

Ama hislerimizi biryana bırakır da soruna aklımızla yanaşırsak biliriz ki, Enver bilmiyerek kötülük etmiş, cinayet işlemiş bir çocuktan başka birşey değildir, tarihsel kaderin elinde bir oyuncaktır. Gerçekten ne Enver ne de bütün Jöntürk kadrosu «Türkün makûs talihini yenmek için» çıkmış degillerdi Tarih sahnesine. Onlar batan Osmanlı imparatorluğunun, perde kapanmadan önce boygösteren önemsiz figüranları idi ve bunu bilip söyliyeni de vardı. İşte Enver'in (Babiâli baskınından sonra) sadrazam yaptırdığı göğsü eteklerinedek Abdülhamit nişanlarıyla kaplı, von der Goltz paşanın sevgili dostu ve alaman silahlarının değişmez satınalma komisyonu başkanı Bağdatlı Mahmut Şevket paşanın «Daily Telegraph» gazetesi muhabirine verdiği demeç: «.. Avrupa'da dostumuzun çok olmadığını biliyoruz. Çok sözverdik ama birşey yapamadık. Şimdi iş yapmak azmiyle iktidara geldik. Ecnebilerin yardımı bizce çok değerlidir. Memleketin iyi yönetilmesi için yabancı danışmanlar getireceğiz. Memleketi büyük yönetim bölgelerine ayırıp herbiri için ayrı yabancı denetmen getireceğim.

(eski) hükümetin korkaklığı ya da parlamentoda uzun ve faydasız tartışmalarla vakit kaybedilmesi yüzünde kanunları çıkaramıyor, onun için de bayındırlık işlerini ele alamıyorduk. Yabancı sermayelerin yardımından yararlanamamıştık. Yabancı sermayedarların bundan yakındıklarını

ALTMİŞ

biliyorum. Şimdi Meclisin açılmasını beklemeden, kabine bütün sorumu yüklenerek, birtakım geçici kanunları padişah iradesiyle çıkarıp işe başlayacağım. Buarada demiryolları sözleşmeleri yapacağız ve gereken bayındırlık işlerini yoluna koyacağız.

Biz Avrupalılara meydan okumak için ya da onların öğütlerine kafa tutmak için iktidara gelmedik. Emin olmalısınız ki durumun gerektirdiği saygı duygusu, basiret ve ciddiyetle Avrupaya cevap vermek ve vicdanına başvurmak için iktidara geldik...» (Bk. DOĞMIYAN HÜRRİYET S. 113)

Hangi Tanzimatçı bundan daha çok el etek öpmüştür?..

Mısırlı türk sadrazamı Sait Halim Paşa, Enver Paşa ve bir de alman elçisi Wangenheim arasında, Meclise, hatta kabineye bile haber vermeksizin bağlanan antlaşma ve arkasından ateşe atılışımız üstünde çoktan bilinen şeyleri tekrarlıyacak değiliz. Yalnız kabinenin nüfuzlu, ama İngiliz-Fransız taraflısı Maliye Nazırı Cavit beyin tasalı sorusuna üçlü diktora-nın en akıllı başı olan Talat Paşanın verdiği tipik cevabı belirtmeden geç-miyeceğiz: «Bu iş oldu bitti. Sadrazam imza etti. Ne yapalım, mukadde-rat...» (Bk. TANİN 1946).

Talat Paşanın ağzından konuşan Mukadderat gerçekten öyle amansızdı ki, Cemal Paşanın sonra anılarında söyleyeceği gibi, «Bulgarla-rın harbe girmek hususunda daha kararsız olması, bizim Fransızlardan yaptığımız istikrazdan elimize geçen ilk taksitin günlük masraflarımızı bile karşılamaması, seferberliğimizin daha yarım olması, silah ve cepha-nemizin bulunmaması...» gibi sakıncalar harbe girişimizi durdurmak de-ğil ya, ertelemeye bile izin vermiyecekti. Azsonra alman elçisinin ağzından nasıl ateş püskürdüğünü ibretle okuyacağımız o zorlu «Mukadderat» üstü-ne Meclisi Mebusan başkanı Halil bey» Alman ve Avusturya sefirlerinin is-rarında bir mantık görmüyorum, çünkü bizim kendilerine yapabileceğimiz en büyük yardım boğazları sıkı tutmaktan ibarettir. Bunu berhava edecek bir teşebbüsün (Bulgarların bize saldırmasıyla demek istiyor) icrasında inat etmek adete cinnettir, «diye yazacaktı ama bu onun Ludendorf'un genelkurmayındaki strateji planını bilmemesinden ilerigeliyordu. Bunu bilmiş olsaydı orada iki kalın okun iki ahtapot kolu gibi doğuya doğru uza-narak biri Ortaasyadan (Turandan), biri de Anadolu - İran üzerinden ge-çerek Hindistanı kısıkladığını görecekti. Bunu görmesi için Talat Paşa kendisini, yanına Hafız Hakkı'yı da katarak - Artık Türkiyenin de gerçek hükümet merkezi olan - Berline yolladı ama Türk bayrağı çeken Güben ve Breslav zırhlılarının açığöz alman komutanı işi kısa yoldan hallederek devlet adamlarını ikircimden kurtarıverdi: «Mukadderat»dan aldığı gizli şifre üzerine Karadenize çıkıp Rus gemilerine saldırdı ve herşey oldu bit-ti. İşte bu konuda Talat Paşanın dediği: «Olaydan hiçbirimiz önceden ha-berli değildir. Ama herkes gibi ben de Enver'in haberli olduğunu sanıyor-dum. Bayram günü Meclisi Mebusan reisi Halil beyin evinde toplandığımız-da ben Envere epeyce hücum ettiysem de o hiç haberi olmadığını yeminle temin etti.» (Bk. Talat Paşanın Hatırası S.29)

Türkiyeyi tarafsız tutmaya uğraşan Bağdaşıklar Osmanlı hükümetinin bunun için istediği bedeli ingiliz elçisinin ağzıyla sordurduğu zaman Ce-mal Paşa aracılığıyla verilen cevap doğrusu pek okkalıca idi: 1) Kapitülas-

yonların kaldırılması, 2) Yunanlıların elegeçirdiği adaların geriverdirilmesi, 3) Mısır meselesinin Türkiyeden yana halledilmesi, 4) Rusların iç işlerimize karışmaktan vazgeçmeleri. (Nerdeyse Niyazi Berkes'in gereksindiği koşulları yerine getiriyorlardı, değil mi?)

Ama hayret! Batının emperyalist kurtları koşulan bu şartları kabul etmişlerdi. İngiliz elçisi Sir Loui Malet'in telgrafla Londra'dan getirttiği cevap şu nitelikteydi: «Kapitülasyonların adli bölümünün kaldırılması şimdilik doğru bulunmuyorduysa da mali ve iktisadi kapitülasyonların kaldırılması yerinde görülüyordu. Rus elçisi de buna itiraz etmemişti. Ayrıca o adli kapitülasyonların kaldırılmasına bile razı idi... Devlet topraklarının dokunulmazlığını üç büyük Bağdaşıklar yazılı olarak garanti edeceklerdi.»

Bu pazarlığı duyan Wangenheim, güçlü dostumuz ve antlaşığımız Almanya'nın yaman elçisi, küpe bindi ve kırbacını eline alıp bu işte aracılık ettiğini bildiği Maliye Nazırı Cavit beyin yanına indi. Aralarında geçen görüşmeyi veriyoruz:

— Sizin böyle bir kadar vermiye, bize danışmadan böyle bir harekette bulunmaya hakkınız yoktur.

— Yalnız bizi ilgilendiren bir konuda size danışmak gerekmez sanmıştık. Ne de olsa bu karardan doğacak sorumu yüklenmiye hazırız.

— Bu karar için zaman çok fena seçilmiştir. Antlaşıkların siyasi menfaatlerine aykırıdır. Yarın İngiliz ve Fransız donanmaları boğazdan geçip gelecek ve size harp ilan edecek. Bu taktirde biz de sizi savunmıyacağız. Siz böylece Türkiye'nin felaketini hazırlıyorsunuz. Bu hareketinizle Berlin'de çok kötü tepkiler yaratacağınızı bilmelisiniz. Ortada ne antlaşma kalacak, ne birşey! Ben de yarın alman askerlerini alarak buradan gideceğim.»

Elçi fena kızmıştı, yumrukları nerdeyse masayı kıracaktı. Cavit bey şöyle diyor: «Kudurmuş gibiydi, konuşmuyor, adeta havlıyordu.»

— Ben kendi payıma zamanı yanlış seçtiğimizi sanmıyorum. Yaptığımızda Almanya ile anlaşıklarının çıkarına aykırı bir nokta da görmüyorum. Sizden önce bu kararımızı bildirdiğim Rus, İngiliz ve Fransız elçileri ne kızıdılar, ne de sizin gibi tehdit ettiler.. Kaldıkları onlar bize harp ilan ederlerse daha iyi ya, biz de döğüşürüz, Sizin istediğiniz de bu değil mi?

— Ama bu kararın benim teşvikimle olduğunu sanacaklar, bunu dünyada istemem! Berlin basınında bu hareketinize karşı şiddetli bir kampanya açtıracam. Tarafsız devletler bu kararınız yüzünden karşı yana eğilimlik gösterecekler.

— Şu anda kullandığınız dil böyle bir zannın doğmasına engel olacaktır. Eğer Almanya'nın menfaatına uygun görüyorsanız aynı dili başka yerde de kullanabilirsiniz. Üzülmeyin, herkes bilir ki Almanlar burada kazandıkları en ufak haktan vazgeçmezler. İsterseniz ben Sizin bu protestonuzu İstanbul gazetelerinde de yayımlatabilirim.

— Ne dersiniz deyiniz, bu karar Almanyanın bütün düşmanlarını birleştirecektir... Bugün öğleden sonra bütün elçiler toplanarak ortak bir no-

ta ile hükümetinizi protesto edecekler. Biz de Rusya ile anlaşp Türkiye aleyhine harbe son vereceğiz.»

Elçi düpedüz saçmalıyordu, Cavit bey görüşmede üstünlüğü sağlamıştı!

— Harp halinde bulunduğunuz Rusya'nın elçisi ile buluşmanız zordur. İsterseniz bu görüşmeyi burada, Maliye nezaretinin bir odasında yapabilirsiniz.

— Bundan iki ay önce bana adli kapitülasyonların kaldırılması zamanının gelmediğini, çünkü daha mahkemelerin ve yargıçlık mesleğinin düzeltilmediğini söylemiştiniz, son iki ayda durum değişti mi sanki? Bu konu ancak harpten sonra ortaya gelmeliydi. Almanya bunu size sağlardı. Siz tecrübesiz bir adamsınız Cavit bey!

— Biz memleketimizin menfaatini bilmiyecek kadar da tecrübesiz değiliz.

— Açıkçacı sizler yürümek istemiyorsunuz, harpten kaçıyorsunuz. Bunu Berline bildireceğim. Sözünüzde durmuyor, ya da yalnız Yunanlılarla döğüşmek istiyorsunuz. Bundan bize ne?...

— Berline istediğinizi yazabilirsiniz tabii, amma bize söylemediğimizi söyletmiye hakkınız yoktur. Biz harbi kendi münasip gördüğümüz zamanda kabul edeceğiz, intihar etmek istemiyoruz. Siz bu harbi kırk yılda hazırladınız, biz ona kırk günde nasıl hazır oluruz?.. Siz ilkin, Sadrazama yazdığınız mektupta söylediğiniz gibi, Bulgaristan ile Romanya'dan gerekli teminatı alınız.

— Benim sadrazama yazdığım mektubun resmi birdeğeri yoktur, yalnız hukuki bir danışmadan ibarettir. Üstelik Bulgaristan ve Romanya'dan teminat alınsa bile siz başka bir bahane bulacaksınız. Ben Türkiyenin bir dostu olarak söylüyorum bütün bunları!

(Ve kapıyı çarparak çıkar.)

İttihatçı hükümet sadece vakit kazanmak ve oyalamak için Cemal Paşa ile Cavit beyi Bağdaşık Devletlerin eliçiliklerine yollayıp, duruyorlardı.

Cemal Paşa işin bu kesimi üstüne anılarında şunları yazmıştır:

— Birgün elçi Loui Malet ile konuşurken bu zat bana Enver Paşanın Almanlarca çoktan kazanılmış olduğunu söyledi ve pek yakında alman subayları, özellikle GÖBEN ve BRESLAV zırhlıları, harbi kaçınılmaz hale getirecek bir olay yaratacaklar, dedi.

Ben kabinenin tarafsızlıktan yana olduğunu, onun için böyle bir tehlike olamayacağını söylediğim zaman ise: - Hayır Cemal Paşa, aldanıyorsunuz. Ben eminim ki bu almanlar emellerine erişmek için bir hükümet darbesi bile yaparlar. Mesela sizi hapsederler ve daha neler yaparlar kimbilir?

Safça bulduğum bu söze güldüm ve aynı şekilde safça bir cevap vererek dedim ki:

— Öyle birşey hissettiğim anda ne yapacağımı çoktan düşündüm: Bahriye Nazırı sıfatıyla Çanakkale'yi İngiliz ve Fransız donanmasına açar, isyancı gemileri onlara tedip ettiririm.

O zeki ingiliz diplomatı bu sözlerime inanmış ve olduğu gibi İngiliz Hariciyesine bildirmiş. Bunu sonra «Mavi Kitap»da okuduğum zaman pek şaşıtm.» (Bk. DOĞMIYAN HÜRRİYET S. 140)

Hangisi daha zeki bu adamların, bizimki mi, yoksa ingiliz mi?

Hasan Amca'nın haklı olarak söylediği gibi, Enver kırk-elli baldırıçiplakla Babilî baskının yapabilirdi de - eğer gerekseydi - Almanlar çakı gibi birkaç bin askerle aynı işi yapıp hükümeti onların elinden alamaz mıydı?

Kader taşı yuvarlanmıştı, kimine göre islam dünyasını, kimine göre de Turan ülkesini bize kazandıracak olan tersyüzü Osmanlı yayılması başlayabilirdi artık.

Şair filozofumuz Z.gökalp muştulayordu:

Düşmanın ülkesi viran olacak,
Türkiye büyüüp T u r a n olacak!

ŞERİF HULUSİ

DÜNYADA MONOPOLLER

— Yakında Çıkıyor —

ATAÇ KİTABEVİ

TOPLUMCU HAREKETLERİMİZDE İŞÇİ SINIFI, YOKSUL KÖYLÜLER VE TOPLUMCU AYDINLAR

Muvaffak Şeref

V.

Eylem'in 7 inci sayısında yayımlanan parçada toplumsal sınıfların üretim ve mülkiyet ilişkileriyle belirlendiği açıklanmaya çalışılmıştı. 9 uncu sayıda işçi sınıfı, kapitalistler, orta sınıflar ve yoksul köylüler kavramları üzerinde duruldu. Hiçbiri bir tanımlama niteliğini almaksızın, kısaca özetlenirse:

Toplumsal sınıf ve tabakaları, üretim ilişkileri açısından, belirli bir toplumsal üretim içindeki yerler, toplumsal iş örgütündeki roller, mülkiyet ilişkileri açısından, üretim araçlarıyla ilişkiler ve -özel ama zorunlu bir koşul olarak da- sınıf bilinci belirler. İşçi sınıfını, üretim araçlarına hiç sahip olmayan, kapitalistler yararına artık-değer yaratan ve sınıf bilincine varmış ve sınıflarına düşen tarihsel ödevi kavramış olanlar meydana getirir. Sanayi, madenler, ulaştırmalar, hizmetler ve tarım kesimlerinin yukarki koşullara uyan bütün emekçileri işçi sınıfındandır. Üretim araçlarına hiç sahip olmayan, kapitalistler yararına artık-değer yaratılmasına kafa emekleriyle katılan, işçi sınıfından oldukları bilincine varan ve bu sınıfın tarihsel ödevini kavrayan fikir emekçilerini de işçi sınıfından saymamak için hiçbir sebep yoktur. Eylem'in 10 uncu sayısında yayımlanan yazısında Şükran Kurdakul'un da değindiği gibi, kafa işçilerini kol işçilerinden ayırmak sadece egemen sınıfların işine yarar. Jean Baby'den söz konusu yazıya aktarılan parçada bu gerçek şöyle anlatılıyor:

«Kafa emeği ile kol emeği arasındaki ayrılık kapitalin belli başlı silâhlarından biri halini alır. Bu ayrılık iki nevi (kategori) emekçiye birbirine düşman etmeye yarayan pek değerli bir vasıta. Halbuki, bu iki nevi emekçi istihsalde dayanışma halindedirler» (1)

Sanayi ve ticaret sermayeleri ile malî sermayelere ve kapitalist üretim tarzıyla işletilen büyük tarım işletmelerine sahip olan, en geniş anlamıyla emekçilerin yarattığı artık-değerlerden en büyük paylarını alan ve sermayelerini yeniden üretime sürerek gittikçe genişletenlere de kapitalistler deniyor.

Yine 9'uncu sayıda yayımlanan parçada, işçi sınıfı ile kapitalistler arasındaki orta sınıflara (küçük sanat, ticaret, kurulu düzenin korunmasında görev alan memurlar, köylüler vb.) ve bu arada «yoksul köylülere» de değinilmişti. «Yoksul köylüler» deyimi, orta sınıflardan olup, topraksızlaşma ve nüfus artışları yüzünden işçi sınıfına durmadan yeni ögeler katan ve nüfusumuzun sayıca geniş kitlesini meydana getiren az topraklı köylüleri yansıtmalıdır, demiştik. Bunlara, çoğunun bu tabakadan olduğunu sandığımız ortakçıları da eklemeliyiz.

TOPLUMCU AYDINLAR

Yukarıda özetlenen bilimsel sınıf görüşü açısından, toplumcu aydınları ayrı bir sınıf ya da tabakaymış gibi düşünmek yanlış olur. Bu kategoriyi belirleyen sınıfça durumları değildir. Bu kavram, fikir işçileri kavramıyla de bir tutulamaz.

Hatırlanacağı gibi, sınıfça durumları bakımından, bilimsel toplumculuğun kurucularından biri orta sınıflardan, bir küçük burjuva biri ise bir büyük burjuva idi. Yalnız bütün çağların en üstün bilim ve felsefesini kurmuş olmalarıyla değil, toplumcu ahlaklarıyla ve eylemleriyle de bilimsel toplumculuğun bayrakları olmuşlardır. Bir zamanlar soylulardan (asli) bir kısmı nasıl burjuvaziye katıldıysa tarihsel hareketin kuramsal algısına (idrâkine) varan bir kısım burjuva aydınları da işçi sınıfı saflarında yer alırlar, derken kendi durumlarını da anlatmış oluyorlardı. İşçi sınıfının sesini duyurmaya geçen yüzyılın ilk kırk yılında başladığını, bilimsel toplumculuğun kurulmasına ise 1840 lardan sonra girişildiğini, kuramın, tarihsel hareketin algısına dayandığını da Eylem'in 7'inci sayısında yayımlanan parçada açıklamaya çalışmıştık. O yıllardan buyana bilimsel toplumculuğun gelişmesinde katkıları olan, toplumcu mücadelelere, düşünceleri ahlakları ve eylemleriyle katılan aydınların büyük çoğunluğu burjuvazinin çeşitli tabakalarından çıkmışlardır. Bugün, özellikle az gelişmiş ülkelerde, emperyalizme ve iç sömürücülere karşı savaşanlar arasında soylu soplular da vardır. Bilimsel toplumculuk sürekli ve sistemli bir eğitimi gerektirir. Kapitalist düzen içinde kol işçilerinin ve işçi çocuklarının eğitimden yoksun kalmaları, burjuva yazarlarının da örtbas edemedikleri bir zorunluk olduğuna göre, toplumcu aydınların özellikle öteki sınıf ve tabakalardan çıkması tabiidir. Ama, bu ne kadar gerçekse, gelişmiş az gelişmiş bütün ülkelerde, tarihsel hareketin kuramsal algısına varamadıkları ya da mutluluklarını kurulu düzenin maddî çıkarlarında aradıkları için, düşünceleri, ahlakları ve eylemleriyle toplumcu harekete engel olmaya çabayanların, ihanet edenlerin büyük çoğunluğunun burjuvaziden, özellikle orta sınıflardan, küçük burjuvaziden çıktığı da bir gerçektir. Toplumcu aydını sınıfça durumlarda aramanın boşluğu, hattâ tehlikesi de bundan gelir. Sınıfı sözkonusu olmadığı için, toplumcu aydın davranışlarından bireyce sorumludur. Toplumcu aydın olma, bir bilinç bir bilgi ve hepsinde önce bir ahlâk meselesidir. Hiç şüphe yok yine toplumsal nedenlere dayanan, ama bireysel, öznel bir mesele. Bilimsel toplumculuğun kurucusunun 7'inci sayıya yayımlanan parçanın başına koyduğumuz metnini buraya bir daha alalım:

«Mesele, şu ya da bu işçinin, hattâ bütün işçi sınıfının belirli bir anda kendine amaç diye neyi seçtiğini bilmede değil, işçi sınıfının ne olduğunu ve varlığının tarihsel olarak neyi yapmasını gerektirdiğini bilmededir.»

İşçi sınıfının tarihsel ödevi sosyalizmi kurmaktır. Toplumcu aydınların kaynağı olan orta sınıflar ise, tutucu, hattâ çoğunluğu kapitalizm öncesi artıkları olduğu için, gerici eğilimdedir. Hitler, Mussolini, Franco, Salazar, Tojo faşizmlerinin en güvenilir dayanakları, orta sınıflar ve çoğu bu sınıflardan çıkan sözde aydınlar olmuştur. Başta Amerika, kapitalist ülkelerde emperyalist-kapitalist sömürücülüğünün en güvenilir dayanağı da yine onlar (2).

Gerçekler bunlar olunca, toplumcu aydın olmanın kaynağını ekonomik temelde, üretim ve mülkiyet ilişkilerinde değil, bilinçsel yapılarda aramaktan başka çare kalmaz. Öyleyse, işçi sınıfından olmayan bir kişi çıkıp da «ben toplumcuyum» dedi mi, ondan, toplumcu hareketlere neyiyle katıldığını, sosyalizmin kuruluşunda neyiyle katkısı olacağını sormak tabii olur.

BİLİMSEL YÖNTEM ve KURAM

Bilimsel toplumculuğun kurucusu, toplumcu hareketi, işçi sınıfının tarihsel sürece bilinçle katılması diye belirler. Toplumcu aydının - aydın olarak ödevi, tarihsel sürece ışık tutmak, işçi sınıfının bu bilince biran önce varmasını sağlamaya çalışmaktır. Bu da tarihsel hareketin kuramsal algısına önce kendisinin varmış olmasını gerektirir. Oysa, çoğu küçük burjuva tabakalarından, daha çok duygusal nedenlerle gelen toplumcularımızın kendi kendilerini ve birbirlerini eğitmesi sorunu toplumcu hareketlerimizde ötedenberi yeteri kadar önem verilmeyen bir sorunumuz oldu. Bilimsel toplumculuk XIX yüzyılın batı toplumlarındaki sınıf çelişkilerine dayanan tarihsel hareketten doğduğuna göre, ilkin, az gelişmiş bir toplum olan toplumumuzda da bu hareketin kuramsal algısına varmanın mümkün olup olamayacağını araştırmamız gerekiyordu. Yurt ve Dünya dergisinin Ocak 1944 sayısında yayımlanan yazımızı bu konuya ayırmıştık. «Geri Cemiyetin İleri Aydını» başlıklı sözkonusu yazımızda, sosyalizme kadar varan gelişim aşamalarını üretim ve mülkiyet ilişkilerine dayanarak belirttikten sonra:

«Bazı cemiyetler, müşterek medeniyet nimetlerinden faydalanmalarına imkân vermiyen bir coğrafya bölgesinde bulunmaları, diğer cemiyetlerin istismarına uğramaları, politik ve ideolojik bünyelerinin istihsal kuvvetlerini uyuşturucu, boğucu bir baskı altında uzun zaman tutmaya muvaffak olması gibi belli bazı sebeplerle, istihsal kuvvetlerini geliştiremiyorlar. Dış tabiatla yaptıkları enerji mübadelesinde ya tıpatıp ödeşiyorlar, veya geri-leyip çöküyorlar (...) Bugün, yeryüzünde yalnız bir cemiyet - muhtelif merhalelerdeki bir takım cemiyetleri de bünyesine alarak-sosyalist münasebetler düzenine geçmiş bulunuyor. Kısaca «garp» dediğimiz kapitalist garp cemiyetleri, merhaleden merhaleye inkılâp buhranları geçiriyorlar.» demiş, günlerin geri toplumlarının kapitalizmden önceki aşamalarda bulunduklarını belirtmiştik.

«Bunlar gerek istihsal kuvvetleri, gerek istihsal münasebetleri, gerekse ideolojik bünyeleri bakımlarından daha öncekilerden geridirler.» diyorduk. Batıda bilim ve felsefenin, toplumsal gelişime bağlı olarak nasıl geliştiğini ve bilimsel toplumculuğa hangi koşullar içinde varıldığını belirttikten, bilimsel yöntem ve kuramın en genel kanun ve verilerinin kısa bir özetini verdikten sonra da:

«Günümüzün ilerici aydını bu görüşü kavrayan insandır.»

demiştik. İlerici aydınlar, her aşamada egemen sınıfların gerici «aydın»larıyla karşılaşmışlardı, karşılaşıyorlardı. Kısacası, ileri toplumda gerici aydınlar da vardı (3). Bu da bir zorunluktı.

«Görülüyor ki - diyorduk sözkonusu yazımızda- «ileri aydın» olabilmek için, sadece, devrin en ileri merhalesindeki - veya bu merhaleye inkı-

lâp halindeki - cemiyetin ferdi olmak yetmiyor. Aynı zamanda bu cemiyetin, ya inkılâpçı sınıfına mensup bulunmak, yahut bünyedeki çatışmaları kavramaya ve tarihî oluşu bütün halinde idrâke (algılamaya) imkân verecek münasebetler içinde yaşamak da lâzım. Bu şartlara, yine bunlarla yuğrulup şekillenen ferdi psikolojik şartları da katarsak «ileri aydın» formasyonunun, oluşunun bütün şartlarını tamamlamış oluruz.»

Açıklamalarımız bizi şöyle bir soruya götürmüştü:

«Buraya kadar vardığım sonuçlar» geri cemiyetlerin ileri aydını «sözündeki tenakuzu (çelişimi), daha açık bir deyişle, geri cemiyette ileri aydın yetişemeyeceğini göstermiş olmuyor mu?»

1944 deki yazımızın son parçası bu sorunun cevabına ayrılmıştı. Zaten bir özetleme olduğu için değiştirmeksizin aşağıya olduğu gibi alıyoruz:

«Cemiyetler birbirleriyle hiçbir münasebette bulunmasalar, birbirlerine tamamen kapalı kalsalardı, bu soruya, yukarda vardığımız sonuçlara dayanarak, «evet» demek lâzım gelirdi. Halbuki, coğrafya durumları gereği son zamanlara kadar kapalı kalmış bazı cemiyetler bir yana bırakılırsa, her devirde - hususiyle günümüzün şartları içinde en sıkı bir şekilde - cemiyetlerin birbirleriyle temaslardabulunduklarını görürüz. Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılına bu yönden kısa bir gözatalım:

Bilindiği üzere, Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılı, bu feodal yapıyı imparatorluğu meydana getiren cemiyetlerin, emperyalizmin boyunduruğu altına girdiği devirdir. Bunun sırf ekonomi bakımından ifadesi, imparatorluk cemiyetleri emeğinin malî sermaye tarafından az ücretle satın alınarak İmparatorluk topraklarında kullanılması, istismarıdır. Kısaca bu toprakların insanların malî sermaye faydasına çalışmaları. Malî sermaye sahipleri, ne reaya veya toprak işçisinin başında durup, ne de fabrikanın müdürlük odasında oturup istihsale nezaret edecek kadar alçak gönüllü değillerdir. Bu ve buna benzer işleri bir takım aracılar görür. Bu araçlardan bir kısmı, iptidai maddelerin yüklendiği, mamullerin boşaltıldığı liman şehirlerinde bulunurlar. İstanbul, Selanik, İzmir bu şehirlerdendi. Bu şehirler, büyük ticaret merkezlerinin, metropollerin küçük birer şubesi haline gelmişlerdi. İhracat, ithalat tacirleri, komisyoncular, sarraflar ve bunların, imparatorluğun içlerine, uçlarına kadar uzanan bir sıra aracıları bu şehirlere ve imparatorluğa, fiilen hükmetmeğe başlamışlardı. Feodal düzenin koruyucusu olan Sultan'la etrafı, beylerbeyleri, beyler, paşalar da bu şehirlerde oturuyorlardı. Garp, çeşitli mâmulleri, kültür örnekleri, hattâ öğretmenleriyle bunların ayaklarına kadar geliyor, bunlar da arasına tatlı canlarını ve bey mahdumlarını Garb'e gönderiyorlardı. Şehirler ve oturanları, böylece feodal bünyeli imparatorlukla kapitalist garbın birbiriyle temasına vasıta oluyorlardı..

Bu gelişmeortaya yeni bir «münevver» tipi çıkarmıştı. Bu tipi, uzun zaman kapitalist garble feodal imparatorluğun ekonomik-sosyal şartları ve ideolojileri arasında ne yapacağını şaşırmış bir durumda buluyoruz: bir yanda ihmal edilmiş imparatorluk toprakları ve halkları, öbür yanda, çekici garp şehirleri ve «medenî» burjuvazi. Bir yanda, hâlâ ihsanlarına nail olduğu saltanat müessesesi, öbür yanda, kendisine daha geniş imkânlar

ALTMİŞSEKİZ

vadeden Garb'in parlemanter-demokratik rejimleri. Bir yanda, hâlâ mal ve aile münasebetlerini düzenleyen «ahkâm'ı şer'îye» - örf'ü âdâtı) öbür yanda, garbin kleriko-kapitalist mevzuatı. Nihayet bir yanda, hâlâ ahretini dünyasını teminat altına alan teolojik dünya görüşü, öbür yanda, te-cessüsünü gıcıklayan burjuva teorileri.

Bizde garplılaşma hareketleri böyle başladı. Birkaç sayfalık bir taslakla bu hareketlerin tam bir tahlilini veremiyeeğimize kaniiz. Yalnız buracıkta şunu da kaydetmekten geçemiyeeğiz: son zamanlarda garplılaşma hareketlerimiz üzerinde birçok yazılar yayımlandı. Bunlardan hiçbirisi garplılaşma hareketlerini doğuran ekonomik-sosyal şartları, illiyet bağlarını bir an elden kaçırmaksızın, olduğu gibi aksettirmeye, bu hareketlerin, ve o devirde eserleri ve aksiyonlariyle sivrilmiş olanların tam değerlerini biçmeğe imkân verecek ilmi araştırmalar mahsulü sayılamaz. İtiraf edelim: hiçbirimiz böyle bir araştırmaya girişmek gayret ve cesaretini henüz göstermiş değiliz. Bir gün bu da yapılacaktır, elbet. Biz gene konumuza dönelim.

Bu kısa taslaktan bile, Osmanlı İmparatorluğu muhitinde dünya ölçüsünde ileri aydın aramanın boşluğu anlaşılıyor.

Cumhuriyet devrine gelince: emperyalizme karşı milli kurtuluş mücadelesi başarıldıktan sonra, geçmişe ait politik ve ideolojik yapıları da kısa zamanda tasfiye gayretiyle girilen bu devir, ileri aydın namzetlerimize yeni yeni şartlar, imkânlar hazırlamış bulunuyor. Bazı bölgelerimize modern teknik girdi. İleri cemiyetlerle temasımız arttı. İmkân bulabilenlerimiz garp ülkelerine giderek uzun zaman oralarda yaşıyor, gözlerini açanlar garp cemiyetlerinin iç tezatlarını yakından görebiliyorlar. Cemiyetimiz içinde de bunların birer küçük örneklerle karşılaşmak, bazan bu münasebetlerin bizzat içinde yaşamak mümkün oluyor. Feodalizmin artıkları da bazı bölgelerimizde, henüz, tasfiye edilmiş olmaktan çok uzakta bulunuyor. Yeryüzünde bütün olup bitenleri günü gününe takip edebiliyoruz. Nihayet, yirminci yüzyıl cemiyet düzenleri gözlerimizin önünde imtihandan geçtiler, geçiyorlar.

Bütün bu şartlar, bu imkânlar bizleri de tarihin akışını bütün halinde, olduğunu gibi kavramağa, ileri dünyagörüşüne, ileri aydın olmağa götürebilir. Bu takdirde, ileri aydının bu geniş ve, yer yer bünye farkları göstermesi itibariyle, bölümlü cemiyet içindeki durumu ve rolü ne olur? İleri aydının bu cemiyetten kopması mümkün müdür? Önce bu sorulardan sonuncusuna cevap verelim:

Günümüzün ileri aydını, ne yeryüzünde milli köklerinden koparak âdeta ayrı bir cemiyet haline gelmiş olan, dünyaya hâkim zümrelerin adamı, bir kozmopolit, ne de zümre menfaatlerini içinde bulunduğu cemiyetin halkının ve diğer milletlerin istismarında bulan bir şovendir. İleri aydın halkın adamıdır. Ve, en ziyade, müşahhas davalarını, dertlerini anlıyabileceği kendi milletine faydalı olmak şartlarına, imkânlarına, kudretine sahip olduğunu bilir. Bu güvenle memleket davalarına sarılan ileri aydın, kendisini geniş bir demogoji denizinin ortasında, çoğu zaman yapayalnız bulacaktır. Anlaşabileceği insanlar çok mahdud, buna karşılık aldatılma ihtimalleri çok bol olacaktır. Menfaatlerini müdafaa ettiği kütleler bile, alışılmış müesseselerden, edinilmiş kıymet hükümlerinden, durmadan tekrar-

lanan kelimelerin teessürü (afféctif) baskısından, demogoji perdelerinden sıyrılıp onu kolaylıkla tanıyamıyacaklar, ona kolayca inanmıyacaklardır.

Fakat ileri aydın, münevver geçinenelerde asla rastlanamıyacak bir iç huzuruna kavuşmuştur. İleri bilgilerini, cemiyetin müşahhas şartlarıyla gerçekleyecek, tahkik edecek, «bilgi» denen şeyin olaylarla, dünya ile ilgisi bulunmayan bir zihin cambazlığı olmadığı yeni yeni delillerle karşılaşacaktır. Münevver geçinenler hayallerinin, iddialarının olaylar tarafından durmadan yalanlandığını görerek, kötümserlikten kötümserliğe, şaşkınlıktan şaşkınlığı uğrarlarken, o, hâdiselerde daima görüşlerinin, sözlerinin teyidini bulacaktır. Boş hayallere kapılmayacak, dünyayı ve cemiyetini ahlak havariliğiyle düzenlemeye kalkışmayacak, fakat terörünün kitleleri sarınca ne yaman bir kuvvet haline geldiğini bildiğinden, aksiyonda olduğu gibi aydınlaştırma yolunda da her kaynağa başvuracaktır.»

1944'ten buyana, bir deyimle akla gelmiyecek olgular, gelişmeler oldu. Kinnilerince yeni buluşlar kılığında bugün de öne sürüldüğü için ilk bakışta gerçeğin ta kendisiymiş gibi görünen yukarki düşüncelerimizin, yer yer gerçeklenmeye ne kadar muhtaç olduğu da anlaşıldı.

GELİŞMİŞLER YERİNE AZGELİŞMİŞLER

Yukarki metinde açıkça belirtilmemekle birlikte, itiraf etmeliyiz ki o günlerde, savaştan sonra sosyalizmin, Fransa, İngiltere, İtalya gibi sanayiye gelişmiş, işçi sınıfları geniş, örgütlü ve kuvvetli, üstelik «mukavemet» hareketlerinden geçerek savaşçı tecrübeler kazanmış ülkelerde gerçekleşeceğini sanıyorduk. Bilinen aşamalar, zihinlerimize İzmit-Eskişehir-Polatlı-Ankara istasyonları gibi yerleşmişti. Polatlı'yı geçmeden Ankara'ya varamazdı tren. Gerçi, emperyalist çelişkiler, emperyalizm zincirinin en çürük halkalarından koparılabilirdi, o günlerde de bilinen gerçeklerdendi. Kitaplarda iyice açıklanmıştı bu mesele. Ortada örnek de vardı. Hattâ, bizim millî kurtuluş hareketimizin başarıya ulaşmasını da başta emperyalizmin çelişkileriyle açıklamak doğrudur. Ama, toplumsal kuruluş kavramıyla Devlet kavramını birbirine karıştırıyor, her bir devleti ayrı bir toplumsal kuruluş gibi görüyorduk. Azgelişmiş ülkelerin ekonomik temellerinin nasıl dışarıya kaydığını, egemen sınıfların dışarlarda, metropollerde olduğunu, millîlerinin bu açıdan birer aracından başka birşey olmadıklarını, millî kurtuluş mücadelelerinin de bu açıdan bir sınıf mücadelesi niteliğini de taşıyabileceğini açıkça kavrayamıyorduk. Batının bir kısım ahlaksız aydınlarının işçi sınıflarına nasıl ihanet ettiklerini de biliyorduk. Birinci ve ikinci dünya savaşlarının, iki savaş arasında faşizmin doğmasının başlıca sorumluları onlardı. Ama, ne yalan söyleyelim, endüstriyel Batı kapitalizminde emperyalizm koşulları içinde işçi sınıflarının burjuvalaşması olayını iyice kavrayamamıştık. Oysa, bu olay bugün batılı bilimsel toplumcu düşünürlerin de, ciddiyetle üzerinde durdukları ve tartıştıkları bir konudur. Özetle, sosyalizmi endüstriyel Batı kapitalizmlerinden beklemek gibi bir yanılgı içinde idik. Batılı bilimsel toplumlular da yanılgılardır.

Daha çok Avrupa toplumlarının gelişim sürecinin gözlemine dayanan aşamalar şemasını da, biz, hazır bir kalıp olarak Osmanlı İmparatorluğu yapısına zihnimizde uyduruyorduk. İmparatorluk kapitalizme ulaşmadığına göre mutlaka feodal yapılı olmalıydı. 1944'teki yukarıda sözko-

YETMİŞ

nusu yazımızda biz de rahatlıkla «bu feodal yapılı imparatorluk» demiştik. Diyelim ki böyleydi. Ama, bu sonuca kendi tarihimizi, İmparatorluk toplumlarının yapılarını eldeki bütün olanaklarla inceleyerek varmış değildik. «Feodal» demekle yetiniyor, tarihsel maddeci görüşte olduğumuzu iddia ettiğimiz halde, ilkin kendi tarihimize eğilmek zorunluğunu duymuyorduk.

1944'ten sonraki gelişmelerden biri de, milli kurtuluş savaşlarını başarıya ulaştıran ve başlıcaları sosyalizmin kuruluş dönemine giren az gelişmiş Asya — Afrika — Güney Amerika ülkelerinin bilimsel araştırmalarda ön yeri almaları oldu. Bu ülkelerin ekonomik ve toplumsal yapıları ve tarihleri üzerinde, son yıllarda, okumakla bitmeyecek sayıda kitap yayımlanmıştır. Yazarları arasında, Gana, Kongo ve Mısır olaylarını **Marleau Ponty** felsefesi ve **Raymond Aron** sosyolojisiyle açıklamaya kalkışan **Jean Ziegler** gibi âmiyaneleştirmeciler, bir zamanlar ünlü bir bilimsel toplumcu iken, doğu toplumları üzerindeki geniş bilgilerini Amerikan emperyalizmi emrinde, sosyalist toplumları kötülemeye hasretmiş **Karl Wittfogel** gibi «allâmeler» de vardır (5). Ama, **Eylem**'in 6'ncı sayısında yayımlanan parçada da değinildiği gibi, bir kısım Doğu toplumlarının feodalizm modelini uymadığı da, bu modeli çizenlerce de kabul edilmiş bir gerçektir. **Roger Garaudy** gibi, bilimsel toplumcu olmadığı söylenemeyecek bilginlerin düşünceleri de budur. **Oskar Lange**, bu konuda henüz bir sonuca varılamadığını söyler. Kaldı ki, kötü maksatların kitaplarında bile, Asya türü toplumların önemli özelliklerini belirleyen ve üzerlerinde birer birer durulması gereken, enazı geliştirici hipotezlere imkân veren tanıtılar çoktur. Asyatik-despotik toplum türü, yalnız Osmanlı İmparatorluğunun değil, bizim en somut ve en yakın gerçeklerimizi çözümleyebilmek için de üzerine iyice eğilmemiz gereken son derece önemli bir modeldir. Bilimsel toplumculuğun kurucularının şemaları hakkındaki sözlerini **Eylem**'in 7'inci sayısında nakletmiştik.

«Bu, (...) tarihsel gelişimin incelenmesinden çıkarılması mümkün en genel sonuçların sentezidir. (...) Bu soyutlamalar, gerçek tarihten ayrılarak kendi başlarına ele alınırsa hiçbir değer taşımazlar. Bunlar çoğu çoğu tarih materyellerini kolaylıkla tasnife, kendilerine özgü aşamaların birbiri ardından gelişleri sırasını belirtmeye yararlar. Ama, hiçbir şekilde bir reçete, tarih dönemlerini yerleştirmeye imkân verecek bir şema olamazlar.» demişlerdi. Şemalarına ilişkin olarak :

«Ekonomi tarihi üzerine o zamanki bilgilerimizin henüz ne kadar eksik olduğunu ispat eder.»

dediklerini de -toplumcu ahlâka bağlılıklarını ve bilimsel gerçeklere saygılarını bir daha belirtmek üzere- tekrarlayalım.

Batı modelleriyle yetinmemiz çoğumuzun başlıca yanılgımız olmuştı. **İNSAN** dergisinin Mart — Nisan — Mayıs 1943 sayılarında yayımlanan **Millet — Yalan ve Gerçek** başlıklı yazımızda, gelişim aşamalarını Batı modeline göre yansıtmaya çalıştıktan sonra :

«Ençok incelenmiş olan Avrupa toplumları üzerinde durduğumuzu kaydetmek isteriz.»

demeyi gerekli gördüğümüz halde, yukarda değindiğimiz sonraki yazımızda, yine de «bu feodal yapılı imparatorluk» demekle yetinmekten başka birşey yapamamışızdır.

YETMİŞBİR

Bütün bunlar, bilimsel yöntem ve kuramı yeteri kadar kavrayamamış olmamızdan geliyordu. Birçoklarının doğmacılıkla revizyonculuk arasında bocalamaları da bundandır. Belirli kuralları hiç değilse ezberlemeyi gerektiren doğmacılık ile bilinenleri düzeltme bahanesiyle bozma, tahriif demek olan revizyonculuk bile, toplumcu hareketleri çıkmaza sürüklemeleri, yozlaştırmaları bakımından son derece kötü ve zararlı da olsa, hiç değilse mücadeleye imkân veren akımlardır. Bizim kimi aydınlarımıza, bu açıdan, ne doğmacı ne revizyoncu, olsa olsa «hiçbirşeyci» demek daha uygun olur. Durumdan duruma tutum ve düşünce değiştirdikleri için de oportünist.

TOPLUMCU AHLÂK :

Toplumcu aydın olmanın daha da önemli koşulu, toplumcu ahlâka uygun kişilikte olmaktır. Çok bilgili öyle toplumcu aydınlar çıkmıştır ki, ahlâklı olmadıkları için sonunda emperyalistlerle birlik olmuşlardır. Bilgi edinilebilir. Ahlâklı olanın doğmacı ya da revizyoncu eğilimlerini böyle olduğunu öğrenince düzeltmesi de tabiidir. Toplumcu ahlâkta yalana ve iki yüzlülüğe yer yoktur. Bilimsel toplumculuğun kurucu ve geliştiricilerinin, not defterlerine, söylediklerine, çoluk çocukları ve arkadaşlarıyla mektuplaşmalarına kadar, ne söylemiş ne yazmışlarsa hepsi yayınlanmıştır. Bilimsel toplumculuğun düşmanları bile onların bilerek yalan söylediklerini iddia edememişlerdir. Bizim kimi aydınlarımız için ise yalan âdetâ bir taktik olmuştur. Herkesle yabancılaştıkları için, yalanı toplumculara karşı kullanmakta da bir sakınca görmezler.

Yalan, iki yüzlülük, insanın kendi kendisiyle de yabancılaşması, bir kişide iki kişilik meydana gelmesi demektir. Toplumcu hareket tek insanda tek kişilik arar. Menşeleri bakımından yabancılaşmaya elverişli oldukları için, birgün ne yapacakları ölünceye kadar kesin olarak zaten bilmemeyen küçük burjuva aydınları için birinci ölçüt budur. Bu ölçüte önem vermeyen hiçbir toplumcu hareket başarıya ulaşamaz. Örgüt değil, hareket. Yoksa, örneğin sosyalist unvanlı bir parti de, yalanla ve iki yüzlülükle pekâlâ başarıya ulaşabilir. Ama, o zaman egemen sınıfların bildiğimiz partileri türünden bir parti olmaktan, bir takım kişilerin ihtiraslarına âlet olmaktan öteye gidemez.

N O T L A R

(1) Jean Baby, Kapitalist Ekonominin Tenkidi, çev. Adil Onursal, Sosyal Yayınlar, sayfa 64.

(2) Şu da var ki, bu düşünce de yansıttığı gerçeğin sınırları dışına taşılırsa saçmalığa varır. Nitekim, bilimsel toplumculuğun kurucusu 1875 de yayınladığı bir eleştirisinde :

«Orta sınıfları burjuvaziyle ve, daha da beteri, derebeylerle tam bir birlik halinde, işçi sınıfının karşısında gerici tek bir kitleymiş gibi almak bir saçmalaktır.»

diyerek, böylesi bir aşırılığı önlemek istemiştir. 9'uncu sayıda çıkan par-

çada da belirtildiği gibi, bilimsel toplumeuluğun kurucusu, orta sınıflardan ençok köylülere, özellikle Almanya'da henüz feodal ilişkiler içindeki köylülere önem veriyor, işçi sınıfı - köylüler dayanışmasını başarıya ulaşmanın şartı olarak görüyordu. Bilimsel toplumeuluğu kuranların küçük topraklı köylüler için düşünceleri başka idi. 9'uncu sayıdaki parçanın sonlarına aldığımız bir metinde :

«Geriye kendi küçük topraklarını işleyen köylüler kalır. Bunlar ipoteklerle öyle ezilmişlerdir ki, kiraının toprak sahibine olduğu kadar bunlar da faizeye tâbidirler. Bunların ellerine de emeklerinden küçücük bir parça geçer. Bu da iyi yıllar gibi kötü yıllar da olmasından ötürü iyice şüphelidir. Burjuvaziden asıl hiç birşey beklememeleri gerekenler bunlardır. Çünkü bunları sıktıkça sıkın burjuvazidir. Ama, çok zaman, aslında kendilerine değil, faizcilere ait topraklarına dörtelle sarılırlar. Bununla birlikte, bunlara da ancak halka bağlı bir hükûmetin kendilerini faizcilerin ellerinden kurtarabileceği anlatılabilir. (...) Bunu da yalnız işçiler yapabilir.»

denilmişti. Bilimsel toplumeuluğun kurucusu, aynı hayat şartları içinde yaşayan ayrı ayrı milyonlarca köylü ailesinin, aralarında bir birlik, milli ölçüde bir bağ, bir politik örgüt kuramamaları açısından bir sınıf meydana getiremeyeceklerini söyledikten sonra :

«Bundan ötürüdür ki, onlar, ister bir parlamento, ister bir meclis (assemblée) aracılığıyla, kendi menfaatlerini kendi adlarına koruma yeteneğinde değillerdir. Kendi kendilerini temsil edemezler, başkalarına temsil ettirmek zorunda kalırlar. Temsilcileri bu köylülere, onları öteki sınıflara karşı koruyan ve gökten yağmur ve güneşli hava yollayan efendileri, üstün bir otorite, mutlak bir hükûmet kudreti gibi görünmek durumunda olurlar. Parça parça (parcellaire) köylülerin politik etkisi, demek bu yüzden toplumun yönetici kuvvete boyun eğmesinde son ifadesini bulur.»

demişti. Bu metin Türkiye'nin bugünkü durumuna da ışık tutması bakımından ayrı bir değer taşıyor. Bugün gerici ve tutucu partilere oy vererek, kendi elleriyle kendilerine ve toplumumuza boyun eğdiren yabancılaştırmış politik gücü yaratanlar, «yoksul köylüler» dediğimiz küçük topraklı, parça parça köylü aileleridir daha çok.

(3) Bu «aydın» sözcüğü de «gerici» sözcüğü ile öylesine çelişiyor ki, yerine bir başkasını koyamadığımız için, okur-yazar anlamında, diplomalı anlamında, daha doğrusu toplumu düşünceleriyle şu ya da bu yönden etkileyen anlamında olmak üzere biz de aydın sözcüğü kullanıyoruz.

(4) İNSAN, Nisan 1943, sayı 22 sf. 5 dipnotu.

(5) Jean Ziegler, Sociologie de la Nouvelle Afrique, Gallimard, Paris 1964 Karl Wittfogel, Le Despotisme Oriental, Les editions de minuit, Paris 1964. Pierre Vidal-Naquet'in önsözüne önemle bak.

1964'ÜN İŞÇİ HAREKETİNE GETİRDİKLERİ

Hangi açıdan bakarsanız bakınız, 1964 Türkiye'sinde Türk işçi hareketinin yeni bir yön aramasını gerektirecek bütün nedenler ve koşullar apaçık ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Doğan ÖZGÜDEN

Grev, lokavt ve protesto hareketleri bakımından oldukça dolu geçen 1964 yılını, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteri, olağanüstü bir açıklama yaparak kapatmış bulunuyor. Genel Sekreter Halil Tunç'un açıkladığına göre, işçiler arasında sendikalaşma hareketi tamamlandıktan sonra Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu siyasi bir kuruluş, işçilerin bağımsız siyasi kuruluşu haline geçecektir.

İşçilerin sınıf bilincine ulaşması bakımından büyük önem taşıyan bu açıklamayı, 1964 yılındaki işçi hareketlerini enine boyuna gözden geçirerek değerlendirmek gerekmektedir.

1963 yılında kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiş bulunan 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu'nun getirdiği yeni çalışma düzeni içinde gerek işçiler, gerekse işverenler etkin bir sendikalaşma hareketine girişmişler, toplu sözleşmeler imzalamışlar, anlaşamadıkları zamanlarda da yurt çapında yankılar uyandıran grev ve lokavt hareketleri düzenlemişlerdir. 1964 yılında 2342 işyerinde 696 toplu iş sözleşmesi imzalanmıştır. Toplu sözleşmelerin getirdiği imkânlardan 344.219 işçi yararlanmıştır. Bu işçilerin 137.499'u özel sektörde, 206.720'i kamu sektöründe çalışmaktadır. Aynı süre içinde 87 işyerinde işçiler greve gitmişlerdir. Bu grevlere katılan işçi sayısı ise 11.316'dır. Bu arada, iki işyerinde de işveren tarafından lokavt yapılmıştır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, grev ve lokavt dolayısıyla kayıp iş günü sayısını 306.488 olarak tesbit etmiştir.

Bütün işkolları itibarıyla toplu sözleşme kapsamına giren işçilerin or-

YETMİŞDÖRT

ta lama ücret artışı yüzde 10.25'tir. En düşük ücret artışı yüzde 8 ile kimya sanayiinde, en yüksek ücret artışı ise yüzde 14 ile deri sanayiinde tesbit edilmiştir.

Yukarıdaki rakamlar göstermektedir ki, toplu sözleşme düzenine geçildiğinden beri Türkiye'de mevcut işçilerin ancak onda biri toplu sözleşmelerin getirdiği ücret artışlarından yararlanabilmiştir. Bununla beraber, toplu sözleşmelerle elde edilen sonuçlar da, işçileri tatmin etmekten çok uzaktır. Hayat pahalılığının artış hızı yanında işçi ücretlerindeki bu artışlar hiçbir değer ifade etmemekte, işverenler ücret artışını bahane ederek bir yandan işçi tasfiyesi yaparken, bir yandan da ücret artışlarını maliyete ekleyerek verdiklerini yine en büyük müstehlik kitleyi teşkil eden emekçilerin sırtından çıkartmaktadırlar. Özellikle ekonomimizin özel kesimindeki işçiler, toplu sözleşmelerin kendilerine umduklarını getirmemesinden doğan bir kırgınlık içerisindeyler. Bu kırgınlık, işçilerin sendikalara bağlarını zayıflatmaktadır.

Kısaca özetlediğimiz bu sonuç, bugüne kadar Türkiye'de hakim olan sendikacılık zihniyetinin iflâsını ortaya koyması bakımından büyük önem taşımaktadır. Sendikalarımızın yöneticileri, işçi hareketinin gayesini sadece ücret artışı sağlamak olarak görmüşler, işsizlik, kapitalist ekonominin krizleri, enflasyon gibi tehlikeleri dikkate almamışlar, sosyal adaletin sağlanması, gerçek demokrasinin kurulması gereğini anlamamışlardır. İşçilerin gerçekten insanca yaşama düzeyine ulaşabilmesi için zorunlu ekonomik ve sosyal düzeni değiştirme kavgasını düşünmek, bu kavganın dünyanın çeşitli yerlerindeki örneklerine bir göz atmak dahi istemeyen sendika yöneticileri, kendilerine bu gerçekleri hatırlatanlar, sömürücülerin ağzı ile suçlamaktan da çekinmemişlerdir.

Geçmişte işlenen hatalar ne olursa olsun, bugün Türk işçi hareketi bir dönüm noktasına gelmiştir. Çünkü mevcut düzenin devamında sakınca görmeyen sendikacılarımız dahi, güvendikleri dağlara kar yağınca, başlarını ellerinin arasına alarak düşünmek zorunda kalmışlardır.

Sendikacılarımız en büyük darbeyi, kendilerine toplu sözleşme, grev ve lokavt düzenini getirdiğini iddia eden hükûmetten yemişlerdir. 274 ve 275 sayılı kanunların çıktığı günü işçilere bayram günü olarak kabul ettiren hükûmet, bir petrol grevi, bir şehir hatları grevi, bir demiryolları grevi bahis konusu olunca, 275 sayılı kanuna ustalıkla koydurduğu «grevi üç ay tehir etme» yetkisini tereddütsüz kullanmış, beş on kuruş zam almak için çırpınan on binlerce işçiyi sözüm ona «millî güvenlik» gerekçeleriyle işverenin karşısında perişan etmiştir. Hükûmet son tutumu ile göstermiştir ki, işçilerin yanında değildir.

Bugüne kadar Türk İş yöneticilerinin sırtlarını sıvazlayarak dayanışma edebiyatı yapan uluslararası işçi kuruluşları da, grev dalgası ortaya çıkınca Türk işçilerini kaderleriyle başbaşa bırakmışlardır. Ne sendikalar, ne de Türk İş Konfederasyonu, bağlı bulundukları Hür Dünya İşçi Sendikaları Konfederasyonu'ndan ve diğer uluslararası teşekküllerden yardım görmüşlerdir. Uluslararası kuruluşların bu tutumu, Türk İş'i, Hür Dünya

YETMİŞBEŞ

İşçi Sendikaları Konfederasyonu (İCFTU) ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmeğe itmiştir.

Toplu sözleşmelerin işçilerimize bir ücret artışı getirdiğini ve durumlarını düzelttiğini bir an için kabul etsek, dahi, toplu sözleşmelerin kapsamına giremeyen, hattâ toplu sözleşmenin bahis konusu olabileceği bir işyerinde çalışamayan emek sahiplerinin sayısı o kadar büyüktür ki, sendikacılığımızın bir kaç toplu sözleşme ile kendisini uzun süre aldatmasına imkân yoktur. Toprak işçilerinin dışındaki ücretliler sayısı 3,5 Milyon olduğu halde toplu sözleşme kapsamına girebilen işçi sayısı sadece 344.219'dur.

İşsizlik yüzünden büyük kentlerin çevresindeki gecekondu şeritleri her geçen gün büyümekte, kalifiye işçiler akın akın yurt dışına gitmektedir. Çalışma Bakanı Bülend Ecevit'in Bakanlar Kurulu'na açıkladığına göre 1964 yılında yurt dışındaki Türk işçilerinin sayısı 125 Bin'i bulmuştur. Özel sektörün «sermayenin ürkekliği» gerekçesine dayanarak ülkenin imkânlarını üretim alanları yerine taşınmaz mallara yatırması yüzünden istihdam sağlanamamakta, işsiz sayısı gittikçe artmaktadır.

Anayasanın ve kalkınma planının öngördüğü sosyal güvenlik tedbirleri de bir türlü gerçekleştirilememektedir. 1964'te kabul edilen ve 1965 Mart'ında yürürlüğe girecek olan Sosyal Sigortalar Kanunu, «işsizlik sigortası»nın adından dahi bahsetmemiştir. Tarım işçileri sosyal sigorta kapsamı dışında bırakılmıştır. Şehir ve kasaba belediye sınırları içinde bulunan yerlerde dört kişiden, bunların dışında sekiz kişiden az işçi çalıştıran işyerlerinde Sosyal Sigortalar Kanunu'nun uygulanması Bakanlar Kurulu'nun takdirine bağlanarak sanayi alanında bile sigortanın tam olarak uygulanması önlenmiştir. Sağlık yardımlarının sigortalının eş ve çocuklarını kapsamaması hakkındaki hüküm de yine Bakanlar Kurulu'nun takdirine bırakılmıştır. Kalkınma Planı, 11 Bin DDY işçisi ve 35 Bin askerî fabrikalar işçisinin Emekli Sandığı Kanunu gereğince müktesep haklarıyla beraber Sosyal Sigortalar'a devredilmesini öngördüğü halde Sosyal Sigortalar Kanunu, bunları da kapsamı dışında bırakmıştır. Bu arada özel sektöre yeni bir vurgun kapısı açılmış, yataksız sağlık kurumlarındaki sigorta eczanelerinin kapatılması kararlaştırılarak işçilerin parasıyla işleyen Sosyal Sigortalar Kurumu'nun dışarıdaki eczacılara açıktan 30-40 Milyon Lira kazandırması sağlanmıştır.

Evet, hangi açıdan bakarsanız bakınız, 1964 Türkiye'sinde Türk işçi hareketinin yeni bir yön aramasını gerektirecek bütün nedenler ve koşullar apaçık ortaya çıkmıştır.

1964'ün son günlerinde Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteri Halil Tunç'un, ileride bağımsız bir siyasi kuruluş haline gelmekten bahsetmesinin nedenleri işte bunlardır. Tunç, CHP'nin de, AP'nin de, öteki partilerin de işçi sınıfının yararına hareket etmediklerini, işçilerin bağımsız bir siyasi harekete girişmelerinin zorunlu hale geldiğini söylemek zorunda kalmıştır.

Bu noktada önemli bir problem karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de halen işçi sınıfının siyasi kuruluşu olmak durumunda bulunan bir Türkiye

İşçi Partisi vardır. Türk İş Genel Sekreteri, bu partinin adını dahi anmadan yeni bir siyasi kuruluştan bahsetmektedir. Ancak bu kuruluşa, bütün işçiler sendikalandıktan sonra gidilecektir.

Şu halde, işçilerin siyasi teşkilatlanması bakımından ortada iki alternatif vardır: Türkiye İşçi Partisi veya Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu... Türk işçisi hangi kuruluş içinde siyasi organizasyonunu tamamlayacaktır?

Her şeyden önce Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun sendikacılık yönünden organizasyonunu başarıya ulaştırıp ulaştıramadığını gözden geçirmek gerekir.

Türk İş, Almanya'daki kuruluş sistemini benimseyerek her işkolunda işçilerin tek sendika tarafından temsil edilmesi esasını kabul etmiş ve 1964 başında Bursa'da toplanan Beşinci Genel Kurul da, bu sistemi tasvip etmiştir. Ancak yukarıdan alınan bu karar tabanda uygulanamamış, aynı işkolunda mevcut sendikaların birleşmesi şöyle dursun, bir çok sendikalı işçiler sendikalarından ayrılıp yeni sendikalar kurmuşlar, sendikasız işçiler de, mevcut sendikalara girecekleri yerde yeni sendikalar meydana getirmişlerdir. Ayrıca bir çok sendikayı bünyelerinde bulunduran federasyonların da millî sendikalar haline getirilmesi yolunda Türk İş tarafından girilen teşebbüsler de sonuç vermemiş, mevcut dokuz federasyondan hiçbirisi kendisini feshederek millî sendika haline gelmemiştir.

1964 yılı kapanırken Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun teşkilat durumu şöyledir: 9 federasyon ve bu 9 federasyona bağlı 148 sendika, 25 Türkiye tipi sendika, 29 bağımsız sendika... Türk İş'in kurmayı tasarladığı 36 Türkiye tipi sendikaya karşı 202 sendika! Türk İş'e bağlı bulunmayan sendikalar ise bu hesabın dışındadır. Bu duruma göre, Türk İş'in sendikacılık alanındaki teşkilatlanma gayretlerinin tam bir fiyasko ile sonuçlandığı rahatça söylenebilir. Kaldı ki, Türk İş bu teşkilatlanma gayretleri sırasında yaptığı hatalar yüzünden bünyesinden ikinci bir konfederasyonun doğmasına sebep olmakla kendi kendisini çelmelemiştir. Deniz iş kolundaki birleşmeyi kabul etmeyen beş sendika Türk İş'in bünyesinden ayrılarak «Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu» adı altında ikinci konfederasyon kurmuşlardır. Güney ve güney doğu bölgesindeki sendikacılar, Türk İş yöneticileriyle her an bir kopmaya sebep olabilecek kadar büyük prensip ihtilafları içindedirler. Tarım işçileri dışında mevcut 3,5 Milyon ücretliden ancak 368.749'unu sendikalara üye yapabilmiş bir Türk İş Konfederasyonu'nun, siyasi kuruluşa geçebilmesi için gerekli sendikal kuruluşu tam anlamıyla başarabilmesi şimdilik çok uzak ihtimal olarak görünmektedir. Salt sendikacılık alanında dahi başarı gösterememiş bir kuruluşun, çok farklı faktörlerin rol oynadığı siyaset alanında başarı sağlayabileceğine inanmak çok güçtür.

İşçilerin siyasi teşkilatlanması bakımından ikinci alternatif olan Türkiye İşçi Partisinin ise, kurulduğu 1961 yılı başından bu yana hitap ettiği kitlenin büyüklüğü ile oranlı bir gelişme gösterdiği söylenemez. Türkiye İşçi Partisi, Türkiye'de mevcut iki sendikacılık cereyanının çekişmesi sonucunda ortaya çıkmış bir partidir. Her anlamda Amerikan sendikacılığı-

YETMİŞYEDİ

nın etkisi altında bulunan sendikacılarımız, yukarıda da belirttiğimiz gibi, işçilerin sadece ekonomik haklarının kavgasını yapmak görüşü ile hareket ederlerken, Avrupa sendikacılığından etkilenen, özellikle İngiliz ve İskandinav sendikaları tarafından desteklenen sendikacılarımız da, o ülkelerdeki işçi mücadelelerine paralel olarak işçileri siyasal alanda da teşkilatlanması görüşünü benimsemişlerdir. Bunlardan 12'si, 1961 başında Türkiye İşçi Partisi'ni kurarak bu görüşlerini gerçekleştirmişlerdir. Ne var ki, Türkiye İşçi Partisi kurucularından bazıları, bunu sırf münasebette oldukları yabancı sendikaların etkisiyle kabul ettiklerini, işçilerin bağımsız siyasi hareketine içten inanmadıklarını, kendi partileri dururken başka partilerden adaylıklarını koymak, en hafif hücumlar karşısında partilerinden istifa etmek suretiyle göstermişlerdir.

Türkiye İşçi Partisi, daha sonra toplumcu aydınların partiye katılmalarıyla kısmi bir gelişme göstermiş, fakat partiye Türk siyasi hayatında önem kazandıran gelişme, Ankara Senatörü Niyazi Ağırnaslı'nın Türkiye İşçi Partisi'ne girerek ona parlamentoda temsil imkânını sağlaması olmuştur.

1963 Ekim'inde mahalli seçimlere dokuz ilde katılan Türkiye İşçi Partisi 40 Bin'e yakın oy almak suretiyle mahalli meclislerin bazılarında temsil edilmek imkânını bulmuştur.

Sadece işçilere değil, ırgatlara, küçük köylülere, zanaatkârlara, ücretli ve aylıklılara, esnafa, dar gelirli serbest meslek sahiplerine, ilerici gençliğe ve toplumcu aydınlarla hitap ettiğini, onlardan güç aldığını tüzüğü ve programı ile açıklayan Türkiye İşçi Partisi, objektif bir görüşle önümüzdeki seçimlerde büyük gelişme şansına sahiptir. Ne var ki, parti yöneticilerinin tutumu, nüfusun yüzde 98'ini teşkil eden emekçi kitleler arasında büyük gelişme şansına sahip bulunan bu partinin Türk siyasi hayatına ağırlığını koyması imkânlarını kısımtadır.

1964 yılı başında İzmir'de yapılan birinci büyük kongrede Türkiye İşçi Partisi yöneticilerinin yüzde 50'inin kol işçilerinden seçilmesi zorunluğu konulmak, gençlik temsilcilerinin parti organlarında temsili önlenmek suretiyle partinin hitap ettiği emekçi kitleleri arasında büyük ayırım yapılmıştır. Üstelik parti tüzüğünde «kendisi üretim araçlarına sahip olmadığı için emek gücünü üretim aracı sahiplerine satarak yaşayanlar» emekçi sayıldığı halde parti yöneticileri tüzüğün bu tarifine aykırı olarak sadece «kol işçileri»ni emekçi saymaktadırlar. Fikir işçilerini ve nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden küçük toprak sahiplerini ikinci plana iten, gençliği ise hiçe sayan bir tutumun partiyi başarıya ulaştırmasından şüphe edilir. Örneğin Banka işçilerinin bütün yurtda geniş yankılar yapan grev hareketlerine giriştikleri bir günde parti genel başkanı haftalık bir dergiye demec vererek kol işçilerine öncelik tanıdığını tekrarlamakta sakınca görmemektedir. Partinin genel başkanı bu demecinde «partinin her kademedeki organlarında görev alanların yarısının kolu ile çalışanlardan olması fikrini tüzüğümüze koyduk. Bu ilkedden vazgeçemeyiz.» derken ya, parti tüzüğünde «kol işçisi» diye bir ayırım olmadığını unutmuş bulunmaktadır, ya da aynı şekilde düşünmeyenlerin bu maddeyi unutmuş olabile-

YETMİŞSEKİZ

ceklerini sanmıştır. Parti yöneticilerinin, parti içinde kendileri gibi düşünmeyenlere tahammül gösterdikleri de söylenemez.

Siyasi faaliyetin merkezi başkent olduğu halde T.I.P. Genel merkezinin İstanbul'da bulunması, genel merkezin Ankara'ya götürülmemesinde direnilmesi de partinin gelişmesi bakımından faydalı olmamaktadır. Parti yöneticileri olayların çok gerisinde kalmakta, toplumcu senatör ve milletvekilleriyle temas kurarak parlamentodaki temsilcilerinin sayısını arttırmak imkânını kullanmaktadır. Parti kurulalı dört yıl olduğu halde büyük kütleye mal olamamış, genel başkanın da açıkladığı gibi ancak 16 ilde tam manası ile teşkilatlanabilmiştir. Bu gerçeklere bakarak, meselelerinin çözümünü artık siyasi alanda aramağa başlayan işçi hareketinin gelişmesine 1964 yılında Türkiye İşçi sendikaları konfederasyonunun da, Türkiye İşçi partisinin de tam anlamı ile cevap verdiği söylenemez.

1965 Yılında, Türk işçi hareketinin olumlu yolda gelişmesi, gerek Türkiye İşçi sendikaları konfederasyonu, gerekse Türkiye İşçi Partisi yöneticilerinin büyük sorumluluklarını idrak ederek süratle toplayıcı ve birleştirici bir aksiyona girişmeleri ile mümkün olacaktır.

Üniversitede bir reform gerekip gerekmediği tartışmalarının günün konuları arasında önemli bir yeri olduğu kanısı ile çeşitli mesleklere mensup kişilere düşüncelerini sorduk.

Sabri Altınal, Gürkal Aylan, Kaya Çelikkanat, Süha Çilingiroğlu, Arif Damar, Muammer Güngör, Anıl Meriçelli, Ünsal Oskay, Mahmut Özçay, Doç. Dr. Metin Özek, Demir Özlü, Afşar Timuçin, Nebil Varuy, Ali Yaşar, Hüseyin Yıldırım'dan aldığımız cevapları bu sayımızda yazı çokluğundan yayımlıyamadığımız için gelecek sayımızda daha da genişleterek okurlarımıza sunacağımızı bildiririz.

EYLEM

**REKLÂM.
LARINIZ
İÇİN**

"BASIN İLÂN KURUMU"

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 22 43 84 - 22 43 85

Telgraf Adresi : BASIN KURUMU

ŞUBELER

DIŞ MUHABİRLER

İstanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zonguldak

A.B.D.
Almanya (Federal)
Almanya
Avusturya
Avustralya
Belçika
Bulgaristan
Çekoslovakya
Danimarka
Fransa
Hollanda
İngiltere
İspanya
İsrail

İsveç
İsviçre
İtalya
Japonya
Lübnan
Macaristan
Norveç
Pakistan
Polonya
Portekiz
Romanya
Yugoslavya
Yunanistan

Baskı Tarihi : 4. 1. 1965

(EYLEM : 5 — Basın: 24057)

Ataç Kitabevi Yayınları

DÜŞLERİN ÖLÜMÜ. Tahsin Yücel - Türk Dil Kurumu armağanı -	2 lira
DEĞİŞİM. Franz Kafka - Çev. : Vedat Günyol	»
İÇE KAPANIŞ. Charles Baudelaire - Haz. : Şükran Kurdakul	»
KORKUNUN PARMAKLARI. Muzaffer Buyrukçu	»
YENİ NİMETLER. André Gide - Çev. : Vedat Üretürk	»
KIRMIZI YAPRAKLARI William Faulkner - Çev. : Ülkü Tamer	»
FELSEFE TARİHİ SÖZLÜĞÜ - Hatemi Senih Sarp (Milli Eğitim Bakan- lığınca okullara salık verilmiştir.)	»
YANLIŞLIK. Albert Camus - Çev. : Ferid Edgü (Tükendi. Hazırlanıyor)	»
ÇİVİ YAZISI. İlhan Berk	»
İNGİLİZ - AMERİKAN ŞİİRİ - Haz. : Bilge Umar (Ünlü İngiliz - Amerikan şairlerinin hayatları; eserlerinden örnekler	»
ALIN TERİ. Jack London. - Çev. : Selma Kurdakul (Tükenmiştir)	»
MAVİ VE KARA - Sabahattin Eyüboğlu	»
ÇOK KAPALI ODA - Asım Bezirci	»
MÜTHİŞ ÇOCUKLAR - Jean Cocteau. Çev. : Vedat Üretürk	2 lira
MİTOLOGYADAN ÜNLÜ KİŞİLER. - Emel Dilman (Milli Eğitim Bakan- lığınca okullara salık verilmiştir).	»
TAŞ ÇATLASA - Yaşar Kemal	3 lira
SAYGILI YOSMA. Jean - Paul Sartre - Çev. : Orhan Veli Kanık	2 lira
DOĞU - BATI. Melih Cevdet Anday	3 lira
DİRİLEN ŞEHİR. Jules Romains - Çev. : Sabahattin Eyüboğlu (Resimler: Ferruh Doğan.)	2 lira
MEMLEKET ÖZLEMİ. Langston Hughes - Çev. : Necati Cumalı	2 lira
DÜŞÜŞ. Albert Camus - Çev. : Ferid Edgü	3 lira
BULANTI. Jean - Paul Sartre - Çev. : Selahattin Hilâv	6 lira
SPLEEN DE PARIS - Paris Sıkıntısı - Charles Baudelaire Çev. : Tahsin Yücel	3 lira
BELÂ ÇİÇEĞİ - Attilâ İlhan	3 lira
KAPALI MUTLULUK - Dünya Şiirinden Seçmeler - Çev. : Coşkun Zengin	2 lira
SUSUZ YAZ - Necati Cumalı (Tükenmiştir)	4 lira
SİSYPHE EFSANESİ. Albert Camus - Çev. : Tahsin Yücel	4 lira
YÜZ ÜNLÜ SENFONİ. Paul Grable - Çev. : Selma Kurdakul	5 lira
ÇAĞDAŞ ALMAN HİKÂYESİ — Haz. : Kâmuran Şipal	4 lira
HAYDARI KAMPI - Themis Kornaros - Çev. : Nevzat Hatko - Asım Bezirci - Hüseyin Göntürk	5 lira
GÜNLERİN GETİRDİĞİ, GÜNLERİN GÖTÜRDÜĞÜ -	4 lira
KALPAKLILAR - Samim Kocagöz	7,5 lira

.Devamı arka sayfada)

ATAÇ KİTABEVİ YAYINLARI

ÖLEN ADAM — D. H. Lawrence - Çev. : Bilge Karasu (Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanı)	2 lira
VOLTAİRE — Çev. : Suat Erginer	2 lira
GERGEDAN — E. Ionesco - Çev. : Fikret Adil	3 lira
DİNAMİT — B. Traven - Çev. : Adalet Cimcoz	3 lira
MİLENA'YA MEKTUPLAR — F. Kafka - Çev. : Adalet Cimcoz II. Baskı. İki cilt bir arada (Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanı)	6 lira
TERSİ VE YÜZÜ — Albert Camus - Çev. : Tahsin Yücel	3 lira
DOLUDİZGİN — Samim Kocagöz	7,5 lira
KURLAR SFRASI — Attilâ İlhan	7,5 lira
YAZ DÖNEMİ — Behçet Necatigil (Türk Dil Kurumu Şiir Armağanı)	2 lira
ALEKSİ ZORBA — Nikos Kazancakis - Çev. : Ahmet Angın	7,5 lira
SİYASET ÇARKI — Jean - Paul Sartre - Çev. : Güzin Sayar	3 lira
NİCE KAYGILARDAN SONRA — Şükran Kurdakul	2 lira
DÜNYADA HARP VARDI — Orhan Kemal	2 lira
BİR AÇIDAN — Mehmet Seyda	2 lira
KAVEL — Hasan Hüseyin (Yeditepe Şiir Armağanı)	2 lira
SİNEKLER — J. Paul Sartre Çeviri: Tahsin Yücel	3 lira
BEN SANA MECBURUM — Attilâ İlhan - İkinci Baskı	3 lira
PSİKANALİZ AÇISINDAN EDEBİYAT — Freud - Yung - Adler Çev. : Selâhattin Hilav	3 lira
KOMEDİ SANATI — A. Seyler - S. Gaggard Çev.: Suat Taşer	3 lira
BİR DELİNİN NOTLARI — Gogol. Çev. : Mehmet Özgöl	3 lira
DÂVÂ — Franz Kafka - Çev. : Kâmuran Şipal	7,5 lira
KURLAR SFRASI — II. Cilt - Attilâ İlhan	7,5 lira
ASLAN ASKER ŞVAYK — J. Hašek - Çev. : Ayşegöl Günkut	6 lira
İNSANLIGIN GELECEĞİ — B. Russell - Çev. : Memduh Balaban	2 lira
ELBİSECİLER ÇARŞISI — Kâmuran Şipal	2 lira
YAŞAMA DUVARI — Nevzat Üstün	3 lira
BİR KARIŞ TOPRAK — Samim Kocagöz	5 lira
KRAL ÖLÜYOR — Ionesco. Çev. : Fikret Adil	2 lira
IONESCO — Jack ya da Boyunegme — Çev. : P. Caporal - İ. Denker	2 lira
DUVAR — İkinci Baskı - Jean - Paul Sartre - Çev. : Vedat Üretürk	2 lira

BÜ AY ÇIKANLAR

RÜYA YORUM METODU — Freud - Çev. : Ayşegöl Günkut	2 lira
VAROLUŞÇUNUN BUNALIMI — B. Russell - Çev. : Türkân Araz	2 lira
VAROLUŞÇULUK - MATERIALİZM ve DEVRİM — Jean-Paul Sartre	3 lira
KATILA KATILA GÜLEN KALİMKOS — Kemal Kandaş	3 lira
1 — Yayınlarımızdan satış fiyatları ile 60 liralık kitap sipariş eden okurlar EYLEM'e bir yıllık, 30 liralık kitap sipariş eden okurlar altı aylık abone kaydedilir. Posta ücretleri tarafımızdan ödenerek, kitaplar taahhütlü olarak gönderilir. ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETLERİN POSTALANMASI GEREKİR.	
2 — Abone indiriminden yararlanmak istemiyen okurlara 15 liradan yukarı siparişlerine % 20 indirim yapılır. ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETİN POSTALANMASI GEREKİR.	